

Passagiers van het cruiseschip MV Hondius wachten zondag op de luchthaven Tenerife. FOTO BORJA SUAREZ / REUTERS

VS
Ook verbod
medicinale
abortus dreigt

IN HET NIEUWS 4-5

Eindexamens
Slagen dankzij
een online
haardvuur

BINNENLAND 12-13

Choreograaf
'Pure, abstracte
dans is niet
passé'

CULTUUR 6

HANTAVIRUS

Zo'n 150 opvarenden van de Hondius gerepatrieerd

De evacuatie is een ingewikkelde logistieke operatie, waarbij veel landen betrokken zijn.

Marcel Haenen en Veerle Schyns
AMSTERDAM

Op het Canarische eiland Tenerife is zondag begonnen met het repatriëren van opvarenden van het hantavirus getroffen cruiseschip MV Hondius. De eerste Nederlandse reizigers werden zondagavond op vliegveld Eindhoven verwacht.

Het schip van rederij Oceanwide Expeditions uit Vlissingen kwam zondag om 6.30 uur aan in de haven van Granadilla op Tenerife. De evacuatie van zo'n 150 opvarenden van cruiseschip MV Hondius - afkomstig uit meer dan twintig verschillende landen - is een ingewikkelde logistieke operatie, waarbij veel landen betrokken zijn.

De Spaanse minister van Volksgezondheid Mónica García maakte

zondag op Tenerife bekend dat eerst de Spaanse opvarenden - veertien in totaal - met zodiacs (motorboten) van boord aan land werden gebracht. Ze zijn met een militair vliegtuig naar Madrid gevlogen. Later in de middag volgden de mensen die met een vliegtuig naar Eindhoven werden gebracht.

De evacués werden per bus en onder begeleiding van de politie in een ritje dat een klein kwartier duurde naar het vliegveld vervoerd. Wegen op het eiland waren afgezet om verdere onrust onder de bevolking te voorkomen. De operatie verliep ordelijk, aldus García.

Aan boord van het toestel naar Nederland kwamen volgens de minister ook passagiers uit Duitsland, België en Griekenland en enkele bemanningsleden. Tegen zondag 17.00 uur schreef minister van Buitenlandse Zaken Tom Berendsen

op X dat het toestel was opgestegen met 26 passagiers en bemanningsleden van het schip aan boord, onder wie acht Nederlanders. Het ministerie schatte eerder dat 29 mensen zouden meevliegen.

De Nederlandse opvarenden moeten na thuiskomst zes weken in thuisquarantaine

„Na aankomst zal er een intake zijn, er wordt bloed afgenomen voor diagnostisch onderzoek en er wordt gezocht een korte vragenlijst in te vullen”, aldus een woordvoerder van het ministerie. „De Nederlandse passagiers zullen met veilig professioneel vervoer worden thuisgebracht, waarna zij in

thuisquarantaine zullen gaan. De lokale GGD zal vervolgens het contact met hen onderhouden.”

De mensen die niet in Nederland wonen, worden opgevangen in een quarantainelocatie, georganiseerd door de GGD. De Nederlandse opvarenden moeten na thuiskomst zes weken in thuisquarantaine.

Voor de vluchten ondergingen alle passagiers een medische controle. Volgens minister García heeft niemand aan boord van de Hondius symptomen van het hantavirus.

Aan het virus zijn eerder drie opvarenden overleden: een Duitse vrouw en een Nederlands echtpaar uit het Friese Haulerwijk. De man en de vrouw waren beiden 69 jaar.

Vanuit Tenerife vertrokken zondag diverse vluchten naar de lan-

Lees verder op pagina 2 »

IN HET LAND
SCHEVENINGEN

JULIETTE VASTERMAN

Ik ben mijn peukje kwijt!

Help, ik ben m'n peukje kwijt!" Een jongen van 12 kijkt verdwaasd om zich heen. Hij staat op het strand en houdt een roze kinderemmer in zijn hand. Een stevige noordoostenwind heeft het net gevonden peukje daaruit geblazen.

„Wacht, hij ligt hier! O nee, het is een schelpje.”

Een paar tellen later veert hij op. „Yes, ik heb 'm weer.” Triomfantelijk houdt hij de oude, verschrompelde sigarettenfilter tussen duim en wijsvinger omhoog.

De jongen is de zoon van de verslaggever en mocht vanwege de meivakantie mee op reportage: peuken en afval rapen op het Scheveningse strand, vlak bij de haven naast strandtent Hartbeach. Onder leiding van Ralph Groenheijde, oprichter van TrashUre Hunt, een organisatie die opruimacties organiseert en kunst maakt van gevonden afval.

„Welkom bij deze filterchallenge”, zegt Ralph tegen de aanwezigen. Naast ons doen ook zijn vriendin en zoon mee, net als drie anderen van tachtig plus.

Ralph vertelt over een surfvakantie in Costa Rica, waar zijn zoon geen schelpen zocht, maar plastic doppen. Wat doet al dat plastic met de aarde? Terug in Scheveningen begon hij afval te rapen. Hij kreeg vrienden enthousiast om mee te doen en besloot twaalf jaar geleden zijn baan op te zeggen om zich volledig op deze nieuwe roeping te storten.

De ouderen hebben inmiddels bouwmarkthandschoenen aange- trokken, emmertjes, grijpers en visnetjes gepakt en beginnen aan hun ronde. Het verhaal van Ralph kennen ze inmiddels wel.

Ralph praat enthousiast verder. Hij vergelijkt TrashUre Hunt met een game. „Je lichaam is de controller, je leefomgeving de game- area en alles wat niet in de natuur hoort zijn de schatten. Door afval op te rapen word je fitter en sterker, red je dieren én verdienen je heldenpunten en heldenlevels.”

Inmiddels krijgt de organisatie jaarlijks zo'n 10.000 'helden' in beweging: ongeveer 7.000 volwassenen via bedrijfsuitjes en 3.000 kinderen via scholen. In de afgelopen jaren verzamelden vrij-

willigers ruim 1,7 miljoen sigarettenfilters en zo'n 67.000 kilo afval.

Het is de bedoeling, legt Ralph uit, dat we tussen de groene vlaggen blijven. Dit stuk strand is een van de vier rookvrije zones aan de Haagse kust. Het doel: kijken hoeveel sigarettenfilters hier nog liggen. Ralph houdt de vondsten nauwkeurig bij en ziet zo dat de zones effect hebben. „Hier bestaat 85 procent uit restafval en 15 procent uit filters. Op andere delen van het strand is dat andersom.”

We gaan aan de slag. Op het eerste gezicht lijkt er niets te liggen. Maar dan: een zalmroze oorbelt, daar een pizzasnijder, even verderop een haspblikje Hia Blond. We vinden bierdopjes, spijkers, glasscherven, billendoekjes, sokken, een panty, een speelgoedautootje, touw en rietjes. En tientallen sigarettenfilters.

Vrijwilligers verzamelden de afgelopen jaren ruim 1,7 miljoen sigarettenfilters en 67.000 kilo afval

Midden op het strand staat een verdwaalde rieten stoel. „Die gaat ook mee.” Je vindt de gekste dingen, zegt Ralph. Hij wil een voorbeeld geven, maar bedenkt zich. „Ach, zeg nou”, dring ik aan. „Daar”, zegt hij terwijl hij naar zee wijst, „spoelde jaren terug een enorme dildo mét ballen aan.”

Na een uur hantelen brengen we de opbrengst naar de verzamelplaats naast de pier. We stallen alle gevonden voorwerpen uit en maken er een kunstwerk van. Daarna tellen we: 62 peuken in de rookvrijzone, waarvan 22 oude vergeelde pluizige filters die volgens Ralph al jaren in het zand hebben gelegen. En 28 peukjes langs het pad. Dan het zwerfval: 412 stuks.

Er arriveert een schoolklas. Ralph houdt zijn praatje, waarna de jongeren het strand op stormen. Even later komen de eersten terug met zakken vol afval. En met een balk en rioolpijp van de naastgelegen strandtent.

Juliette Vasterman vervangt deze week Hans Steketeo op deze plek.

LEIDEN MARATHON

15-jarige overlijdt tijdens halve marathon

Tegen het einde van de route in Leiden werd het 15-jarige meisje onwel. Reanimatie mocht niet baten. Volgens de regels had ze niet mee mogen doen.

Bobby Uilen

AMSTERDAM

Tijdens de halve marathon in Leiden is zondagmiddag een 15-jarige deelnemer overleden. Het meisje, afkomstig uit Oegstgeest, werd onwel tegen het einde van de route. Zij werd ter plekke direct gereanimeerd, maar kon niet worden gered. Dat bevestigd de organisatie.

In het reglement van Leiden Marathon staat dat deelname pas is toegestaan vanaf 16 jaar. Officieel had het meisje dus niet mee mogen doen. Tegenover persbureau ANP verklaart organisator Tjeerd Scheffer daarover: „Ons systeem gaat uit van de leeftijd die deelnemers zelf opgeven.”

Scheffer en burgemeester Peter Heijkoop van Leiden verklaren aangeslagen en ont- daan te zijn door het nieuws. „Als vader, als liefhebber van het hardlopen en ook als burgemeester leef ik enorm mee”, aldus Heijkoop. „En mijn hart gaat uit naar het gezin dat hierdoor is getroffen.”

De deelnemer werd rond 12.00 uur onwel. Later op de middag zouden nog twee andere afstanden van de Leiden Marathon beginnen, de 10 kilometer en de Kidsrun. Die heeft de organisatie geannuleerd.

Het is nog niet bekend waardoor het meisje is overleden. De omstandigheden tijdens de marathon waren in principe gunstig: de temperatuur was gematigd en er stond een windje. Mensen die getuige waren van het overlijden is slachtofferhulp aangeboden.

Vorig jaar moest een deelnemer van de Leiden Marathon ook gereanimeerd worden, maar die hardloper overleefde het. Wel overleden er in 2025 een 25-jarige deelnemer van de halve marathon in Enschede en een 29-jarige deelnemer van hardloepwedstrijd LOOP Leeuwarden.

» Vervolg van voorpagina

den van herkomst van de passagiers, waaronder Frankrijk, Canada, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Turkije en Ierland. De laatste vlucht staat voor deze maand gepland. Die gaat naar Australië, vertelde de Spaanse minister.

Volgens Spaanse media stuurt Nederland maandagmiddag ook een vliegtuig dat de groep gaat ophalen die niet door hun eigen landen is gerepatriëerd. Een woordvoerder van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken kon dit zondagmiddag nog niet bevestigen. De bagage van de reizigers is volgens de rederij aan boord gebleven en zal later worden teruggegeven.

Medische evacuatie

Als Spanje er niet in slaagt afspraken te maken met alle betrokken landen, ligt de verantwoordelijkheid voor repatriëring bij Nederland, omdat de MV Hondius onder Nederlandse vlag vaart. Het zou dus kunnen dat Nederland tijdelijk mensen met een andere nationaliteit opvangt en die in quarantaine plaatst, schreef het kabinet vrijdagavond in een Kamerbrief. Mocht iemand

toch ziekteverschijnselen ontwikkelen, dan is er een Europees vliegtuig beschikbaar voor een medische evacuatie. Dit vliegtuig heeft voorzieningen voor *High Consequence Infectious Disease* (HCID). Op Tenerife is ook één HCID-bed beschikbaar.

Een kleine groep bemanningsleden blijft aan boord om de Hondius naar Rotterdam te kunnen varen. Ook nog aan boord is het lichaam van een opvarende die overleed aan het virus. In Rotterdam zal het schip worden schoongemaakt. Die reis zal zo'n vijf dagen in beslag nemen, meldde de rederij zaterdagavond.

De meeste bemanningsleden aan boord van de MV Hondius - in totaal 38 mensen - komen uit de Filipijnen. Ze werken meestal als matroos en in de bediening van het scheepsrestaurant. Hans Leo Cacdac, als minister verantwoordelijk voor Filipijnse arbeidsmigranten, heeft gezegd dat de Filipijnse regering alles in het werk zal stellen om de Filipijnse werknemers van de Hondius terug naar eigen land te brengen. De Filipijnen hebben niet laten weten dat ze een speciaal toestel sturen om mensen terug te brengen. De bedoeling lijkt vooralsnog om landgenoten via reguliere vluchten te laten terugkeren.

Fatbikes in het Vondelpark, afgelopen vrijdag. Vanaf maandag is fietsen op een fatbike verboden in het park. FOTO SAMMY JO MULLER

REPORTAGE FATBIKEVERBOD

Met 45 kilometer per uur op de fatbike door het Vondelpark

Na Enschede is Amsterdam de tweede gemeente die een lokaal verbod instelt voor fatbikes. De boete bedraagt 115 euro.

Tan Tunali

AMSTERDAM

Zijn niet te missen. Bij meerdere ingangen van het Amsterdamse Vondelpark staan grote led-schermen met informatie over het fatbikeverbod dat deze maandag ingaat. „Fatb verb” en „Vond”, knippen de lichtjes bij de ingang achter de Vondelkerk, die vanwege de brand van afgelopen Oudejaarsnacht in de steigers staat. „De techniek hapert een beetje”, zegt Bert Arends, die vanuit zijn koffiekraan aan de rand van het park bestellingen opneemt voor twee Duitse toeristen.

De Drentse barista ziet alles en iedereen die het park in- en uitrijdt. „Er ontstaan vaak conflicten tussen voetgangers en fietsers”, vertelt Arends. „Fietsers komen heel hard het park ingereeden en vinden dat voetgangers aan de kant moeten.” Maar het is een voetgangerszone, dus mensen mogen op de weg lopen, weet Arends.

Sinds de schermen zijn geplaatst, rijden er al aanzienlijk minder fatbikes door het park,

merkt hij op. En dan zijn er ook nog verkeersbordjes en op de stoep gespoten waarschuwingen waarop staat dat het rijden op fatbikes in het Vondelpark vanaf 11 mei verboden is. Arends vraagt zich af of het fatbikeverbod het verkeer in het park veiliger zal maken. „Ik zie het zo: de fiets is een middel om je gedrag te uiten. Als dat niet meer mag op de fatbike, doen ze het straks op een ander vervoermiddel.”

Dominante hardloerclubsjes

Fatbikers laten zich niet zien op de zondag voor het verbod. Een half uurje turven in het midden van het park levert - naast een stoet aan veelal elektrische stadsfietsen - vijf racefietsen, achtien elektrische bakfietsen, een handbike en twee scootmobielen op. Het dominant aanwezig zijn de hardloerclubsjes die soms met tientallen lopers de hele breedte van de weg innemen.

Ook een politieagent die op zijn motorfiets een rondje maakt, is nog geen fatbikes tegengekomen. Maar ze zorgen wel regelmatig voor overlast en gevaarlijke situaties. De gemeente Amsterdam „ont-

vangt regelmatig meldingen van (bijna-) botsingen”, aldus een persbericht over het verbod. Onlangs hield de agent een jochie van elf staande die met een opgevoerde fatbike 45 kilometer per uur door het park reed, vertelt hij. Hij belde zijn ouders op. Volgens de agent is veilig verkeer in het park

Fietsers rijden hard het park binnen en vinden dat voetgangers aan de kant moeten

Bert Arends koffieverkoper

vooral een kwestie van „elkaar een beetje de ruimte geven, ongeacht op welk vervoermiddel je zit”.

De gemeente Enschede voerde in maart al een fatbikeverbod in, als eerste gemeente in Nederland. Net als Amsterdam werkt Enschede met een aanpassing van de algemene plaatselijke verordening, omdat landelijk beleid op zich laat wachten. Het „inrijdverbod”, dat tijdens winkeluren voor de Enschedese binnenstad geldt, lijkt te

werken waar het voor bedoeld is, laat een woordvoerder van de gemeente weten. Het publiek kan weer rustig winkelen en de overlast is verminderd. In twee maanden tijd zijn negen boetes en dertig waarschuwingen uitgedeeld.

Kees Buskemolen (67) die vanuit Aalsmeer een fietstochtje naar de hoofdstad heeft gemaakt vindt fatbikes „kleredingen”, zegt hij. Hij zet net zijn fietshelm af om een boterham te eten op een bankje. „Het zijn vaak hele jonge jongens die zich onaantastbaar wanen.” Van hem mogen ze het verbod „over het hele land” uitrollen.

Maar of het gaat werken, betwijfelt Buskemolen. Het Amsterdamse verbod geldt voor banden die breder zijn dan 7 centimeter. Fabrikanten passen hun modellen al aan naar zogenoemde „skinnybikes” om een verbod te omzeilen.

De Amsterdamse wethouder Melanie van der Horst (Verkeer) gaat fatbikers er maandag persoonlijk op wijzen dat ze niet langer welkom zijn. Na twee weken waarschuwen gaan handhavers ook boetes uitdelen: 115 euro voor mensen vanaf 16 jaar en 57,50 euro voor kinderen tussen de 12 en de

15. Daarna wordt een verbod mogelijk ook op andere plekken in de stad van kracht.

‘Sterfday van Bob Marley’

Na twee uur zoeken doemt toch een fatbike op in het park. Alleen rijdt hij niet. De Burkinese kunstenaar Papa Adama hangt boven de brede wielen op het stuur. „Die is van mijn dochter”, zegt hij over zijn tweewieler. Adama heeft een schilderij in de hand, en twee plastic zakken met statiegeldflessen en -blikjes aan zijn stuur. Hij is dakloos en is overdag vaak in het park te vinden om te hangen.

Of hij wist dat hij vanaf morgen met de brede wielen niet meer welkom is in het Vondelpark? „Echt waar? Vanaf 11 mei? Dat is de sterfday van Bob Marley”, zegt hij. „Ik had de schermen wel zien staan maar wist het niet, dank je brother!” Het zal zijn tijd wel duren, want volgende maand vertrekt Adama naar zijn geboorteland Burkina Faso, na ruim twee decennia in Nederland en vier jaar op straat. Hij wil er een *artist residency* opzetten in zijn geboortestad Ouagadougou, maar mist nog startkapitaal.

Een vrijwilliger van MAP, een organisatie die abortuspillen verstrekt, houdt medicatie vast waarmee vrouwen zelf een abortus op gang kunnen brengen. Het versturen van pillen gebeurt nu veel in de VS, maar wordt mogelijk verboden. FOTO'S SOPHIE PARK / THE GUARDIAN

REPORTAGE ABORTUSPILLEN

Met pillen kunnen vrouwen in de VS nu nog zelf kiezen voor abortus

Sinds abortus geen grondwettelijk beschermd recht meer is in de Verenigde Staten, kwam een bloeiende abortuspillenindustrie op gang. Ook die dreigt nu te worden verboden door het Hooggerechtshof.

Emilie van Outeren

SOMERVILLE

De zwangerschap die Gabby Long (29) vorig jaar besloot af te breken, was niet haar eerste abortus. Op haar negentiende was de keuze verschrikkelijk geweest. „Ik was verkracht, ik was doodziek en ik dacht dat ik naar de hel zou gaan”, vertelt ze in een videogesprek. Binnen haar zwaar katholieke familie, in het midden van Florida, was het stigma rond abortus groter dan rond verkrachting.

Pas toen een arts haar duidelijk maakte dat haar nieren er zo slecht aan toe waren dat ze moest kiezen tussen haar eigen leven en dat in haar buik, durfde ze naar een abortuskliniek te gaan. „De dokter zei: ik denk dat je voor jezelf moet kiezen. Je hebt je hele leven voor je en kunt kinderen krijgen als het moment daar is.”

Inmiddels is Long de gelukkige moeder van een zoontje van zes. Vorig jaar bleek ze wederom zwanger. Ze had

een moeizame relatie met de vader van haar kind. Ze stond op het punt om te verhuizen en aan een nieuwe studie te beginnen. „Het was op dat moment, voor mij, gewoon niet mogelijk”, zegt ze. „Dat is het met abortus: elke situatie is anders en iedereen moet daarin eigen keuzes kunnen maken en toegang tot de juiste zorg hebben.”

De zorg die zij in Florida kon krijgen, was in de tussentijd echter radicaal teruggeschoefd. Bijna vijftig jaar lang gold in de Verenigde Staten, dankzij het *Roe v. Wade* arrest, een landelijk recht op abortus. Tot het conservatieve Hooggerechtshof dat in 2022 vernietigde en besloot staten voortaan hun eigen regels te laten maken. Twee jaar later beperkte Florida de termijn waarbinnen een abortus legaal is tot zes weken na de laatste menstruatie.

Klinieken sloten. Gynaecologen verlieten de staat. Het medisch en persoonlijk advies dat zij tien jaar eerder had gekregen, zou een arts in Florida nu waarschijnlijk niet meer durven uit spreken uit angst voor vervolging.

Toch was haar laatste abortus eenvoudiger dan de eerste, vertelt zij.

Elke situatie is anders en iedereen moet daarin eigen keuzes kunnen maken

Gaby Long
moeder

Want dit keer kon ze online pillen bestellen om de zwangerschap op een zelfgekozen moment in haar eigen huis te beëindigen. „Zonder wettelijke bevestiging. Zonder me door een Haagse activisten te werken die bij klinieken protesteren. Zonder de waardeoordelen van anderen.”

Pillen per post

Sinds 2022 nam het aantal abortussen in de VS niet af, maar toe, ondanks strenge beperkingen in twintig staten. Van 930.000 in 2020 naar 1,13 miljoen afgelopen jaar. Vrouwen in Republikeinse staten, die door het gebrek aan abortuszorg al voor de verboden moesten reizen om een zwangerschap af te breken, hoeven daar nu dankzij de pillen de deur niet meer voor uit, waardoor de aantallen in die staten toenemen.

De website Plan C biedt voorlichting, waarschuwt („mensen die zijn vervolgd voor het verkrijgen of gebruiken van pillen, zijn doorgaans aangegeven omdat ze dit aan een bekende verteld hadden”) en geeft links naar websites waar de pillen besteld kunnen worden. Daar vond Long het Mas-

sachusetts Medication Abortion Access Project (MAP). Binnen een week had ze mifepriston, om een belangrijk zwangerschapshormoon uit te schakelen, en misoprostol, om de vrucht af te drijven, in haar brievenbus. Geheel legaal, de pillen mogen sinds 2023 per post worden verstuurd.

De vraag is hoe lang nog. Een federaal hof in Louisiana oordeelde begin mei dat de mifepriston in het hele land alleen nog zou mogen worden voorgeschreven na een fysiek consult door een arts. Het Hooggerechtshof schortte die voorwaarde voor een week op. Komende maandag besluiten de hoogste rechters hoe zij de legaliteit van de pillen inhoudelijk gaan beoordelen.

Het constitutioneel hof moet uiteindelijk de principiële vraag beantwoorden of artsen pillen mogen sturen naar andere staten, waar het gebruik ervan verboden is.

Meeste Amerikanen voor abortus

Republikeinse actiegroepen en politici zijn teleurgesteld en boos dat president Trump, die in zijn eerste termijn de drie opperrechters benoemde die

het Roe-arrest schraptten, in zijn tweede termijn niets doet om abortus verder in te beperken. De in zijn eigen woorden „meest pro-life president in de geschiedenis” heeft zelfs de mogelijkheid voor in vitro fertilisatie (ivf) verruimd, waarbij veel embryo's sneuvelen. Hij weet dat de meeste Amerikanen voor legale abortus zijn en dat dit onderwerp zijn partij al eerder verkiezingen heeft gekost. In vrijwel alle conservatieve staten waar referenda over het recht op abortus zijn gehouden stemde een meerderheid vóór.

Bijna twee op de drie abortussen gebeurt nu met pillen, die in ieder geval in de eerste tien weken van een zwangerschap veilig te gebruiken zijn. Een op de vier Amerikaanse abortussen vindt plaats zonder dat de voorschrijvend arts de patiënt gezien heeft.

Een uitgebreid netwerk van abortusorganisaties stuurt vanuit staten met een Democratisch bestuur, waar abortus legaal is, pillen naar Republikeinse geleide staten waar abortus grotere of volledig verboden is. Bescherm door zogeheten 'shield laws' in de linkse staten, kunnen artsen daar niet vervolgd of uitgeleverd worden voor het breken van de wet in rechtse staten. „Abortus is, ironisch genoeg, goedkoper en toegankelijker dan toen het landelijk recht nog bestond”, zegt arts en activist Angel Foster.

De pillen die Gabby Long vorig jaar bestelde, werden ingepakt en opgestuurd vanuit een glazen hok van drie- of vier in een *co-working* ruimte in Somerville, een voorstadje van Boston. Daar laten vrijwilligers van MAP, dat mede is opgericht door Foster, op een woensdagmiddag begin dit jaar zien hoe ze pillen in enveloppen hebben gestopt, van instructies en een handgeschreven briefje („we wensen je het beste”) hebben voorzien en, door de

sneeuw, naar het postkantoor brengen. Rammelend vallen 139 enveloppen met pillen vanuit hun plastic containers in een postbak op wielen. „Het kan toch niet anders dan dat ze op dit postkantoor wel weten wat we verstoren”, gniffelt een van hen.

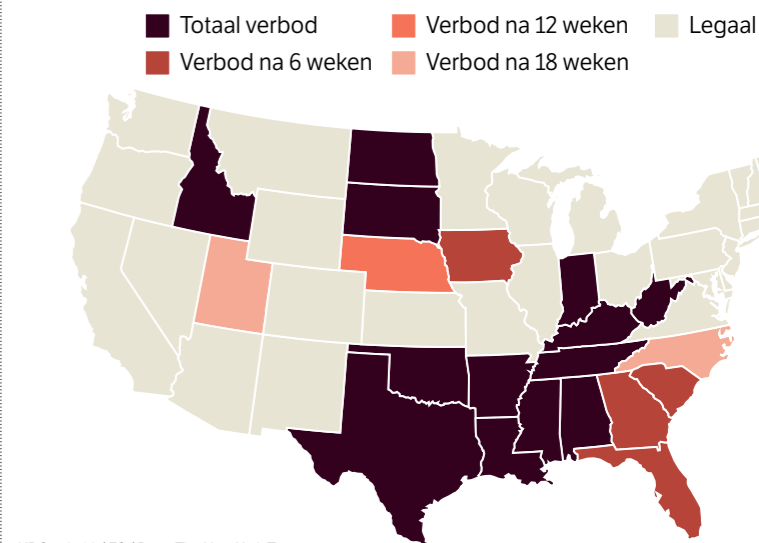
Paniekerige telefoontjes

Foster en haar (anonieme) medewerkers en vrijwilligers sturen per maand pillen op naar zo'n drieduizend vrouwen. Het afgelopen weekend kreeg ze veel paniekerige telefoontjes en mails van vrouwen die niet weten of ze na de uitspraak in Louisiana nog pillen kunnen bestellen en gebruiken.

Tot nu toe is haar project dat ze in 2023 begon „volledig afhankelijk van de shield law in Massachusetts”, zegt Foster. „Die beschermt ons tegen vervolging.” Ondanks dergelijke wetten zijn artsen in New York en Californië aangeklaagd door Texas en Louisiana, maar zij worden niet aan die staten uitgeleverd. „We zien dat de anti-abortus beweging met hagel schiet: op instanties, individuele artsen, federaal en op staatsniveau, met eeuwenoude wetten en in de hoop dat ze een keer raak schieten. Ze proberen de klok terug te draaien en te doen alsof mifepriston niet veilig is.”

MAP heeft vijf artsen die pillen voor schrijven, maar wier namen niet in de publiciteit komen. Via een „gedistribueerd risicomodel” zorgt Foster dat de gene die de pillen bestelt bij de farmaceut, de gene die ze voorschrijft, de gene die de betaling afhandelt en de gene die ze verstuurt nooit dezelfde is. Zelf zit zij nergens in die keten. En toch is ze extreem voorzichtig: ze reist niet naar staten met een Republikeinse bestuur en rijdt zelfs geen auto buiten Massachusetts. Mocht ze in een andere staat met ordehandhaving te maken krijgen,

Abortuswetgeving per staat in de VS

NRC 110526 / ES / Bron: The New York Times

dan zou die haar kunnen uitleveren.

Foster heeft zichzelf en haar collega's ingedeekt tegen persoonlijke vervolging, maar voor abortuszorg is het grootste gevaar dat mifepriston, om een hormoon uit te schakelen, verboden wordt of niet meer verstuurd mag worden. Maar zelfs als dat gebeurt, zijn vrouwen in alle vijftig staten over het algemeen nu beter op de hoogte van hoe ze zelf een zwangerschap kunnen beëindigen. „Het zal hun toegang tot abortus niet verhinderen.” MAP zal misoprostol – een weinig controversieel middel tegen maagzweren, gebruikt om de vrucht af te drijven – kunnen blijven leveren, wat voor de meeste abortussen ook op zichzelf effectief kan zijn. „En internationale partijen zullen in het gat springen. Online zal de verkoop doorgaan. Medicinale

abortus is een realiteit waar de anti-abortus beweging niet tegenop kan.”

Ze vreest daarom dat activisten en politici niet zullen rusten bij een pilverbod. „De echte afschrikwekkende werking zal zijn dat ze vrouwen die een abortus hebben ondergaan opsluiten.” Zover is het voorlopig niet. En dat lijkt ook geen strategie waarmee de Republikeinen de tussentijdse verkiezingen in november zouden kunnen winnen.

Gabby Long is voor haar studie bedrijfskunde inmiddels verhuisd naar North Carolina, een *swing state* waar abortus tot twaalf weken legaal is. Toch heeft zij recent het zekere voor het onzekere genomen en online meerdere pakketjes abortuspillen besteld. „Voor het geval ik of iemand in mijn omgeving ze nodig heeft.”

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN GROEPS-CURSUS 675-

2e persoon half geld en toe

Voor wie?

✓Ondernemers

✓Aanpakkers

✓Mensen die resultaat willen, geen theorie

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni

incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren

Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

■ Angstzweet

Ik ben in de middag doorgegaan tot effeties kwart over twee of zo.

Toen dacht ik bij mezelf, ik heb voldoende verdiend maar ik moet wel effeties douchen want ik beetje te ruiken, angstzweet?

■ Countdown Loopt

Ik heb volgens Rob recht van spreken als ik één jaar lang succesvol trade. Ik heb nu zeven maanden met succes erop zitten, nog vijf te gaan.

■ Adam en Robbin

Af en toe wordt Rob vakkundig bijgestuurd door Adam en Robbin.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

Advertentie? Zuilke Media - info@zuilke.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Angel Foster
arts en activist

REPORTAGE PROTEST

De demonstratie in Ter Apel werd er toch een vóór asielzoekers

In Ter Apel kwamen zaterdag veel meer tegendemonstranten dan extreemrechtse groepen tegen 'massa-immigratie'.

Sheila Kamerman

TER APEL

Het waren verschillende extreemrechtse Defend-protestgroepen die met nogal wat bombarie een anti-azc-demonstratie hadden aangekondigd, op zaterdagmiddag voor het aanmeldcentrum in Ter Apel. Het was vooral een bonte stoet (extreem-)linkse groepjes die elkaar troffen op de afgesproken plek: onder een viaduct in Ter Apel, ongeveer een kilometer van het aanmeldcentrum. Ze waren er om een tegendemonstratie te houden. De 'andere kant' was voorlopig nergens te bekennen.

Defend Netherlands had de aangekondigde demonstratie een dag eerder plotseling ingetrokken. Naar eigen zeggen omdat ze vreesden voor te veel geweld. De politie leek er niet gerust op en was in hoge staat van paraatheid: er reden tal van politiebusjes en er was politie te paard en op de motor. Rondom het viaduct stond een legertje agenten.

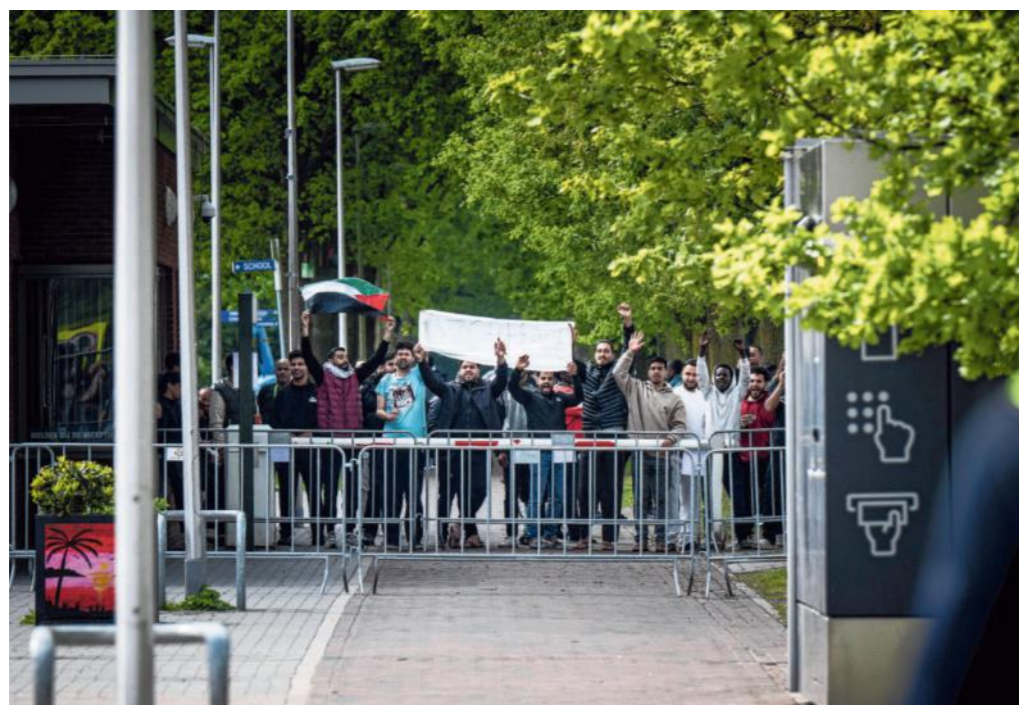
Button tegen fascisme

Oppervlakkig bekeken lijkt de plek onder het viaduct het treftpunt van een groep mensen die samen iets gezelligs gaat ondernemen. De sfeer is vrolijk, er worden flesjes water uitgedeeld. Een jongen van achttien uit Groningen, met kistjes aan zijn voeten, een broek vol opstiksels en een button met 'geen plek voor fascisme', staat er vrolijk tussen. De tekst op de button is zijn belangrijkste boodschap, zegt hij. Racisme en fascisme moeten worden bestreden. Geen van de demonstranten wil met achternaam in NRC, ze worden al genoeg door de politie in de gaten gehouden, zeggen ze.

De vader van de jongen is er ook. Vanwege het dure openbaar vervoer had zijn zoon hem gevraagd hem te brengen. De vader is gebleven, hij is het best met de boodschap van verdraagzaamheid eens. Alleen het concept 'tegendemonstratie' vindt hij niets. „Dat loopt makkelijk uit de hand.“ Dus hij is er óók uit bezorgdheid.

Bezorgdheid is niet nodig, zegt Dani Schoofs (18) die door de deelnemende organisaties, zoals onder meer Rood Groningen, de Revolutionar Socialistische Partij, De Groninger Studentenbond, Pink! en MiGreat, naar voren is geschoven als woordvoerder. Hij is opgetogen over de opkomst. „Dit is een keerpunt“, zegt hij: de extreemrechtse Defend-protestgroepen die telkens op allerlei plekken demonstreerden tegen de (eventuele) komst van een asielzoekerscentrum, zullen te maken gaan krijgen met een veel grotere tegenbeweging, voorspelt hij.

Dat is deze zaterdag waar. De stoet van zo'n driehonderd betogers met regenboogvlaggen, Palestijnse sjaals en veel gezichtsbedekking zet zich rond 13.30 uur in beweging om naar het aanmeldcentrum te lopen. Onderweg scanderen ze: „1, 2, 3, 4. Vluchtelingen welkom hier! 5, 6, 7, 8. Geen fascistie aan de macht!“ Politie te paard gaat voorop. Britt (achternaam bekend bij de re-

Boven: Een stoet op weg naar het aanmeldcentrum in Ter Apel. Midden: Anti-azc-demonstranten waren in de minderheid. Onder: Een groep asielzoekers zwaait terug. FOTO'S KEES VAN DE VEEN

dactie) van MiGreat vindt het spannend, omdat ze anti-azc-demonstranten vaak griezelige mensen vindt die geweld niet schuwen. Tegelijkertijd vindt ze een tegengeluid noodzakelijk, asielzoekers worden tot zondebokken gemaakt. Er zijn flink wat problemen in Nederland, zegt ze. Neem het tekort aan woningen. „Maar dat komt door dat rijke mensen hele huizenblokken hebben opgekocht en hoge huren vragen, niet door asielzoekers.“

Vijf aanhoudingen

Eenmaal gearriveerd bij het aanmeldcentrum, roepen de demonstranten door de hoge hekken naar de asielzoekers dat ze welkom zijn. Van een afstand zwaait een groep asielzoekers terug. Er wordt voor ze geklapt en ze worden uitgebreid toegezongen.

Achter de rug van de linkse demonstranten komen intussen van twee kanten toch twee groepjes anti-azc-demonstranten aanlopen. Het zijn vooral mannen, sommigen met een biertje in de hand. De politie wil het niet op een confrontatie aan laten komen en sommeert hen door de luidspreker te vertrekken. Kort daarna worden ze door politiemensen in linie teruggedreven richting Ter Apel. Uiteindelijk werden er vijf mensen aangehouden.

Twee buurmannen uit Ter Apel zien

Extreemrechtse groepen krijgen te maken met een grotere tegenbeweging

Dani Schoofs woordvoerder

het tafereel hoofdschuddend aan. Ik ben niet links en niet rechts, zegt er een. Van de meeste asielzoekers hebben ze geen last. „Het is een kleine groep jonge mannen die het voor de rest verziekt.“ Ter Apel is nog steeds een heerlijk dorp om te wonen, vinden ze. Maar het is de laatste jaren wel iets onveilig geworden. „Ik laat mijn dochter van acht niet meer alleen naar de speeltuin gaan.“ Daarna gaan ze weer op huis aan.

Van de kant waar de politie net de anti-azc-demonstranten naartoe dreef, komen Robbie van der Klis (36) en Anouk van den Bosch (23) aangerend. Zij hadden zich willen aansluiten bij de demonstranten die de asielzoekers een warm hart toedragen. Maar ze arriveerden te laat en kwamen tussen demonstranten van de andere kant terecht. Dat was behoorlijk schrikken, maar gelukkig gebeurde er niets naars. Wel zag ze dat een asielzoeker van de fiets werd geduwd. Robbie: „Dat hebben we doorgegeven aan de politie.“

Robbie: „Ik begrijp dat mensen angstig kunnen zijn voor mensen die ze niet kennen.“

Anouk: „Tuurlijk.“

Robbie: „Maar doe normaal tegen elkaar.“

Anouk: „Die agressie is niet nodig.“

En dan gaan ze. Op een draffe. Zo kunnen ze nog net het staartje van de demonstratie meemaken.

Freyan Bosma

AMSTERDAM

Exit Spaink - mijn allerlaatste stukje“, schreef Karin Spaink boven het blogbericht dat ze vrijdag op haar website publiceerde. „Als alles volgens plan is verlopen, ben ik vanochtend overleden - een dood waarvoor ik zelf heb gekozen, en die ik maandenlang heb besproken en voorbereid.“

Karin Spaink (Amsterdam, 1957) is afgelopen vrijdag inderdaad overleden. Dat gebeurde thuis in Amsterdam, ze koos voor euthanasie. Spaink maakte sinds de jaren negentig naam als journalist, columnist voor *Het Parool*, publicist en techexpert. Ze schreef over gezondheid (ook die van haarzelf), feminisme, lhbtiq+-rechten en politiek. Bovenal zag ze, als een van de eersten in Nederland, de risico's van het internet in relatie tot privacy. De rechten van internetgebruikers stonden onder druk, daarom richtte ze in 1999 mede de digitale burgerrechtenbeweging Bits of Freedom op.

Spaink schreef boeken, onder meer over de populariteit van de Canta, het type brommobiel waarmee zijzelf rondreed. „Het enige hulpstuk voor gehandicapten waar gezonde mensen jaloeers op zijn“, omschreef ze het voertuig. In *Het strafbare lichaam* rekende ze af met de door haar gemunte term „de orenaffia“: goed verkopende, invloedrijke „medische“ auteurs die oorzaak en verloop van elke ziekte toeschrijven aan factoren „tussen de oren“.

Het thema gezondheid hield Spaink, noodgedwongen bezig. Eind jaren tachtig, ze deed een lerarenopleiding Engels en had sociologie gestudeerd, was Spaink computerprogrammeur bij vliegtuigbouwer Fokker en medewerker bij het wetenschappelijk bureau van GroenLinks-voorloper PSP. In die periode kreeg ze last van blinde vlekken, ze werd moe en duizelig. Het bleek de eerste symptomen van multiple sclerose, een ongeneeslijke, zich langzaam uitbreidende aandoening van het centrale zenuwstelsel. Later kreeg ze een hersenbloeding, borstkanker en een depressie.

„Ik ben niet ziek, het is mijn lichaam“, schreef Spaink. In 1992 lichtte ze dat toe in *NRC Handelsblad*. „De crux van ziek zijn is dat je merkt dat lichaam en geest niet meer één zijn. Bewegingen zijn geen automatisme meer, je moet je lichaam besturen - het vergt een wilshandeling. Daarin moet je leren berusten.“

‘Mijn Parooltje’

Wellicht het bekendst werd Spaink met de columns die ze dertig jaar lang publiceerde in *Het Parool*. „Mijn Parooltje schrijven“, noemde ze dat eens, ze was er vaak de hele week mee bezig. Ze waarschuwde haar lezers, onder meer voor de risico's van algoritmes en techbedrijven. „Veel datasporen worden aan mensen onttrokken zonder dat zij daar weet van hebben, laat staan greep op wat ermee gebeurt“, schreef ze bijvoorbeeld in 2019. Een organisatie had trots aangekondigd op basis van data concertzalen advies te geven welke bands te programmeren. Spaink: „Wie had, met zo'n algoritme in de hand, in 's hemelsnaam ooit het prille Nirvana geboekt?“

Bij Bits of Freedom organiseerde Spaink de 'Big Brother Awards'. In 2007 ontvingen bezoekers van die feestelijke prijsuitreiking „tot hun schrik“ zelf de award, schrijft Bits of Freedom in een in memoriam. Dat was „een voorbeeld van Karins scherpte“.

„Omdat mensen ook gewezen moesten

Karin Spaink in 2012 bij een Canta. In dat jaar verscheen haar boek 'De Benenwagen, het succesverhaal van de Canta'. FOTO ROGER CREMERS

NECROLOGIE **KARIN SPAINK (1957-2026)** SCHRIJVER, COLUMNIST, JOURNALIST

Als een van de eersten zag zij de privacyrisico's van internet

In 1999 was ze medeoprichter van burgerrechtenbeweging Bits of Freedom. Karin Spaink koos vrijdag voor euthanasie.

worden op hun eigen verantwoordelijkheid. Wel kregen ze een glaasje cava om de pijn te verzachten.“ Vorige week nog voegde Spaink zich bij een groep journalisten, techexperts en wetenschappers die naar de rechter stappen vanwege de voorgenomen overname van Solvinity door een Amerikaans bedrijf - en het risico dat Nederlandse persoonsgegevens in handen van de VS vallen.

Spaink stopte in 2022 met haar columns. „Boosheid heeft plaatsgemaakt voor bezorgdheid“, zei ze. „Over de po-

De crux van ziek zijn is dat je merkt dat lichaam en geest niet meer één zijn

litiek, over Oekraïne, over de kloof tussen arm en rijk. Het wordt allemaal steeds erger.“ In haar afscheidscolumn schreef ze: „De pers, vrouwen, homoseksuelen, zwarte mensen - leer luisteren naar de kanariepietjes van de vrijheid. Want onze rechten sneuvelen altijd als eerste.“

In 2023 haalde haar lichaam Spaink „voor de zoveelste keer“ in, „nu met een heftige ms-aanval - en ditmaal kwam het niet goed“, schrijft ze. Spaink ging verder achteruit. Ze stopte daarom bij Follow the Money, waar ze eindre-

dacteur was. „In plaats van af te wachten wat ik nog meer moest inleveren, verkoos ik de dood. Te vroeg sterven vind ik oprecht minder erg dan het vooruitzicht mijn zelfstandigheid te gaan verliezen. Dit was mijn allerlaatste project: mijn eigen dood organiseren.“ Haar „allerlaatste stukje“ besluit ze met een allerlaatste advies. „Je mag altijd je eigen grenzen stellen, en daarvoor leven - of ervoor sterven.“ Haar website blijft nog tien jaar in de lucht. Bovenaan www.spaink.net staat in rode letters: „I write, therefore I am“.

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 399,-
329,-

MUUTO

Leaf vloerlamp

- Ideaal als leeslamp
- Draaibare, asymmetrische kap
- Energiezuinige geïntegreerde LED

De Leaf vloerlamp van Muuto, ontworpen door Broberg & Ridderstråle, is een elegante en lichte vloerlamp met een organisch, asymmetrisch ontwerp - ideaal om te lezen. Door de draaibare kap ontstaat een subtiel spel van licht en schaduw dat de ruimte tot leven brengt. De energiezuinige LED-verlichting zorgt voor zowel gericht als sfeervol licht, ideaal voor een leeshoek of als stijlvol accent in de woonkamer. Een verfijnde designlamp die functionaliteit en Scandinavische eenvoud moeiteloos combineert.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/muuto

REPORTAGE WONINGMARKT

Je vermogen zit vast in het huis. Hoe kun je toch bij de overwaarde?

Wie overwaarde wil verzilveren maar niet genoeg inkomen heeft om de hypotheek te verhogen, komt al snel uit bij 'opeethypotheek'. Ze werken, maar zijn kostbaar - en een goed gesprek met erfgenamen is geen overbodige luxe.

Door **Sjoerd Klumpenaar** Fotografie **Eric Brinkhorst**

Hoe moeilijk kan dit nou zijn, dacht Johan Oosterbeek (81). Hij woont al ruim veertig jaar in hetzelfde koopwoning in de Overijsselse plaats Hardenberg. Sinds zijn vrouw in 2001 overleed woont hij er alleen, kinderen heeft hij niet. Het liefst zou hij de overwaarde van zijn woning - na aftrek van zijn hypotheekschuld is inmiddels zijn huis nog vijf ton meer waard - deels 'verzilveren'.

Oosterbeek heeft naast zijn AOW „een paar pensioentjes” lopen, maar veruit het grootste deel van zijn vermogen zit in het huis. Het is geld waar hij niet bij kan. Onhandig bij grote incidentele uitgaven, bijvoorbeeld toen hij onlangs noodgedwongen een nieuwe auto moest aanschaffen omdat de oude niet door de APK kwam. Bijna gelijktijdig was er een kostbare vervanging van de cv-installatie nodig. En ja, een aanvulling op zijn pensioen zou ook best welkom zijn, zo zegt Oosterbeek. „Gewoon, wat extra geld om iets makkelijker te kunnen leven.”

Een deel van het huis 'opeten' bleek makkelijker gezegd dan gedaan. De meest voor de hand liggende optie is om de lopende hypotheek op te hogen. Maar dat werd door de bank afgewezen. „Ze wilden geen cent verhogen. Ik had te weinig inkomsten, zeiden ze, om de hogere lasten te kunnen dragen. En een nieuwe hypotheek krijg ik niet zomaar meer, vanwege mijn leeftijd. Er blijft bij hen altijd de angst dat je oud bent en onmiddellijk ziek kan worden of dood kunt gaan.”

En zo keek Oosterbeek naar zijn oude vertrouwde huis - waar vijf ton 'vaszit' in steen. Hoewel er geen cijfers zijn, is het goed denkbaar dat hij niet de enige in deze situatie is. Veel gepensioneerden hebben veruit het grootste deel van hun vermogen in de eigen woning zitten, maar lang niet iedereen heeft genoeg inkomen om dat te verzilveren door de hypotheek te verhogen. Ze kunnen er pas bij als ze het huis verkopen, maar verhuizen is door gebrek aan geschikte woonruimte of hoge kosten vaak onaantrekkelijk. Zo ook voor Johan Oosterbeek: „Dat zie ik echt niet zitten. Ik wil lekker hier in dit mooie wijkje blijven wonen.”

En dus begon de zoektocht: welke kanten kun je op als je als oudere toch de 'papieren' overwaarde van je huidige woonhuis wil omzetten in harde euro's?

Exotische financiële producten

In situaties als die van de heer Oosterbeek bood vroeger de aflossingsvrije hypotheek geregeld uitkomst: de afnemer betaalt maandelijks alleen de rente en lost pas af bij verkoop of aan het einde van de looptijd. Alleen is deze (onder Nederlanders immens populaire) leenvorm al een tijdje op z'n retour. Onder druk van toezichthouder DNB en de Europese Centrale Bank verlagen banken stapsgewijs het aflossingsvrije leenpercentage van hypotheek. Iedere hypotheek die tegenwoordig wordt afgesloten, moet voor een groot deel worden afgelost. Voor wie overwaarde wil opnemen is dat nadelig, het geleende gaat zo immers weer terug 'de stenen in'.

Wie op zoek gaat naar andere oplossingen, komt terecht bij exotische financiële producten en aanbieders waarvan niemand in de rij bij de bakker de naam zal kennen. Constructies als *sale-and-leaseback* bijvoorbeeld, waarbij je je huis aan een belegger verkoopt en het vervolgens weer terughuurt.

Bij een andere vorm, de participatiehypotheek, verkoopt je een deel van je huis. Je spreekt met een investeerder af dat die nu alvast uitkeert en later een percentage van de verkoopwaarde van je huis krijgt, bij overlijden of verkoop.

Voordeel van dit soort constructies is dat er geen nieuw krediet ofwel schuld bij komt kijken. Het nadeel is dat ze vaak moeilijk te doorgronden zijn en de aanbieders buiten AFM-toezicht opereren (omdat er officieel geen sprake is van een lening). Bovendien zijn de extra eenmalige kosten onvoorspelbaar en vaak erg hoog; voor er ook maar iets van overwaarde wordt teruggestort, ben je al snel duizenden euro's voor een taxatie en aan afsluitkosten verder.

Gangbaarder is de 'verzilverhypotheek' of 'opeethypotheek'. In plaats van de maandelijkse rente aan de bank af te betalen, wordt die bij de hypotheekschuld opgeteld. Bij overlijden of verkoop wordt dit met de bank verrekend. Met andere woorden: in plaats van de hypotheekschuld te laten slinken, verhoogt de bank de schuld juist naarmate de tijd vordert - en krijgt de huiseigenaar in ruil daarvoor cash geld uitgekeerd om te kunnen besteden.

Voorzichtig met ouderen

De meeste gevestigde aanbieders in de bankwereld bieden geen opeethypo-

„Een nieuwe hypotheek krijg ik niet zomaar meer, vanwege mijn leeftijd”

Johan Oosterbeek (81)

Het valt niet mee om een 'opeetconstructie' te vinden, aldus de 81-jarige Johan Oosterbeek. 'Het is een dure oplossing, maar wel zo'n beetje de enige.'

theken aan, zo zegt zelfstandig financieringsadviseur Roel van de Bilt. Het zijn minder gebruikelijke producten die voor ouderen soms ook niet goed te doorgronden zijn. „Het is niet dat banken geen hart hebben of het oudere klanten niet gunnen. Ze hebben een zorgplicht naar hun klanten toe, zij moeten ervoor waken dat ze niet meer krediet verstrekken dan iemand kan betalen.”

Van de Bilt, die voorheen 25 jaar bij de vastgoedfinancieringsstak van Rabobank werkte, weet dat banken sowieso voorzichtig zijn bij het verstrekken van nieuwe hypotheek aan klanten op leeftijd. Daarbij gaat het niet alleen om financiële risico's, maar ook om het imago. „Stel dat iemand met een extra hypotheek van de trap valt, acuut geld nodig heeft voor torenhoge zorgkosten en daardoor de maandlasten op termijn niet meer kan dragen. Wil jij dan als bank degene zijn die een 91-jarige vrouw met zorgvraag uit haar huis zet?”

Toch zijn er reguliere banken die verzilver- of opeethypotheek aanbieden. Onder meer ABN Amro en dochteronderneming Florius doen dit, en bedienen daarmee een selecte groep huizenbezitters. „Eigenlijk alleen als je weinig inkomen hebt, veel overwaarde en je niet wilt of kunt verhuizen naar een kleiner huis, is het voor sommige mensen de enige manier om overwaarde te gebruiken.”, zo zegt Thomas de Leeuw, oprichter van hypotheekadviesbureau Frits. „En daar betaal je dan fors voor.”

De Leeuw ziet opeethypotheek niet vaak voorbijkomen. „Er is weinig vraag naar. Ook omdat je er eigenlijk niet heel veel geld mee kunt vrijspelen. Banken rekenen hoge rentes. Je rentekosten liggen al gauw meer dan een derde hoger dan bij een normale hypotheek, onder meer omdat banken verplicht zijn ruimere buffers aan te houden bij dit soort hypotheek.”

De afsluitkosten zijn ook hoog, zo

schtet De Leeuw; je moet je woning opnieuw laten taxeren, hoge afsluitkosten betalen. En dan zijn er voor de huiseigenaar bij een opeethypotheek ook nog risico's - bijvoorbeeld dat je huis (het onderpand!) minder waard kan worden als de rente stijgt. Door het effect van rente-op-rente loopt de schuld bij een opeethypotheek extra snel op; naarmate je dit langer doet, slinkt je vermogen in een hoger tempo.

Je moet dus ook niet 'te oud' worden met een opeethypotheek, want naarmate de tijd verstrijkt wordt je vermogen steeds kleiner. Al zullen banken volgens De Leeuw altijd op *safe* spelen en zorgen dat ze geen opeethypotheek verstrekken voor de volledige waarde van de woning. „Dat is hun zorgplicht, en ook om te voorkomen dat ze met een restschuld blijven zitten.”

Ook is een goed gesprek met erfgenamen geen overbodige luxe als je een opeethypotheek overweegt: zij zien hun erfenis bij zo'n hypotheek in rap tempo verdampen. „Het is allemaal extra geld dat naar de bank gaat”, zo zegt De Leeuw, „en dat is voor veel mensen een reden om ervan af te zien.”

Op pad met de tourcaravan

Na lang puzzelen heeft de 81-jarige Johan Oosterbeek uiteindelijk een oplossing gevonden. Hij stapte over naar een nieuwe hypotheekverstrekker, een grote bank, waar hij een opeethypotheek kan krijgen waarvan de rente voor vijf jaar is vastgezet. In die periode groeit de hypotheekschuld, mede door de hoge kosten van rente-op-rente, elk jaar met 14.000 euro. „Ik los niet af, dus mijn hypotheekschuld wordt hoger. Maar dat is natuurlijk niet zo heel erg, want erfgenamen heb ik niet.”

Daar krijgt Oosterbeek 37.000 euro besteedbaar voor terug. Hij is er opgetogen over, het is de aanvulling op zijn huidige inkomen die hij zo graag wilde. Al was hij aan de afsluitkosten en de taxatie wel zo'n 5.000 euro kwijt en bouwt hij veel meer schuld op dan hij er contant voor terugkrijgt. „Een dure oplossing, maar wel zo'n beetje de enige.”

Zelf schat Oosterbeek in dat als hij straks 86 is, hij er nog zeker vijf jaar met plezier van heeft kunnen genieten. „Ik rijd nog auto en ga misschien met de tourcaravan nog op reis binnen Nederland. En verder is het een kwestie van leven. Ervan genieten, elke dag weer.”

„Het is niet dat banken geen hart hebben of het oudere klanten niet gunnen”

Roel van de Bilt
zelfstandig adviseur

Advertentie

Fly-drive arrangementen!
POUSADA/COLLECTION

Groot aanbod doordachte fly-drive arrangementen in Portugal voor een lage reissom. Landelijk gelegen authentieke accommodaties. Incl. vlucht Portugal v.v. autohuur en overnachtingen in Pousada/Collection hotels incl. ontbijt. Ook mogelijk per eigen vervoer! Routes/voorwaarden: www.styleintravel.nl/pousada

*excl. reserveringskosten, airport pick up charge en calamiteitsfonds.

www.styleintravel.nl
info@styleintravel.nl
tel: 020-428 05 55

style
in travel

Was het Iraanse straattaal en wilde hij alleen een einde maken aan de herinneringen aan zijn ex?

Waren de berichten van Jamshid letterlijke dreigementen? Of figuurlijke straattaal, zoals de advocaat volhoudt. En in hoeverre is „ik blaas je op in honderd stukken” af te doen als beeldspraak als je een dag later op iemands deur bonst?

Door **Süeda Isik**

De zaak

„Die berichten aan uw ex waren heel onaardig”, zegt de Rotterdamse politierechter tegen de 39-jarige Jamshid. De tolk, gezeten naast de verdachte, herhaalt die opmerking in het Farsi.

In een spraakbericht eerder dit jaar op Instagram had Jamshid gezegd: „Men zou je moeten doden. Ik maak je af. Wacht maar tot morgen, dan zul je zien wat ik met je doe.” En daarvoor, in november via WhatsApp: „Als ik daarheen kom, blaas ik je in één keer op. Ik blaas je in honderd stukken op, begrepen?”

Jamshid staat terecht voor het bedreigen van zijn ex, met wie hij vijf jaar een relatie had. Ze hebben een zontje van drie. „Ze was niet mijn vrouw, maar mijn vriendin”, zegt Jamshid.

Al sinds februari heeft hij geen contact meer met haar. Inmiddels is Jamshid getrouwd met een andere vrouw, in Iran. Zijn moeder reisde naar hun geboorteland om daar om de hand van de nieuwe echtgenote te vragen.

„Dan denk ik...” begint de rechter, „u heeft ook een zontje van drie.” Die ziet de verdachte sinds februari eveneens niet meer. Ondanks een contactverbod bracht z'n ex hun zontje eerder toch naar hem toe. „Ze wist dat ik een veilige man ben”, zegt Jamshid.

Waarom is het contact dan alsnog stukgelopen? Hij zou zijn ex hebben gezegd dat ze de relatie kapot heeft gemaakt en dat hij daarom niet langer haar rekeningen voor abonnementen en boodschappen zou betalen.

De rechter: „In Nederland hebben we de regel dat een kind recht heeft op twee ouders. U bent geen partners meer, maar u bent nog steeds de vader van uw zoon. En de tweede regel is dat geld, of geldproblemen, niemand ontslaat van het vaderschap.”

Jamshid beschouwt zichzelf als een goede vader. Maar die berichten dan? Dat was slechts Farsi straattaal: hij wilde 'een einde maken' aan de herinneringen aan zijn ex, die uit z'n hoofd wisten, dus niet letterlijk een einde aan haar leven maken. Het was louter figuurlijk.

Volgens de advocaat is de kern van de zaak niet een mogelijk ongelukkige woordkeuze, maar of wat Jamshid zei in de ogen van de wet als bedreiging telt. Dan is sprake van een uiting zó ernstig dat die iemand bang maakt. „En juist daar wringt het.”

De rechtbank is afhankelijk van een letterlijke vertaling van de spraakberichten in het Farsi, terwijl de tolk in de politieverklaring iets anders bevestigde. „Het is lastig, want dit is een soort straattaal in

U bent geen partners meer, maar u bent nog steeds de vader van uw zoon

Iran”, zegt de advocaat. „De tolk heeft aangegeven: als je iets uit boosheid zegt, zeg je dingen figuurlijk, zoals mijn cliënt.” Wie in Iran veel van iemand houdt, zegt: „Ik eet je lever.” In het Nederlands klinkt dat misschien extreem, maar het is geen letterlijke bedreiging, zo redeneert de advocaat.

Hetzelfde zou gelden voor: „Ik blaas je in honderd stukjes op.” Daarmee zou de verdachte bedoelen dat hij 'geen stukje van haar meer wil zien'. Er was geen tijdstip, geen plan, geen concrete handeling om haar daadwerkelijk (met een explosie) te doden.

De officier van justitie denkt daar anders over. De dreigende woorden aan de ex werden volgens haar geuit in 'een dreigende context': een verboden relatie, moeizaam contact en een man die een dag ná die woorden boos voor haar deur stond. Zijn ex, die dezelfde taal spreekt en uit dezelfde cultuur komt, ervoer de berichten als bedreigend en belde de politie. Jamshid zei dat hij haar „in zijn hart” bedoelde te doden, maar het woord 'hart' komt in de vertaling niet terug. Hij had andere woorden moeten kiezen.

Volgens de officier maakt Jamshid het allemaal kleiner, neemt hij geen verantwoordelijkheid - ook niet voor de consequenties van deze kwestie voor zijn zontje - en voert zichzelf bovendien op als slachtoffer. In zijn voordeel telt dan weer een blanco strafblad. De straf wordt zestig uur taakstraf met aftrek van drie dagen voorarrest en dertig uur voorwaardelijk.

Het oordeel

„U zegt dat het figuurlijk bedoeld was”, zegt de rechter, „maar u was op dat moment heel kwaad. En dat WhatsApp-bericht was niet een eenmalige uitbarsting.” Immers, toen 'de boodschap' al was overgebracht, volgde het Instagram-bericht. En de toevoeging „wacht maar tot morgen, dan zul je zien wat ik doe” is volgens de rechter niet als figuurlijk op te vatten. Dat hij een dag later haar huis bezocht en op de deur bonste, wekt ook alle schijn van letterlijkheid.

Tot slot spreekt de rechter Jamshid direct aan. Hij is hertrouwd, zegt ze, de relatie met de moeder van zijn zoon is voorbij: er is geen enkele reden meer om haar te bedreigen of uit te schelden. „Ik vind het schaamtevol als ouders niet fatsoenlijk met elkaar kunnen omgaan. Wat zij ook zegt of doet: u reageert voortaan met respect.”

De feiten acht de rechter bewezen. Jamshid krijgt een taakstraf van zestig uur, waarvan dertig voorwaardelijk. Hij moet 24 uur werken, na aftrek van drie dagen voorarrest. De overige dertig uur blijven twee jaar gelden als voorwaardelijke straf.

Nu is het volgens de rechter aan Jamshid om oude pijn opzij te zetten en het belang van zijn zoon voorop te stellen.

DRIE VRAGEN OVER MUSIC ON

Waarom gelastte Amsterdam festival af?

De gemeente Amsterdam sprak van „een enorme domper”. Toch werd besloten de vergunning van Music On in te trekken.

Freyan Bosma

AMSTERDAM

Dansen zouden ze, de twintigduizend bezoekers van housefestival Music On, deze zaterdag en zondag in het Meerpark in Amsterdam-Oost. Ze hadden bij twee podia terecht gekund, de Italiaanse producer en house-dj Marco Carola zou beide festivaldagen afsluiten. Zou, want enkele uren voor aanvang verscheen op informatiepanelen in de stad en op sociale media plots de boodschap „Music On CANCELLED”.

1 | Waarom werd het festival afgelast?

Om 10.00 uur zaterdagochtend trok de gemeente Amsterdam de vergunning voor Music On in. De eerste dj's zouden om 12.00 uur 's middags draaien. De constructie

Via informatiepanelen werd aan bezoekers meegedeeld dat festival Music On werd afgelast. FOTO ANP / MIZZLE MEDIA

van een van de tenten waarin de optredens zouden plaatsvinden, was volgens de omgevingsdienst niet in orde. Evenementenorganisatie Loveland, die Music On op organiseerde, zou volgens stadsomroep AT5 een andere tent hebben neergezet dan vooraf met de gemeente was afgesproken. Bepaalde informatie over die nieuwe tent zou niet zijn aangeleverd, waarop de omgevingsdienst niet tot een

veiligheidsoordeel kon komen en een negatief advies uitbracht. Dat advies heeft het gemeentebestuur „serieus” genomen.

Gesprekken over eventuele extra veiligheidsmaatregelen haalden volgens Amsterdam niets uit. „Daardoor is het onmogelijk om de veiligheid van bezoekers, medewerkers en artiesten te garanderen”, stelde de gemeente. Die zag „geen mogelijkheid om het evene-

ment door te laten gaan”, al was dat „een enorme domper voor de bezoekers en de organisatie”.

2 | Wat zegt het festival?

Music On was „overweldigd door emoties”. De organisatie noemde de afgelasting „verpletterend nieuws”, zei „tot het uiterste gevochten te hebben”. Zaterdagmiddag had Loveland nog een kort ge-

ding aangespannen om het intrekken van de vergunning ongedaan te maken. De rechter gaf de gemeente echter gelijk, een motivatie van dat besluit volgt op een later moment.

Tegen de rechter zei festivaldirecteur Marnix Bal dat de afgelasting de doodsteek voor zijn bedrijf kon betekenen, schrijft *Het Parool*. „In dertig jaar Loveland hebben we nog nooit iets verkeerd gebouwd. Na dertig jaar goede dienst kan ik dit niet volgen.”

3 | En nu?

Volgens lokale media kwamen zaterdag slechts mondjesmaat bezoekers opdagen bij de entree. Het evenement zou normaal gesproken veel buitenlandse feestgangers, onder wie Britten, trekken. Het nachtprogramma van Music On ging overigens gewoon door, dat vond elders plaats.

Of bezoekers hun geld terugkrijgen is nog onduidelijk. Tegen persbureau ANP zei een woordvoerder van Music On dat zij „aan de slag” gaan met wat gedupeerde festivalgangers „kunnen verwachten”. „Vandaag waren wij vooral gefocust op of het festival nog doorgegaan kon vinden.”

Advertentie

NRC VANDAAG

Luister iedere werkdag naar NRC Vandaag in de NRC Audio-app of alle podcast-apps.

De ideale start van je dag. Vandaag is de dagelijkse podcast van NRC. Elke werkdag hoor je in twintig minuten hét verhaal van de dag, verteld door onze beste journalisten.

Ga naar nrc.nl/podcastvandaag voor alles over de podcast.

nrc

EINDEXAMENS

Eindexamen met voorleeshulp, extra tijd of een online hardvuur

Scholen mogen leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben op een aangepaste manier examen laten doen. Dat gebeurt steeds vaker, blijkt uit cijfers die NRC opvroeg. Maar er zijn grenzen. „Als de inspectie achteraf zegt: dat had je niet mogen doen, dan heb je een probleem.”

Claudia Kammer
AMSTERDAM

Een middelbare scholier in Barneveld was vorig jaar zo gestrest voor het eindexamen, dat de school iets creatiefs verzorgde om deze leerling op haar gemak te stellen. Ze mocht bij een knappend hardvuurtje haar examen maken. Geen echt vuur, maar een beeldscherm waarop de vlammen flakkerden. In een apart lokaal, met twee surveillanten. Eigenlijk had ze gevraagd of ze muziek mocht luisteren tijdens het eindexamen, want de stilte werkte op haar zenuwen. „Dat vonden we geen optie”, vertelt Uilke van Barneveld, die de examens regelt op De Meerwaarde, de vmbo-school waar dit zich afspeelde. „Maar omdat ze het jaar ervoor al gezakt was en nu weer zo verschrikkelijk veel stress had voor het herexamen, wilden we toch iets doen.” Ze slaagde.

Het aanpassen van de omgeving waarin leerlingen examen doen, komt vaker voor. Dit jaar hebben verschillende scholen hun examenzalen, vaak gymzalen, aangekleed met planten. Ze hopen dat hun leerlingen tussen het groen beter ontspannen en minder last hebben van de grote, lege ruimte waarin ze examen moeten doen.

Scholen hebben, binnen de wettelijke kaders, veel vrijheid om aanpassingen te maken voor leerlingen tijdens het eindexamen. „De voornaamste eis is dat het examen er inhoudelijk niet makkelijker door mag worden”, legt Machteld Kruidenier uit. Ze is manager passend examineren bij het College voor Toetsen en Examens (CvTE), dat de exameneisen vaststelt.

Als de school een leerling het examen in een aparte, prikkelarme ruimte laat maken of hem of haar tussendoor

pauze laat nemen, om even te ontspannen of medicijnen in te nemen, is dat zonder meer toegestaan. Ook mogen leerlingen die moeite hebben met schrijven gebruikmaken van de computer als schrijfgereed, met spellingscontrole, behalve bij Nederlands. De school moet er wel voor zorgen dat de leerling tijdens het examen geen toegang heeft tot internet.

Meer meldingen bij Inspectie

Iets anders wordt het als een leerling extra tijd krijgt om het examen te maken, hulp krijgt bij het schrijven of tekenen of voorleessoftware gebruikt, als er een gebarentolk is die vertaalt, of als er een aangepaste examenopgave wordt gebruikt, bijvoorbeeld in braille.

Dan moet de school de aanpassing melden aan de Inspectie voor het Onderwijs, omdat die invloed kan hebben op wat er wordt getoetst. „Het examen maken in de gestelde tijd is deel van de exameneis”, legt Kruidenier uit. Daarom moet de school kunnen uitleggen waarom de extra tijd nodig is, bijvoorbeeld omdat de leerling autisme of dyslexie heeft, blind of slechtziend is of nog maar kort in Nederland woont en een taalachterstand heeft.

Het aantal leerlingen dat het eindexamen op een afwijkende manier maakt, is gestegen. Dat blijkt uit cijfers die NRC opvroeg bij de Inspectie. Het aantal meldingen steeg van bijna 22.000 in het schooljaar 2020-2021 naar ruim 36.000 in 2024-2025. In april had de inspectie bijna 33.000 meldingen binnengekregen over 2025-2026, maar dat is nog niet het definitieve aantal.

In de meeste gevallen - ruim 18.000 meldingen in het huidige schooljaar - gaat het om leerlingen met dyslexie, die gebruik mogen maken van spraaksoft-

ware om de vragen te laten voorlezen. Ook kunnen ze een half uur extra tijd krijgen. Dat laatste geldt ook voor leerlingen met autisme of adhd, met ruim 9.500 meldingen de op een na grootste categorie. Ook leerlingen die korter dan zes jaar in Nederland wonen en die een taalachterstand hebben kunnen een half uur extra tijd krijgen. Dit jaar geldt dat voor 1.795 leerlingen.

Zware voedselallergie

Als een school twijfelt of een aanpassing indruist tegen de exameneis, of het examen wil afnemen op een afwijkende manier, kan overlegd worden met het College voor Toetsen en Examens (CvTE). Voor leerlingen met een visuele beperking kan het CvTE het examen in braille omzetten, en leerlingen kunnen ook tekenhulp krijgen als ze tijdens het examen iets moeten tekenen, bijvoorbeeld een grafiek. Kruidenier: „Dan kunnen ze gewoon zeggen: ik wil een lijn trekken van punt X naar punt Y.” Een surveillant of buddy mag die dan maken op aanwijzing van de leerling. Dat kan ook als een leerling zijn schrijfhand niet kan gebruiken, bijvoorbeeld door een ongeluk vlak voor het examen.

Scholen krijgen soms te maken met onverwachte situaties. „Vorig jaar hadden wij een leerling met een zware voedselallergie”, vertelt Van Barneveld. „In een recept voor het praktijkexamen koken stonden ingrediënten waar die leerling absoluut niet tegen kon, ze kon zelfs niet in dezelfde ruimte zijn.” In overleg met het CvTE werd het recept voor deze ene leerling aangepast. Van Barneveld: „We hebben haar examen laten doen in een aparte keuken, op afstand van de andere leerlingen.”

In de landelijke examenregels staat dat de school een deskundigenverklaring moet hebben van een psycholoog, orthopedagoog, neuroloog of psychiater waarin wordt uitgelegd waarom de leerling de aanpassing nodig heeft. Dit is bijvoorbeeld vereist bij leerlingen met dyslexie, adhd/add, autisme of een taalontwikkelingsstoornis (TOS). Als sprake is van een „objectief waarneembare handicap of ziekte”, zoals een lichamelijke, motorische, auditieve of visuele beperking of een chronische ziekte, is dit niet nodig.

Volgens Kruidenier hoeft zo'n deskundigenverklaring geen formele diagnose te zijn. „Het kan ook een observatieverslag zijn waarin de belemmeringen van de leerling worden beschreven. Vaak staan er adviezen in over mogelijke aanpassingen.” Het is aan de school om deze verklaring af te wegen tegen de eigen ervaringen met de leerling. Kruidenier: „De school is aan zet, die neemt de beslissing over de aanpassing. Dat is ook logisch, want zij kennen de leerling. Wij niet.”

Voor advies kan de school contact opnemen met het vorig jaar opgerichte Expertisepunt passend examineren. „Alles wat ik niet zeker weet, vraag ik daar na”, zegt Saskia Veenhuizen, docent wiskunde en examensecretaris bij het Strabrecht College in Geldrop. Ze belde recent nog om te vragen of een leerling een stopwatch mocht gebruiken bij het examen, om de tijd goed te kunnen verdelen over de opgaven. Dat mocht niet. „Als de inspectie achteraf zegt: dat had je niet mogen doen, dan heb je een probleem.”

Discussie met ouders

Oudervereniging Balans, die ouders ondersteunt van kinderen met leer-, en gedragsproblemen, krijgt regelmatig klachten van ouders over scholen die niet willen meewerken aan aanpassingen. „Scholen bepalen zelf welke aanpassingen ze verlenen”, zegt Balans-di-

Eindexamenleerling op het Alkmaarse Stedelijk Dalton College. De leerling komt niet voor in dit artikel. FOTO OLAF KRAAK / ANP

recteur Joli Luijckx. „Dat kan leiden tot vervelende discussies. Ook komen scholen soms te laat in actie om aanpassingen nog op tijd te regelen. Bij herexamens gaat het ook vaak fout.” Balans vindt dat ouders beter voorlicht mochten worden over aanpassingen die mogelijk zijn en hoe die aan te vragen.

Balans krijgt ook telefoontjes over kinderen met ernstige leesproblemen of taalontwikkelingsproblemen die geen voorleessoftware mogen gebruiken en geen extra examentijd krijgen omdat ze niet over een deskundigenverklaring beschikken. „Niet alle kinderen met mogelijke dyslexie of TOS beschikken daarover”, zegt Luijckx. „Dat heeft ermee te maken dat het onderzoek niet altijd wordt vergoed.” Bij dyslexie gebeurt dat bijvoorbeeld alleen voor kinderen tussen de zeven en dertien jaar die aan bepaalde criteria voldoen. Luijckx: „Vaak moeten de ouders het onderzoek zelf betalen en niet ieder gezin heeft daar het geld voor.”

Ook het Landelijk Akkie Komitee Scholieren (LAKS) ontvangt in examentijd klachten over passend examineren. Bestuurslid Inass Jagour heeft er een aantal verzameld. Het zijn klachten van leerlingen met dyslexie die van school geen gebruik mochten maken van de voorleessoftware, bij wie de voorleesfunctie op de computer niet goed werkte, of die de kunstmatige voorleesstem moeilijk konden verstaan. „Heel kwalijk”, vindt Jagour.

Het LAKS heeft hier met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over gesproken. Jagour: „Daar tegen de dat scholen er echt wel rekening mee moeten houden als een leerling een aanpassing nodig heeft. Maar het is ons nog steeds niet echt duidelijk

De voornaamste eis is dat het examen door een aanpassing inhoudelijk niet makkelijker mag worden

Machteld Kruidenier
Manager passend examineren bij het CvTE

Gestreste ouders

Scholen kunnen een cursus 'passend examineren' volgen bij het CvTE, waar zij leren wat de regels zijn en hoe zij die moeten interpreteren. Ook wiskunde-docent Saskia Veenhuizen deed die met collega's. Ze vertelt dat de school in het verleden leerlingen met dyslexie of een andere diagnose haast automatisch recht gaf op allerlei aanpassingen in het onderwijs en bij toetsen. Sommige leerlingen maakten daar in de praktijk geen gebruik van. Maar bij het eindexamen wilden ze dat ineens wel, en dan vond de school het moeilijk om te weigeren. Veenhuizen: „Het probleem is: als je voorleessoftware nooit hebt gebruikt, kan dat verwarrend zijn bij het examen.” De school staat nu niet meer vanaf de eerste klas standaard alles toe bij elke leerling. „We kijken nu: wat heeft deze leerling écht nodig?”

Die terughoudendheid bij het toestaan van aanpassingen bij het examen kan leiden tot discussie met ouders. Veenhuizen: „Het CvTE heeft op zijn website een *Handreiking passend examineren* staan. Die is bedoeld voor scholen, maar ouders lezen 'm ook. In die handreiking staat welke dingen je als school mag aanbieden. Sommige ouders interpreteren dat als: jullie moeten dat aanbieden.”

„Soms is het niet zozeer de leerling die erom vraagt, maar zijn het gestreste ouders die willen dat hun kind het examen maakt in een apart lokaal”, zegt Uilke van Barneveld van vmbo-school De Meerwaarde. Dan vraagt hij aan de leerling: „Je hebt het afgelopen jaar schoolexamens gedaan, heb je die toen ook in een aparte ruimte gemaakt? Nee toch? Waarom zou het nu dan anders moeten zijn?”

wat scholen nu wel en niet verplicht zijn om te doen.”

Volgens het CvTE zijn aanpassingen bij examens geen automatisch recht. „Het bevoegd gezag, de school, is niet verplicht alle denkbare of gevraagde aanpassingen toe te staan”, zegt Kruidenier. „Maar dat betekent niet dat je als school niks hoeft te doen.” De school moet per leerling afwegen wat doeltreffend is, binnen de grenzen van de exameneis. Leidend is volgens haar welke aanpassingen de leerling in eerdere jaren op school nodig had. „Als de leerling eerder op school nooit gebruik maakte van spraaksoftware, hoeft die aanpassing niet zonder meer bij het eindexamen wel te worden gedaan.”

Een examen op het Alkmaarse Stedelijk Dalton College, afgelopen vrijdag op de eerste dag van de eindexamens. FOTO OLAF KRAAK / ANP

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Contact

Vrouw zoekt Man

Charmant, vrolijk, echt lief en met lef, vrouw-69-acad.-ZH., Een hartelijke persoonlijkheid, attent, enthousiast, fit en geestig. „In” voor musea & trips, chansons & tafelen, natuur & golf. Ben jij die stijlvolle, ontwikkelde, warme man met elan en initiatieven? Sophie van den Heuvel, 0294-257226 - svdh@ensemble-relatie.nl

Relatiebemiddeling

RELATIEBEMIDDELING
Op zoek naar een partner?
mens & relatie
www.mens-en-relatie.nl BEL 088 - 022 19 00

LATE LIEFDE VOOR 60-70 en 80 jarigen

ALERTE RELATIEBEMIDDELING
0613863420 - www.hellasmee.nl

Ze bestaat. Echt.
DPSPartnerSearch.nl distinguished & discreet

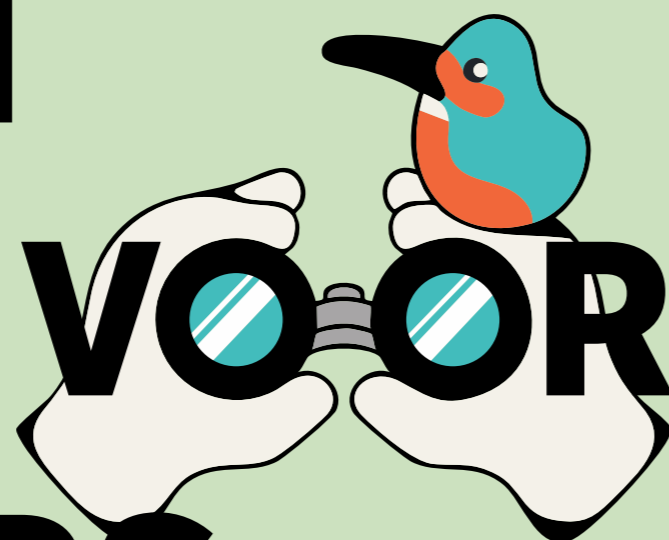
Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl

NIEUWE NRC MASTERCLASS

VOGELEN

Leer in zes weken
kijken als een vogelaar
en ga zelf op pad

BEGINNERS

Wijn drinken voor beginners

Leer in zes weken jouw wijnmaak kennen

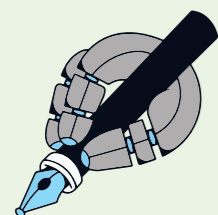
Stoppen met scrollen

Leer in zes weken hoe je de verleiding van je telefoon weerstaat en tijd terugwint

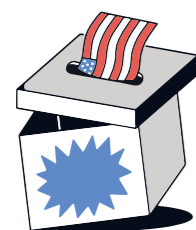
Hoe schrijf je een goed verhaal

Leer in zeven weken waar een goed verhaal aan voldoet en hoe je er zelf een schrijft

Hoe werk je met AI-tools

Leer in vijf weken hoe je effectieve AI-opdrachten schrijft

Begrijp het Amerikaanse kiesstelsel

Leer in zes weken hoe het Amerikaanse politieke stelsel is ontstaan

NRC masterclasses zijn speciaal voor abonnees. In een masterclass leer je een vaardigheid van een NRC-redacteur. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass

nrc masterclass

VREEMDE WAARNEMINGEN

Kenners zien hele normale verklaringen voor de lichtbollen

De Amerikaanse overheid heeft 162 documenten vrijgegeven over 'ongeïdentificeerde verschijningen in de lucht'. De vorm van waargenomen objecten blijkt aan trends onderhevig.

Roos Liefting

AMSTERDAM

„Waargenomen 1x prob UAP IVO 3SKT4255899519. Geen gevolgen voor de missie, doorgaan met oorspronkelijke opdracht.” Deze tekst is als enige niet weggelakt in een document van 7 pagina's. In het kader van transparantie over UAP (*unidentified aerial phenomena*, oftewel ongeïdentificeerde verschijnselen in de lucht) is op 8 mei een eerste lading documenten openbaar gemaakt door het Amerikaanse ministerie van Defensie.

Dit kwam niet als een verrassing. President Trump kondigde in februari al aan dat hij aanstuurde op het delen van bestanden over UFO's (*unidentified flying object*) en UAP (de moderne, bredere term, waar ook vreemde waarnemingen onder kunnen vallen die niet een 'object' zijn). Nu is er een website met een X-files-achtige uitstraling met witte typemachineletters op een zwarte achtergrond. De site opent met Trumps opdracht tot het vrijgeven van de overheidsdocumenten, die hij op Truth Social plaatste.

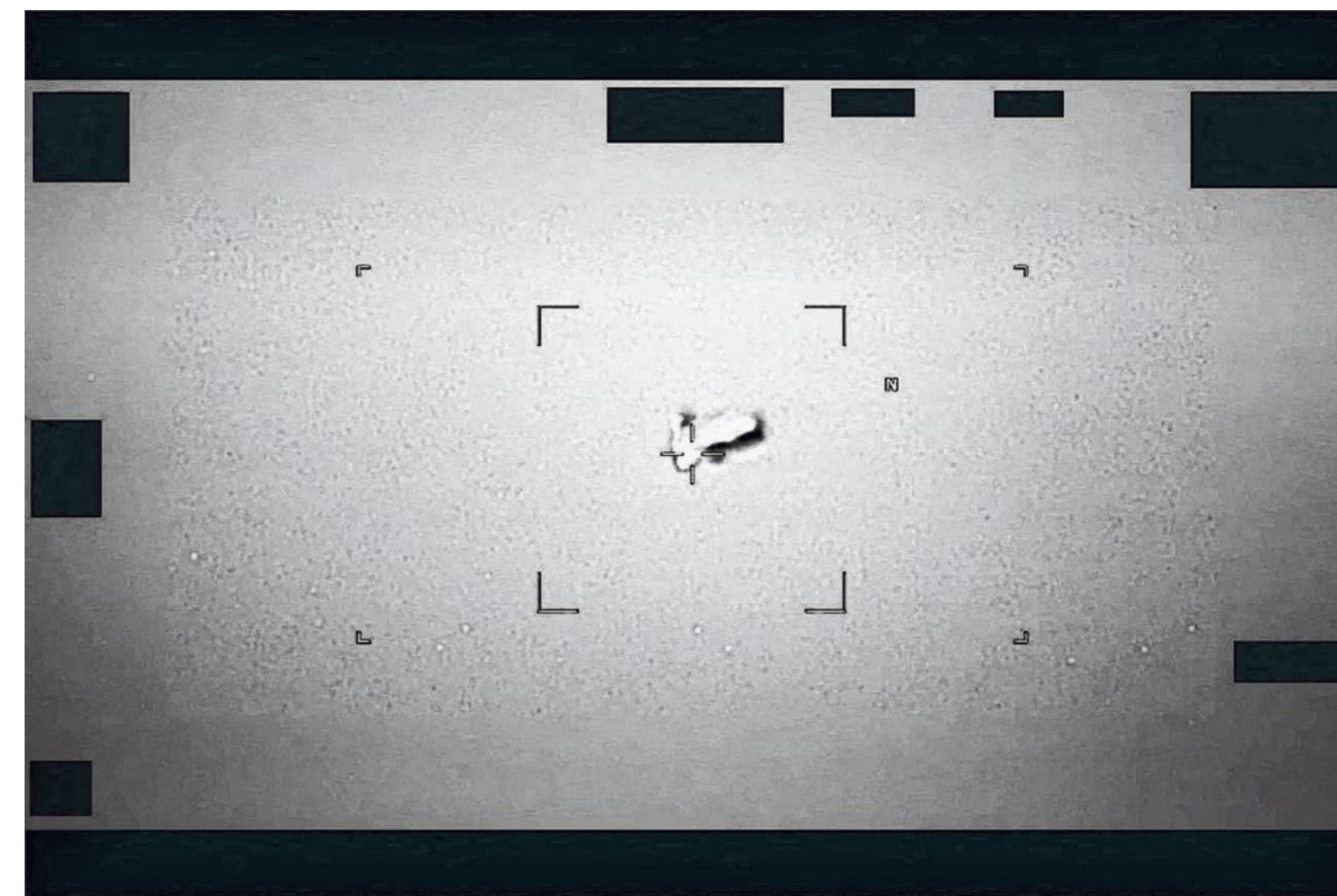
Nog (steeds) niet geïdentificeerd

„Ik kwam al een beeld tegen dat verdacht veel lijkt op een meetballoon”, vertelt Frederick Delaere. De coördinator van het Belgisch UFO-meldpunt en auteur van het boek *UFO - Niet te geloven!* is niet erg onder de indruk. „Maar uitgebreide analyse is nodig om daar echte uitspraken over te doen.” Hij vindt het positief dat er nieuwe documenten naar buiten komen, maar vreest ook dat ze de deur openzetten voor speculatie over buitenaards leven.

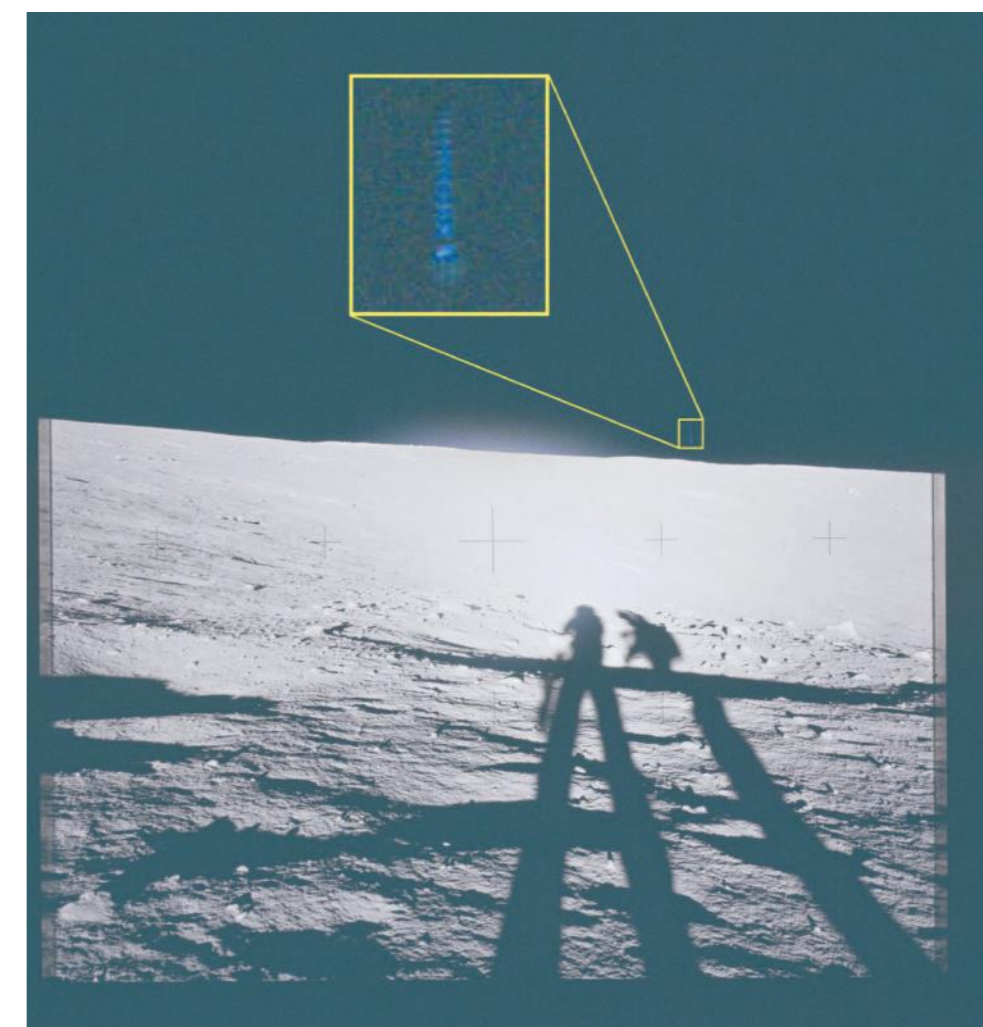
Van de 162 vrijgegeven documenten is de helft afkomstig van het Ministerie van Defensie, of *Department of War*, zoals het nu genoemd wordt. Dit zijn missierapporten waar melding van een UAP wordt gemaakt en foto's en video's.

Op de site staat dat het om 'nog niet geïdentificeerde objecten' gaat. „Je zou verwachten dat de Amerikaanse overheid toch wel in staat is om de meeste objecten te identificeren”, vindt Delaere. „Ze steken miljarden in UAP-onderzoek.” Sceptici als de Amerikaanse Mick West kunnen veel verschijnselen in video's tamelijk goed en snel verklaren, vertelt Delaere. „Net als wij van het meldpunt doet hij dat gratis.” In het dagelijks leven is Delaere ploegleider bij een bedrijf dat materiaal maakt voor onder meer hygiëneproducten.

Het merendeel van de documenten betreft militaire waarnemingen van na 2020. Het vroegst gedateerde document, uit 1947, bestaat uit correspondentie binnen de Amerikaanse luchtmacht over 'vliegende schijven'.

Een object dat in 2024 door het Amerikaanse Indo-Pacific Command werd gemeld. Het Amerikaanse ministerie van Defensie deelde op 8 mei 161 documenten die te maken hebben met vermeend buitenaards leven. U.S. DEFENSE DEPARTMENT/REUTERS

Archieffoto, vrijgegeven op 8 mei 2026, van het maanoppervlak vanaf de landingsplaats van Apollo 12. Rechts van de verticale as en boven de horizon een gemarkeerd gebied met ongeïdentificeerde verschijnselen. Het Pentagon heeft de afbeelding aangepast om details te kunnen onderscheiden. NASA

De vorm van waargenomen objecten blijkt aan trends onderhevig. „In de jaren 40 werden UFO's vooral beschreven als vliegende schotels, later werden vooral lichtbollen gezien”, weet Delaere uit historische observaties. In de jaren 80 werden in België opvallend veel driehoekvormen gezien.

Sigaarvormig

In de vrijgegeven documenten kwam Delaere ook meldingen van een klein sigaarvormig helder voorwerp tegen: „Dan denk ik gelijk aan de romp van een vliegtuig.” Bij een bepaalde lichtinval lijkt het of de vleugels verdwijnen. Het is heel belangrijk om te weten waar en wanneer een waarneming plaatsvond, benadrukt hij. „Zonder getuigen is een foto of video eigenlijk waardeloos.”

58 documenten zijn vrijgegeven door de FBI. Hierbij zit ook een compositietekening gebaseerd op een ooggetuigenverslag uit september 2023. Een sigaarvormig brons-metallic voorwerp van 40 tot 60 meter lang verschijnt vanuit een fel licht in de lucht. De overige bronnen zijn foto's en verslagen van Apollo-missies van de NASA en verslagen van Amerikaanse ambassades aan het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Het gebruik van vooral militaire getuigenissen moet de site een betrouwbare uitstraling geven, vermoedt Delaere. „Maar tegelijkertijd is de inhoud heel speculatief. Iedereen moet dit kritisch en op een wetenschappelijk manier analyseren.”

Voor Club Japan in Mexico-Stad vormen zich lange rijen. De club is inmiddels 75 procent van de Amerikaanse clientèle kwijtgeraakt. FOTO TJARDA VAN DER SPEK.

REPORTAGE GENTRIFICATIE

Amerikanen betalen in deze Mexicaanse club 250 euro entree

Bezoekers uit alle landen krijgen een korting die kan oplopen tot wel 95 procent, de enige uitzondering zijn de VS. Het nieuwe deurbeleid is een directe reactie op de uitspraken over Mexico van de Amerikaanse president Donald Trump.

Tjarda van der Spek

MEXICO-STAD

Het is 23.00 uur en de rij begint langzaam te groeien voor Club Japan in de populaire buurt Roma Norte in Mexico-Stad. Het regent zachtjes - het regenseizoen staat op het punt van beginnen - en de clubgangers bewegen zich wat meer naar de ingang, om zo droog te blijven. Aan de gevel hangt naast een vlag met het clublogo een grote Palestijnse vlag.

Terwijl de meeste bezoekers dringen om binnen te komen, opent de deur en stappen twee Amerikaanse vrouwen juist weer naar buiten. Ze kijken wat betuurd. Ze hebben net gehoord dat de toegangsprijs voor de club voor hen 5.000 Mexicaanse pesos bedraagt, bijna 250 euro. Bezoekers uit andere landen krijgen een korting: mensen uit Mexico en andere Latijns-Amerikaanse landen en Puerto Rico krijgen 95 procent korting, bezoekers uit welk ander land dan ook 93 procent.

De club postte een week geleden over het nieuwe deurbeleid dat meteen massaal bekeken werd op internet. „Het is niet zo dat we meer vragen aan 'gringos' [de Mexicaanse term voor Amerikanen], we geven korting aan mensen die het nodig hebben”, schreef de club in een Instagram-bericht. „De entreprijs is 5.000 peso. Bur-

gers uit de VS krijgen geen korting.” De post is in een week tijd al meer dan 45.000 keer gelikt.

Reactie op Trump

Volgens clubeigenaar Federico Crespo is het nieuwe deurbeleid een directe reactie op de uitspraken over Mexico van de Amerikaanse president Donald Trump. „Het punt is bereikt waarop we geen beledigingen meer wilden slikken”.

Crespo (39) draagt een rond brillette en een opvallende pet met daarop de tekst 'Make America Abya-Yala again'. Abya-Yala is een term die inheemse volkeren in de Verenigde Staten gebruiken om het continent aan te duiden en dient als alternatief voor de naam Amerika. De pet vat samen hoe Crespo naar het beleid van zijn club kijkt: als cultureel en politiek statement tegen Amerikaanse invloed.

Want de hoge entree voor Amerikanen is ook een reactie op de gentrificatie die volgens de clubeigenaar het karakter van de stad aantast. Het aantal Amerikanen in Mexico-Stad is sinds de coronapandemie zichtbaar toegenomen. Veel Amerikanen maken sindsdien gebruik van de mogelijkheid om naar de Mexicaanse hoofdstad te verhuizen, waar de huren aanzienlijk lager liggen, en er vanuit huis te werken.

Dit heeft geleid tot een explosieve toename van Airbnb's, sterk stijgende huren en een verande-

Eigenaar van Club Japan, Federico Crespo. FOTO TJARDA VAN DER SPEK

ring van het straatbeeld. „Elke koffiezaak ziet eruit als hetzelfde Pinterest-bord”, zucht Crespo. De clubeigenaar concludeert: „Het kwam op een punt dat ik of iets moest doen, of helemaal moest stoppen met werken omdat ik de realiteit niet meer aankon.”

Onlangs zag hij de gevolgen van gentrificatie nog van dichtbij. In het gebouw achter de club woonden jarenlang Mexicaanse families. Van de ene op de andere dag werden hun huurcontracten niet verlengd. Een Amerikaanse inves-

teerder renoveerde het pand en verdrievoudigde de huren, waardoor deze onbetaalbaar werden voor de lokale bevolking. „Onze nieuwe burens zijn nu Airbnb-gasten of buitenlandse bewoners.”

Naast massale loftuitingen online krijgt het nieuwe deurbeleid van Club Japan ook van bezoekers steun. Carlos Rodrigo Lavarino Mendoza (27) snapt de boodschap die de club wil uitdragen. „Deze toegangsprijs raakt Amerikanen niet hard, omdat veel van hen hier wonen terwijl ze betaald krijgen in dollars. Voor hen maakt het financieel weinig verschil. Maar voor Latino's is het goed om te zien dat iemand probeert iets te doen.”

Zelfs de Amerikaanse vrouwen Leah Bowers (33) en Bola Fapohunda (33) uit New York, die wegens de hoge prijs niet naar binnengaan, tonen begrip. „Ik vind het helemaal eerlijk. Ik ben het ook eens met alle importheffingen en boycotts richting de VS. Dus ja, ik snap het volledig”, laat Bowers weten. „Eerlijk, fuck ons.”

Twee bij de ingang wachtende Duitse toeristen zagen het Instagram-bericht van de club vlak voordat ze kwamen. „We dachten dat het een grap was”, zeggen David (30) en Melissa (29) die niet met hun achternaam in dit artikel willen. Ze benadrukken dat zo iets in Europa onmogelijk zou zijn, omdat het „neerkomt op discriminatie”. Maar tegelijkertijd „vind ik het goed dat ze hier in Mexico

vuur met vuur bestrijden”, laat David weten. „Het nachtleven mag cultureel en politiek zijn, en niet alleen maar draaien om feesten.”

Niet rouwig

De club is inmiddels 75 procent van de Amerikaanse clientèle kwijtgeraakt. Rouwig is de clubeigenaar er niet om. Volgens hem zijn er ook Amerikanen die het volle bedrag betalen.

Toch hoopt Crespo met zijn idee protest aan te wakkeren. „We willen geen individuen straffen maar Amerikanen laten begrijpen dat ze druk moeten uitoefenen op hun eigen overheid. Ik geloof in democratie, stemmen en protest.” Volgens hem kijken Amerikanen te veel weg. „Het is comfortabel om naar Mexico te komen en te doen alsof het jouw probleem niet meer is.”

Het idee van Club Japan is nog niet overgenomen door andere ondernemers. Volgens Crespo vreezen veel bedrijven inkomstenverlies. „Wij bevinden ons in een bevoorrechte positie omdat de club succesvol is, waardoor we dit risico kunnen nemen.”

Geheel zonder risico is het natuurlijk niet, vervolgt de eigenaar. „Ik weet niet of het uiteindelijk tegen ons gebruikt gaat worden of dat we alles verliezen.” Aan het eind van de nacht wordt Crespo gebeld door iemand van de overheid. De club heeft een waarschuwing gekregen over het nieuwe deurbeleid.

REPORTAGE TURKSE DEFENSIE

Op de Turkse wapenbeurs: militaire macht zonder nucleaire kracht

Op defensiebeurs SAHA Expo onthulde Turkije een nieuwe ballistische raket die zo ver kan dat alle potentiële tegenstanders en rivalen binnen bereik komen, een serieus alternatief voor nucleaire afschrikking. Het land hoopt met een hele trits nieuwe wapensystemen een geopolitieke speler van formaat te worden.

Suzan Yücel

ISTANBUL

Het is dringen geblazen bij de stand van het Turkse dronebedrijf Baykar. Op de vijfde editie van de Turkse defensiebeurs SAHA Expo staat eigenaar Selcuk Bayraktar, tevens schoonzoon van de Turkse president Recep Tayyip Erdogan, voor de nieuwste drones Mizrak (Speer) en Sivrisinek (Mug). „Onze gewapende drones werden als eerste ter wereld ingezet in een conventionele oorlog en veroorzaakten daarmee een paradigmaverschuiving”, zegt hij tegen een groep journalisten. „Wij geloven dat ook de systemen die wij hebben ontwikkeld een revolutie in de oorlogvoering zullen te weegbrengen.”

Dat het hier zo druk is, is geen toeval. Met de Bayraktar TB2 groeide miljardenbedrijf Baykar, geleid door de gebroeders Selcuk en Haluk Bayraktar, in korte tijd uit tot een wereldspeler. De doorbraak kwam zes jaar geleden tijdens gevechten in en rond Nagorno-Karabach, waar de relatief goedkope drones een belangrijke factor bleken op het slagveld. In het conflict, waarbij Azerbeidzjan werd gesteund door Turkije tegen Armenië, trokken de drones wereldwijd de aandacht.

Sindsdien is de internationale belangstelling voor Turkse drones alleen maar gegroeid. Op SAHA Expo is dat goed te zien. Waar de eerste editie in 2018 nog 183 bedrijven en 13.000 bezoekers trok, is de defensiebeurs in enkele jaren uitgegroeid tot een evenement met ruim duizend exposanten en meer dan honderdduizend bezoekers. Delegates uit met name het mondiale Zuiden trekken langs de stands, poseren bij raketten en drones, en spreken met Turkse fabrikanten over aankoop en samenwerking. Ook NAVO-bondgenoten en Oekraïense vertegenwoordigers zijn nadrukkelijk aanwezig. Opvallend afwezig zijn daarentegen Rusland, Iran en Israël.

„Defensiebeurzen zijn in Turkije uitgegroeid tot een professionele etalage van de nationale industrie, een soort gecontroleerd machtsvertoon richting internationale partners”, zegt Serhat Güvenc, defensie-expert en hoogleraar internationale betrekkingen aan de Kadri Has Universiteit in Istanbul. „Wat ooit kleinschalige evenementen waren, worden georganiseerd door het leger, zijn nu enorme presentaties van de industrie, met een duidelijke focus op export.”

Strategische autonomie

Turkije wil in 2026 één van de tien grootste defensie-exporteurs ter

Op de defensiebeurs in Istanbul is veel aandacht voor drones, zoals deze van Baykar Akinci. FOTO CHRIS MCGRATH / GETTY IMAGES

Een onbemande boot van de Turkse wapenproducent Aselsan. FOTO KEMAL ASLAN / REUTERS

wereld worden. Het jaar begon sterk. In januari noteerde de defensie- en luchtvaartsector een recordexport van 470 miljoen euro, ruim veertig procent meer dan een jaar eerder. Daarmee bouwt het land voort op de stevige groei van 2025, toen de export uitkwam op een totaalbedrag van ruim 8 miljard euro.

Dat komt onder meer doordat de Turkse defensie-industrie in de afgelopen jaren in hoog tempo autonoom is geworden. Die ontwikkeling kwam in een stroomversnelling nadat de Verenigde Staten in 2019 Turkije, tot grote frustratie in Ankara, uit het Amerikaanse F-35 programma knikkerden vanwe-

ge de aankoop van het Russische S-400-luchtverdedigingssysteem. De Amerikanen vreesden dat de Russische systemen gevoelige informatie van de F-35 konden blootleggen.

Sindsdien heeft Turkije sterker ingezet op binnenlandse productie van gevechtdrones, raketssystemen en zelfs een eigen gevechtsvliegtuig, de KAAAN. Daarmee probeert Ankara de afhankelijkheid van westerse leveranciers te verkleinen. Volgens de Turkse regering leunde de nationale defensie ooit voor zo'n 80 procent op buitenlandse wapensystemen. Nu is dat nog maar 20 procent. „Turkije kan inmiddels veel platformen zelf

ontwerpen en produceren, zoals drones, schepen of gepantserde voertuigen. Maar zodra het gaat om de meest geavanceerde technologieën in die systemen, blijft het vaak alsnog aangewezen op buitenlandse leveranciers”, zegt defensie-expert Güvenc.

De handtekening van Atatürk

Op de defensiebeurs ligt de nadruk vooral op autonomie en technologische vooruitgang. Onder luid applaus presenteert het Turkse ministerie van Defensie een nieuwe ballistische raket, de Yildirimhan, met een bereik tot circa zesduizend kilometer. De raket is ruim zes meter lang en draagt aan de kop de handtekening van Atatürk, grondlegger van de Turkse republiek. Met dat bereik zou Turkije in theorie doelen kunnen treffen in delen van Europa, Azië en Afrika.

„Voor landen zonder kernwapens is dit een alternatief voor nucleaire afschrikking. Zegt eigenlijk: wij kunnen je niet vernietigen, maar we kunnen je wel overal pijn doen”, zegt defensie-expert Bart van den Berg, verbonden aan het Clingendael Instituut in Den Haag. „Het is een andere vorm van macht. Minder absoluut dan nucleair, maar flexibeler en daardoor soms ook geloofwaardiger inzetbaar.” Volgens Van den Berg is het strategische belang van dat bereik evident: vrijwel alle potentiële tegenstanders

en rivalen liggen in de gevarenzone.

De presentatie van de nieuwe ballistische raket vindt plaats op een moment dat de machtsverhoudingen in de regio aan het schuiven zijn. In Israëlische veiligheidskringen wordt Turkije steeds vaker genoemd als mogelijke volgende rivaal en weggezet als 'het volgende Iran'. Tegelijk laten de recente oorlogen in Oekraïne en Iran zien dat militaire macht zwaarder weegt in internationale verhoudingen.

De Turkse minister van Defensie, Yaar Güler, zegt tijdens zijn openingstoespraak op SAHA Expo dat deze conflicten de regionale en mondiale veiligheidsarchitectuur ingrijpend hebben veranderd. „Deze conflicten en oorlogen hebben zeer waardevolle inzichten opgeleverd voor de veiligheidsdoctrine, terwijl ze tegelijkertijd onze verantwoordelijkheden hebben vergroot”, aldus Güler tegen een zaal met afgevaardigden van over de hele wereld.

Waar weinig aandacht voor is op de beurs, zijn de gevolgen die al deze wapensystemen uiteindelijk met zich meebrengen. Op de displays domineren cijfers over gewicht, bereik en snelheid, begeleid door opzweepende muziek en actiefilm-achtige video's. In die setting lijkt oorlog soms eerder een technologisch spektakel dan een verwoestende werkelijkheid.

Weekdeals

GELDIG T/M 17 MEI 2026

Bekijk
alles

LIA BIASSONI, PIA SASSI & LUCCA BALDI

Stijlvolle tassen
van leer

- › Leren tassen gemaakt in Italië
- › Met handige vakken waar je al je spullen in kwijt kan
- › Keuze uit verschillende modellen in diverse kleuren
- › Bekijk meer tassen online

ADVIESPRIJS FABRIKANT 309,-
69,95

ADVIESPRIJS FABRIKANT 229,-
49,95

ADVIESPRIJS FABRIKANT 249,-
59,95

BEKIJK ALLE TASSEN ONLINE

Hoge
korting!SANGEAN
MuzieksysteemADVIESPRIJS FABRIKANT 549,-
249,-

MET DAB+ EN FM RADIO

- › Ook afspelen via Bluetooth, USB en CD-speler
- › Elegante houten behuizing met modern zwart
- › Bekijk meer Sangean muzieksystemen online

WRANGLER
HerenchinoADVIESPRIJS FABRIKANT 99,95
49,95

GEMAAKT VAN KATOEN EN ELASTAAN

- › Straight fit model met recht broekspijpen
- › Kan zowel casual als net gedragen worden
- › Bekijk meer Wrangler kleding online

BREND
IjsblokjesmachineADVIESPRIJS FABRIKANT 99,95
69,95

SNEL EN EENVOUDIG IJSBLOKJES MAKEN

- › Maakt geheel automatisch 2 formaten ijsblokjes
- › Ruime capaciteit van 1.1 liter of 8-10 kg ijsblokjes
- › Duurzaam ontwerp, schakelt automatisch uit

NEDIS
Dia en filmnegatieven
scannerADVIESPRIJS FABRIKANT 129,95
69,95

SCANT OP HOGE RESOLUTIE

- › Hoog gebruiksgemak, incl. meegeleverde software
- › Compact ontwerp en slaat direct afbeeldingen op
- › Bekijk meer elektronica online

TEN CATE
DekbedovertreksetADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 39,95
19,95

GEMAAKT VAN PERKALINE KATOEN

- › Heerlijk zacht, ademend en goed vochtregulerend
- › Verkrijgbaar in meerdere dessins
- › Bekijk meer Ten Cate producten online

QLT
OnkruidbranderADVIESPRIJS FABRIKANT 39,95
29,95

MET 3 VERSCHILLENDE FUNCTIES

- › Onkruidbranden, verf verwijderen of de BBQ aansteken
- › Heteluchtstroom van max. 650°C
- › Bekijk meer producten van QLT en Nexxt online

INTERVIEW BÉNÉDICTE SAVOY KUNSTHISTORICA

'Er is een groot gat in een eerder onverwoestbare muur ontstaan'

Het Franse parlement heeft een wet aangenomen die het makkelijker maakt zo'n 150.000 gestolen kunststukken terug te geven.

Floor Bouma

AMSTERDAM

Ruim zestig jaar nadat de meeste van zijn oud-koloniën onafhankelijk werden, is Frankrijk er klaar voor om geroofde kunst terug te geven. Donderdag heeft het Franse parlement definitief ingestemd met een wet die het makkelijker maakt om tijdens de kolonisatie geroofde kunstobjecten terug te geven aan de landen waarvan ze zijn ontvreemd. In Franse musea liggen naar schatting 150.000 stukken uit de voormalige koloniën in Afrika: van traditionele Senfo-maskers uit Ivoorkust tot Fang-reliëkbeelden uit Gabon.

Momenteel moet in Frankrijk voor elke teruggave een losse wet worden doorgevoerd; met de nieuwe wet hoeft de minister van Cultuur alleen een decreet uit te brengen. Dat het parlement unaniem met deze wet heeft ingestemd, toont een „fascinerende mentaliteitsverandering”, zegt kunsthistorica Bénédicte Savoy, die in 2018 met de Senegalese econoom Felwine Sarr een rapport over roofkunst uitbracht dat de basis vormde voor de wet. „In Frankrijk was altijd een grote meerderheid tegen het idee om gestolen kunstobjecten terug te geven”, zegt Savoy via een videoverbinding vanuit Berlijn, waar ze werkt voor de Technische Universiteit. „In nog geen tien jaar tijd is dat volledig omgeslagen.”

Die omslag begon in 2017 met een toespraak van president Emmanuel Macron in de Burkinese hoofdstad Ouagadougou, waarin hij zei bereid te zijn geroofde kunstobjecten terug te geven. U heeft dat discours historisch genoemd. Waarom?

„Lange tijd was het ondenkbaar dat een Franse president het woord 'restitution' (teruggave) zou gebruiken. Al sinds de jaren zestig vragen landen, vooral voormalige koloniën in Afrika, om teruggave maar Europese landen wilden daar lange tijd niet aan. Het is voor alle voormalige koloniale machten een pijnlijk thema en ieder land gaf zijn eigen redenen om niet aan teruggave te willen doen.”

„Zo bestaat in Frankrijk het idee dat erfgoed 'onvervreemdbaar' is: zodra een object in een museum staat, kan het nooit meer verplaatst worden. En er bestond een psychologische barrière omdat de verwerking van de kolonisatie nog niet is voltooid. Er leven nog mensen die zijn geboren tijdens de ko-

De Ivoiriaanse minister van Cultuur, **Françoise Remarck** en de toenmalige Franse minister van Cultuur **Rachida Dati** in februari tijdens een ceremonie voor de teruggave van de heilige spreektrommel Djidji Ayokwe, die in 1916 door de Franse koloniale autoriteiten in beslag was genomen. FOTO JEANNA ACCORSINI/SIPA

lonisatie. Dat maakt de kwestie pijnlijk en persoonlijk - en in Frankrijk praat men liever niet over historisch verontrustende onderwerpen.”

Van wie kwam de meeste weerstand?

„Musea. Toen Felwine Sarr en ik aan ons rapport werkten, kregen we van het Musée du quai Branly toegang tot alle archieven.” In dit Parijse etnografische museum liggen 70.000 gestolen Afrikaanse kunststukken.

„Maar toen wij ons rapport publiceerden, noemden ze het 'een kreet van haat tegen het concept museum'. Wat natuurlijk niet zo is: het is omdat wij van musea houden dat we willen dat ze de sociale vraagstukken van onze tijd beantwoorden.”

„Inmiddels is er, in Frankrijk en daarbuiten, een nieuwe generatie museumdirecteurs aangetreden die een andere relatie heeft tot het koloniale verleden. Zij hebben afstand gedaan van de arrogante overtuiging dat alleen wij Europeanen in staat zijn om kunststukken te conserveren.” Dat argument is vaak aangedragen tegen teruggave van roofkunst.

Zal de kunst nu massaal teruggebracht worden?

„Er is een groot gat in een eerder onverwoestbare muur ontstaan. Belangrijk is daarbij dat in de wet is opgenomen dat Frankrijk ieder jaar een lijst moet publiceren met objecten die teruggeëist kunnen worden. Sommige landen zullen snel door dat gat stappen: zo heeft Benin na Macrons toespraak [via

een losse wet] 26 belangrijke stukken teruggekregen. Ik verwacht dat onder andere Benin snel klaar zal staan met een nieuwe lijst.”

„Maar ik verwacht niet meteen systematische restituties. Zo weet Mali heel goed wat het terug wil, maar het land zit in een oorlogssituatie. En sowieso is het niet makkelijk opnieuw contact te maken met verloren erfgoed, om als samenwerking te beslissen wat je ermee wilt doen. In 1815 moest Frankrijk alles wat Napoleon had gestolen teruggeven aan het toenmalige Pruisische Rijk. Het duurde vervolgens vijftien jaar tot Berlijn een museum had gebouwd en klaar was om die stukken te ontvangen.”

„Wat het proces compliceert, is het absurde amendement dat bestolen landen aan voorwaarden [onder meer over conservatie] moeten voldoen voor zij hun kunststukken terug kunnen krijgen. In Afrika wordt gezegd dat dit is alsof een dief een gestolen auto alleen wil teruggeven als de eigenaar een garage heeft gebouwd. Het is ethisch en praktisch gezien onzinnig.”

Met de huidige wet moet de minister van Cultuur groen licht geven voor een teruggave. Het is niet uitgesloten dat Frankrijk volgend jaar radicaal-rechtse leiders krijgt. Zullen zij minder geneigd zijn roofkunst terug te geven?

„Tijdens de behandeling van de wet hebben leden van [de radicaal-rechtse partij] Rassemblement National bizarre dingen gezegd.” Een RN-parlementariër sprak bijvoorbeeld

beeld over „een extreemlinks discours gebaseerd op berouw”.

„Maar uiteindelijk heeft ook die partij vóór gestemd. Dat geeft moed: zelfs met dit versplinterde parlement en alle polarisatie is er een consensus dat moet worden gewerkt aan deze kwesties.”

Wat doet het met een natie als die zijn kunst terugkrijgt?

„Mensen kunnen weer in contact komen met hun erfgoed. We weten in Europa allemaal hoe het voelt als je een museum bezoekt, waarbij kunststukken - iets onsterfelijks - je toekijken. Het maakt het mogelijk esthetische emoties te ontdekken. Dat zie je in de documentaire *Dahomey* over de teruggave van de kunststukken aan Benin. Een arbeider die de beelden uitpakt, begint spontaan te zingen, kinderen gaan met de beelden dansen. En doordat de kunst simpelweg toegankelijker wordt, kan het als inspiratie dienen voor films en boeken, historisch onderzoek en lessen van ouders en leraren aan de jongste generatie.”

Kan deze wet Frankrijk ook helpen de gespannen diplomatieke banden met zijn oud-koloniën te verbeteren?

„Het geopolitieke aspect is wat Macron in 2017 heeft doen praten. Maar sinds zijn toespraak en de teruggave van de stukken aan Benin is het imago van Frankrijk in West-Afrika zo mogelijk nog slechter geworden. Dat laat zien dat kunst en erfgoed zich niet laten instrumentaliseren. Dat is maar goed ook.”

Kunsthistorica **Bénédicte Savoy**. FOTO PETER RIGAUD

CHIPINDUSTRIE

Chinese beleggers houden hoop in Nexperia-conflict, al dreigt beursverwijdering

Nexperia's moederbedrijf Wingtech zit op de beurs in Shanghai in de problemen. Afgelopen week werd de handel in Wingtech stilgelegd na een te snelle koersdaling. Toch houden beleggers hoop op een goede afloop van de slepende crisis rond de chipmaker.

Marc Hijink en Tabitha Speelman

AMSTERDAM/BEIJING

De crisis rondom de chipmaker Nexperia duurt al ruim een half jaar, en nog altijd spreken de Chinese en de Europese tak van het bedrijf niet met elkaar. Beide partijen bouwen een zelfstandige productieketen op, om de simpele chips te maken die op grote schaal gebruikt worden in de auto-industrie.

Chinese beleggers zien echter liever een akkoord tussen de vechtende Nexperia-onderdelen, zeker nu Nexperia's moederbedrijf Wingtech op de beurs in Shanghai in de problemen zit. Afgelopen week werd de handel in Wingtech stilgelegd na een te snelle koersdaling. De prijs ligt nu rond 25 yuan (3,12 euro) per aandeel. Net voor de start

van het conflict was dat zo'n 45 yuan, het hoogste punt van de afgelopen twee jaar.

Wingtech dreigt eind dit jaar zijn beursnotering te verliezen omdat zijn accountantsbureau onvoldoende informatie kreeg om de jaarrekening af te ronden. In een schriftelijke toelichting geeft Wingtech de Europese Nexperia-tak daarvan de schuld: die zou de toegang tot IT-systemen in China hebben afgesloten, waardoor de accountant de informatie niet kon controleren. Het Europese hoofdkantoor ontkent dat, en meldt in een verklaring dat het de accountant alle medewerking heeft verleend. „Het is niet onze bedoeling om de aandeelhouders van Wingtech schade te berokkenen.”

In oktober vorig jaar schorste de Ondernemingskamer topman en

eigenaar Wing (Zhang Xuezheng) op verdenking van belangenverstrengeling en ontnam hem de zeggenschap over zijn aandelen. Kort daarvoor had de toenmalige minister van Economische Zaken Vincent Karremans (VVD) de woede van China op de hals gehaald door Nexperia tijdelijk te 'bevriezen' met een oude noodwet.

China blokkeerde in oktober de export van Nexperia-chips die in Dongguan verpakt worden. Daardoor kwamen autofabrikanten overal ter wereld in de problemen. Hoewel die exportrestrictie gedeeltelijk is teruggedraaid, opereert de Chinese fabriek sinds oktober los van Nexperia B.V. Om dat gemis op te vangen breidt de Europese tak van Nexperia versneld de capaciteit uit van zijn fabriek in Maleisië.

De Chinese en de Europese tak spreken sindsdien alleen via advocaten en persberichten met elkaar. Uitnodigingen voor constructieve gesprekken worden afgeslagen, laat Nexperia B.V. weten.

Oproep tot boycot

Zolang de twee vechtende bedrijfs-onderdelen geen stap verder komen, is de hoop gevestigd op diplomatiek overleg. Minister van Buitenlandse Handel Sjoerd Sjoerdsma (D66) heeft een bezoek aan China aangekondigd. Daar zal het Nexperia-dossier zeker op de agenda staan. Karremans schortte zijn noodwet vorig jaar al op, maar China wil dat de Nederlandse ingreep volledig van tafel gaat. Aan het besluit van de rechter valt echter weinig te veranderen; de definitieve uitspraak volgt op zijn vroegst

over enkele maanden. Ondertussen draaien beide Nexperia's verre van optimaal.

Chinese Wingtech-beleggers hopen op een goede afloop, blijkt uit een rondvraag van NRC. Toen Roy Cheung op 30 april zag dat Wing-

Luchtfoto van het hoofdkantoor van Nexperia op de Noviotech Campus bij Nijmegen. FOTO NORBERT VOSKENS/SOPA IMAGES/SHUTTERSTOCK

tech zijn beursnotering dreigt te verliezen postte hij op Chinees sociaal mediaplatform RedNote dat dit hem in tien jaar beleggen nog nooit was overkomen. Hij kocht afgelopen oktober, kort nadat het conflict rond Nexperia was losge-

barsten, aandelen in Chinees moederbedrijf Wingtech omdat hij nieuw was, zo schrijft hij in zijn post, „hoe ons land het zou oplossen”.

Ook nu Wingtech in Shanghai van de beurs dreigt te verdwijnen,

houdt Cheung vertrouwen, vertelt hij NRC in chatberichten. „Het probleem zit in Nederland. Als Nederland Nexperia vrijgeeft, gaat Wingtech zeker weer stijgen.”

In de honderden reacties onder Cheungs post klinken ook andere

geluiden. Veel individuele beleggers zijn teleurgesteld en wilden dat ze hun aandelen eerder hadden afgestoten. Er worden oproepen gedaan tot boycotts van Nederland en zelfs Nederlandse molens moeten het bekopen („die vind ik ook niet meer leuk”).

Het Nederlandse ingrijpen bij Nexperia wordt in China nog altijd gezien als buitenproportioneel en ingaand tegen de regels van de internationale bedrijfsvoering. Ook

Veel individuele beleggers zijn teleurgesteld en wilden dat ze hun aandelen eerder hadden afgestoten

afgelopen week bleven die vragen klinken: Nexperia was eigendom van Wingtech. Hoe kon dit zo gaan? Wanneer werden buitenlandse bedrijven in China zo behandeld?

De 34-jarige Jinken Huang, werkzaam in de e-commerce sector, schrijft aan NRC dat hij als minderheidsaandeelhouder begrip had voor Nederlandse stappen om de belangenverstrengeling van de voormalig Nexperia-ceo aan te pakken, bijvoorbeeld met een tijdelijke schorsing. Ook onder Chinese beleggers had Zhang geen goede reputatie. Maar door gelijk ook het zeggenschap van het beursgenoteerde Wingtech over Nexperia te bevriezen, werden ook alle aandeelhouders geraakt.

Huang, die sinds drie jaar belegt in Wingtech, legt uit dat de meeste Chinese particuliere beleggers in het bedrijf in principe voorstander

zijn van een diplomatieke of interne oplossing. De uitkomst van het onderzoek van de Nederlandse rechtbank kan nog lang op zich laten wachten en het slepende conflict tussen het Nexperia BV en de Chinese tak van het bedrijf is slecht voor de prestaties van het bedrijf.

„Maar nu Wingtech van de beurs dreigt te worden gehaald vanwege het verlies van controle over Nexperia, kunnen wij als particuliere beleggers alleen maar woedend hopen dat Wingtech Nederland aanklaagt voor een schadevergoeding.”

Chipproductie in China

Dat gaat inderdaad gebeuren, als het aan Wingtech ligt. Het bedrijf claimt dat „het Nederlandse ingrijpen tot aanzienlijke operationele ontwrichting en financiële schade leidde, met verliezen van meer dan acht miljard dollar voor het bedrijf en zijn investeerders.” Toch is Wingtechs positie „operationeel en financieel nog solide”.

Wingtech tuigt een zelfstandige chipproductie in China op met lokale chipleveranciers en een chipfabriek in Shanghai. In de tweede helft van dit jaar moet de transformatie rond zijn. Dan nog is het de vraag of Chinese autofabrikanten wel chips willen afnemen van zo'n lokale partij. Voor auto's die bestemd zijn voor de export, verkiesen sommige Chinese merken als nog westerse componenten. Automakers zijn bovendien terughoudend om nieuwe ingrediënten te gebruiken voor hun voertuigen; het vergt tijd om onderdelen te testen en te kwalificeren.

Met medewerking van Wanqing Chen.

Advertentie

Stel je vragen aan onze correspondenten!

Dinsdag 2 juni
Pakhuis de Zwijger

NRC CORRESPONDENTEN-AVOND

Eens in de twee jaar komen de ruim twintig correspondenten van NRC tegelijk naar Nederland. Ter gelegenheid hiervan organiseert NRC een bijzonder programma in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Wil je weten hoe onze correspondenten verslag doen over landen waar journalisten niet welkom zijn? En hoe je als journalist opereert in een wereld die bol staat van de desinformatie? Stel je vragen aan onze correspondenten.

Koop nu je tickets op nrc.nl/correspondentenavond

nrc

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 139,-
99,-

BLOOMING GOOD

Levensechte
bloemen die blijven

- Topkwaliteit kunstbloemen seizoen na seizoen
- Keuze uit verschillende boeketten
- Duurzaam, onderhoudsvrij en allergievriendelijk
- Ontvang bij elke bestelling een gratis zijden pioenrozen boeket t.w.v. €69

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen uit de nieuwste collectie van Blooming Good. De zorgvuldig samengestelde zijden bloemen vormen samen een kleurrijk boeket dat direct de aandacht trekt. Dankzij de hoogwaardige materialen en verfijnde details ogen de bloemen opvallend realistisch en behouden ze jarenlang hun schoonheid. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Te bestellen met bijpassende vaas. Van het best beoordeelde kunstbloemenmerk.

Gratis
pioenrozen
boekje bij elke
bestelling

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/bloemen

Routinier **Xan de Waard** spreekt haar teamgenoten toe bij een training eerder in mei. De Waard stop na dit seizoen met top hockey.

HOCKEY

Vier jaar op rij verloor SCHC de finale om de landstitel. 'Het zit diep'

De vrouwen van SCHC spelen al jaren in de top van het Nederlandse hockey, maar waren nog nooit landskampioen. Donderdag beginnen de play-offs en heeft SCHC, dat een uitstekend seizoen draaide, een nieuwe kans. „De buitenwereld ziet misschien 'eindstand: verloren', maar wij zijn elk jaar gegroeid.”

Door **Geertje Tuentjer** Fotografie **Olivier Middendorp**

BILTHOVEN

Als SCHC, de hockeyclub uit Bilthoven, in april dit jaar in de finale van het Europese clubhockeytoernooi EHL staat, besluit coach Robbert van de Peppel dat hij vooraf iets moest zeggen om de spanning „iets te relativeren”. Want die spanning is er, weet hij. Die heeft een lange voorgeschiedenis.

De vrouwen van SCHC spelen al jaren in de top van de Nederlandse competitie. Maar een echte bekroning blijft uit: slechts één keer won SCHC de voorloper van de EHL, landskampioen werd de tegenstander. Al die verloren finales: „Het zit diep bij die meiden”, weet Van de Peppel.

Dus vertelt hij in de kleedkamer over het spannendste moment van zijn le-

ven: de dood van zijn moeder. Dat hij werd gebeld, meteen naar het ziekenhuis moest komen omdat ze een hersenbloeding had gehad, dat ze binnen een half uur overleed. Als je het over échte spanning hebt, wil hij ermee zeggen, dan heb je het over dit soort situaties, en niet over een hockeywedstrijd.

Van de Peppels verhaal maakte indruk, vertelt aanvoerder Renée van Laarhoven terugkijkend. „Hij is als coach hard en rechtvaardig. Iemand die er strak op zit. En als je op dat moment je kwetsbare kant laat zien, dan doet dat veel met de groep.”

Van Laarhoven, die ook voor Oranje speelt, spreekt daarna zelf ook. Buiten de ploeg, weet ze, wordt vooral gedacht in winst of verlies. Maar zij legt de nadruk op het feit dat het team, van wie een flink deel al jaren bij SCHC speelt, na teleurstellingen toch weer voor elkaar kiest. „Dat je juist nadat je niet de beloning voor het harde werk hebt gekregen, weer opstaat, doorzet. In september zegt: wij gaan dit verhaal met elkaar schrijven. Het is nog niet klaar. Dat gaat voor mij verder dan of het niet of wel een keer lukt.”

Desalniettemin is de euforie groot als

De kunst is om zo hecht te worden dat niemand groter is dan het team

Robbert van de Peppel coach SCHC

SCHC, uit bij Den Bosch, ditmaal wél wint. Eén goal, een hard ingeschoten strafcorner door specialist Yibbi Jansen, bleek genoeg. „Het was gewoon een schaakspel”, zegt SCHC-middenvelder Xan de Waard met een enigszins schorre stem na afloop voor de camera. Later trekken team en publiek naar het clubhuis in Bilthoven, waar de polonaise wordt ingezet.

Rest het belangrijkste doel: het landskampioenschap. Voor hockeyers als Jansen, Van Laarhoven en De Waard - regerend Europees, wereld- én olympisch kampioen met Oranje - de enige prijs die ze nog nooit hebben gewonnen. Donderdag begint SCHC als nummer één van de reguliere competitie in de play-offs. Zal het dit jaar eindelijk lukken?

Trainer met de BI

„Ik denk dat we op de goede weg zijn”, zegt Robbert van de Peppel in maart, een maand voor die gewonnen EHL-finale. SCHC, voluit de Stichtse Cricket en Hockey Club, is op dat moment ongeslagen in de hoofdklasse, met een sterk doelsaldo. Maar het wacht die werken een zwaar programma. Topduels tegen Kampong en Den Bosch (die zullen ein-

digen in respectievelijk 2-2 en een klinkende 4-0) en de EHL. Het resultaat tot nu toe is mooi, zegt Van de Peppel, maar het gaat allemaal niet vanzelf.

Van de Peppel, zelf voormalig top-hockeyer, kwam als coach dit seizoen over van het Amsterdamse Hurley, een hoofdklasse-middenmotor. Ook assistent Fergus Kavanagh, ervaren oud-hockey-international voor Australië, ging mee.

De twee vullen elkaar aan, zegt Jayant Kaulesar Sukul, verantwoordelijk voor het vrouwentophockey bij SCHC. „Fergus brengt rust en is analytisch sterk. En Robbert pompt de energie erin en spreekt spelers aan op hun verantwoordelijkheid.”

De dynamiek bij SCHC is heel anders dan bij Hurley, merkt Van de Peppel snel. Zo speelt in Bilthoven grofweg de helft van de selectie ook bij Oranje of Jong Oranje. Op de dinsdagen dat het Nederlands team traint, staan in Bilthoven soms maar zes spelers op het veld, ook jeugd. Maar in die training moet evenveel „gas gegeven worden”, vindt hij, als op de donderdagen, wanneer de internationals weer aansluiten. „Soms is dat best lastig: want iemand die al tien jaar

Boven: Speelsters tijdens de training in de week voor het begin van de play-offs. **Onder:** Coach Robbert van de Peppel, die vorig jaar overkwam van Hurley. Na de winst van het Europese clubhockeytoernooi EHL kan hij met de vrouwen van SCHC de allereerste landstitel winnen.

in Dames 1 zit maar niet in Oranje, staat te trainen met iemand van de BI of A1.”

Vervolgens moeten al die spelers, ongeacht hun status, in het weekend samen aan de bak. Van de Peppel: „De kunst is om zo hecht te worden dat niemand groter is dan het team. Of het een speelster is met tweehonderd interlands, of iemand van zestien die net mee doet.” Hij wil „geen egogedrag”.

Van de Peppel ziet dat de vrouwen van SCHC moeten wennen aan zijn stijl. „Ik ben vrij hard en direct, maar de speelsters weten wel wat ze aan me hebben. Veel coaches tegenwoordig kunnen ook wel pleasen.” De SCHC-spelers, denkt hij, zijn daarom „gewend dat ze wel vaak de dienst uitmaken”. Bij aangekondigde veranderingen komt veelal „eerst een weerwoord of een waarom”.

Hij begint over de shoot-outs die recent werden geoefend na een training. „Ik zei: iedereen krijgt één kans. Een paar scoorden, een paar misten. Daarna werd gevraagd: mogen we er nog één nemen? Ik zeg: nee. Dan heb je er altijd een paar die denken: Jezus, wat een onzin. Dus zo heb je continu dat spanningsveld.” De puzzel voor hem en assistent Kavanagh, zegt hij, is wanneer ze moeten meeblijven en wanneer niet.

Ja, Van de Peppel is een andere coach dan ze gewend zijn, beamen routiniers De Waard en Famke Richardson desgevraagd in mei, na een training. Richardson: „Maar ik dacht: laten we het maar aangaan. Ik kende hem al een beetje. En ik waardeer hem omdat hij 200 procent geeft en zich uit de naad werkt om ons vertrouwen te geven.”

„We hebben heel lieve coaches gehad, die weinig echt harde kritiek durfden te geven,” zegt De Waard. „En hij doet dat gewoon. Soms is hij iets te lomp, maar dan kan hij dat ook wel aanhoren. Ik denk eigenlijk dat het top is.”

Hij gaat er weleens te hard in, zegt Van de Peppel. „De speelsters hadden op een gegeven moment bijvoorbeeld een goed punt: dat wij soms te negatief refereren aan de jaren hiervoor. Dan lijkt het alsof het allemaal heel slecht was en nergens over ging. Terwijl wij dat niet zo bedoelen. Het gaat gewoon om die laatste 5 of 10 procent.”

Zakelijk leren spelen

Vorig jaar scheelde het maar een haartje voor SCHC: de twee finalewedstrijden tegen Den Bosch eindigden allebei in 1-1, Den Bosch won op shoot-outs en werd voor de 23ste keer in de laatste 28 seizoenen landskampioen. „De buitenwereld ziet misschien 'eindstand: verloren', maar wij zijn elk jaar gegroeid”, zegt Van Laarhoven, die dit seizoen De Waard opvolgde als aanvoerder. „Van wel play-offs spelen, maar geen finales halen, tot wel finales halen, maar echt matig spelen, tot heel goed spelen en net verliezen.”

SCHC, is de consensus, moest de afgelopen jaren leren 'zakelijk' te spelen. „Gewoon doen wat nodig is om belangrijke wedstrijden over de streep te trekken”, zegt Richardson, die al sinds 2014 in Dames 1 zit. „Wij zijn een team dat erg van mooi hockey houdt.” Maar: „daar koop je niet altijd wat voor.”

Dit jaar heeft de ploeg zich weer verder ontwikkeld, zegt De Waard, in 2025 voor de tweede keer verkozen tot wereldspeler van het jaar. „We wisten wel dat soms 'lelijk' moest om te winnen, maar nu doen we het ook echt.” Daarbij, ziet ze, werkt het team nu meer dan ooit „echt samen”. „Dat we met z'n allen, met man en macht, staan te verdedigen.” Ze noemt de EHL-finale als voorbeeld. „Die wedstrijd waren we gewoon extreem efficiënt.”

„We waren er klaar voor”, zegt Van de Peppel terugkijkend op die finale. „Het ultieme team, in gedrag superieur.” Den Bosch, dat dit jaar gehavend is door blessures en met name de eerste maanden

een on-karakteristiek zwak seizoen draaide, was aan het „piepen en zeuren”, vindt hij. Ook SCHC had daar volgens hem voorheen een handje van. „Het was allemaal: het is niet eerlijk. Oké, je krijgt een keer onterecht een bal tegen, je krijgt een kutbal aangespeeld: ja, boeiend.” Hij noemt het „slachtoffergedrag”. „Dat willen we dus niet meer.”

Sfeer van familiedag

Op een zonnige zaterdagmiddag begin mei staat het publiek in Bilthoven een rijtje dik langs het veld. Als het team vandaag wint van HGC is het zeker van de eerste plaats in de reguliere competitie. Het is ook de laatste thuiswedstrijd voor De Waard en Richardson, gemarkeerd met metershoge spandoeken, die allebei na dit seizoen stoppen met top hockey.

Achter de bar tappen jongens van de club de eerste pitchers bier. Kinderen dwarrelen rond met een tosti in de hand en mogen in de rust, zoals gebruikelijk, met hun stick het veld op, al zijn het er vanwege de meivakantie maar een handvol. Zo ademen dit soort wedstrijden, ondanks het niveau van het hockey, toch ook de sfeer van een goedbezochte editie van de jaarlijkse familiedag.

SCHC is een dorpsclub, zegt voorzitter Michiel Verveld, anders dan de rest van de top vier (Den Bosch, Amsterdam, en het Utrechtse Kampong). „Het is enigszins knus en kneuterig.” Horeca en veld zijn in eigen beheer, de organisatie leunt sterk op vrijwilligers, er is geen grote tribune. „Maar dat neemt niet weg dat er bij ons wereldsterren rondlopen.”

Het is ook een club met hoge verwachtingen en vele meningen, zegt Van de Peppel. „Misschien omdat mensen zich heel betrokken voelen.” Geregeld worden Kavanagh of hij na de wedstrijd aangesproken door toeschouwers. „Die vertellen ons wat ze ervan vinden, of wat we moeten doen.” Dat maakte hij bij Hurley niet mee.

„Doort!” „Harder!” „Doort!” „Turbo!” Vanaf de zijlijn moedigt Van de Peppel brullend zijn spelers aan. Tegen het einde, het staat inmiddels 4-0, krijgt hij het nog eenzijdig aan de stok met de arbitrage, omdat Jip Dicke na een botsing met een HGC-speler afgefloten wordt voor een aanvalsfout. Hij vindt het inconsequent dat soortgelijke aanvallen van Amsterdam een week eerder niet afgefloten werden. SCHC-verdediger Lisa Post raakte toen geblesseerd en moet de play-offs missen.

„Dan doen we echt maar wat, hè, met zijn allen,” schreeuwt hij richting de scheidsrechter. „Godverdomme hé.”

De trainer van HGC mengt zich erin. „Luister nou toch even wat je zegt,” roept hij vanaf de andere dug-out.

„Zeg jij”, reageert Van de Peppel geïrriteerd.

Kort daarna is het klaar, het is 4-0 gebleven. De emmers met bloemen worden het veld opgedragen, de afscheid nemende spelers toegesproken.

Van de Peppel, met een biertje in de hand, zegt iets later dat het nu alleen nog een kwestie van tactisch „fnetumen” is. Of hij al nadenkt over wat hij deze keer in de kleedkamer kan zeggen, als de ploeg de finale haalt? „Misschien dat je iets moois kunt doen. Je bent er onbewust wel mee bezig. Maar zover zijn we nog niet.”

En heeft de ploeg het onderling over de spanning van zo'n eventuele vijfde finale op rij? Jawel, zegt Richardson na een training, afgelopen dinsdag. „Wat ik zelf heb geleerd is dat je beter kunt verwelkomen, in plaats van het weg te stoppen. Te denken: het is logisch dat het er is. Het zegt ook iets over hoe belangrijk je het is.”

De Waard is naar eigen zeggen „niet zo bezig” met die onbrekende prijs, ook niet nu ze in haar laatste seizoen zit. „Hij gaat echt wel een keer vallen voor Stichtse, of ik er nou wel of niet bij ben.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

- ▶ Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
- ▶ Meerdere verstelbare standen
- ▶ Inclusief ademend en waterafstotend kussen

Ervaar ultieme ontspanning met de Evolution Becomfort ligstoel. De luxe relaxstoel beschikt over meerdere verstelbare standen, waaronder de comfortabele zero gravity-positie, waarbij je benen iets hoger liggen dan je hart. Deze houding vermindert de druk op je lichaam en zorgt voor een gevoel van gewichtloos relaxen.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/ligstoel

nrcwebwinkel

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

BUSHNELL
Spotting scope trophy xtreme 20-60x65

Adviesprijs fabrikant 359,99
199,-

- ▶ Omhoog draaibare oogschelp
- ▶ Volledig multi-gecoate lenzen
- ▶ Draaibare statief kraag en geleverd in een zachte draagzak

BUSHNELL
Waterproof Explorer 8x42

Adviesprijs fabrikant 199,-
99,-

- ▶ Zeer gebruiksvriendelijk en waterbestendig (IPX7)
- ▶ Natuurgetrouwe kleurweergave
- ▶ Ideaal voor vogelspotten, concerten en andere buitenavonturen

CAMOUFLAGE
Vogelhuis met camera en AI

Adviesprijs fabrikant 219,-
199,-

- ▶ Werkt continue door zonne-energie en de ingebouwde 5200 mAh lithium-ion batterij
- ▶ Verstelbare ingangsringen trekken verschillende vogelsoorten aan
- ▶ Hoge resolutie beeldmateriaal, neemt op in Full HD1080-video of 2MP-foto

STEINER
Safari Ultrasharp 10x26

Adviesprijs fabrikant 169,99
129,-

- ▶ Close Focus: 3,5m
- ▶ 10 jaar garantie
- ▶ Bescherming tegen strooilicht en koude wind vanaf de zijkant

BUSHNELL
Nitro 10x42 Black Roof

Adviesprijs fabrikant 469,99
369,-

- ▶ PC3 gecooate BAK-4 prima's, fantastische prestaties bij weinig licht
- ▶ EXO Barrier lenscoatingtechnologie
- ▶ ED Prime Glass

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/voorjaar

REPORTAGE **PARALYMPISCHE TALENTENDAG**

De Paralympische Spelen zijn voor deze sporters een droom

Twee keer per jaar organiseert NOC-NSF een dag in de hoop paralympisch talent te ontdekken, maar ook om sporters met een beperking te laten zien wat er allemaal mogelijk is. „Eerst het plezier en dan de succesbeleving, niet andersom.”

Tan Tunali
PAPENDAL

De ontvangstzaal van de Arnhemhal in Papendal is gevuld met verwachtingsvolle blikken. Meer dan vijftig sporters met een beperking tussen de 12 en 35 jaar laten zich welkom heten door oud-parawielrenner Matthijs Drenth. „Voor sommigen van jullie zal je topsportcarrière hier beginnen”, zegt hij vanaf een podium. Trots vertelt hij over zijn eigen carrière en het WK in Rio de Janeiro twee jaar geleden. Hij ziet zich nog met zijn teamgenoten op het strand lopen, een kokosnoot om uit te drinken in de hand.

Zo kan het gaan voor de deelnemers van de paralympische talentdag die NOC-NSF zaterdag in topsportcentrum in Papendal organiseerde. Maar dat hoeft niet. „We zoeken natuurlijk naar talenten, maar we zijn ook zuinig op de afvallers”, zegt Eelke van der Wal, prestatiecoach van de paralympische sporten. „Het is leuk om paralympische medailles te winnen, maar iemand perspectief kunnen bieden om te sporten is veel belangrijker.” Zo kan parasport in de breedte groeien, bijvoorbeeld door sporters met een club of coach in hun regio in contact te brengen.

Dat plezier voorop staat stralen alle coaches van NOC-NSF en de verschillende sportbonden uit. In de woorden van para-atletiekbondcoach Joep Janssen: „Eerst het plezier en dan de succesbeleving, niet andersom.” De coaches verstrekken informatie, geven aanwijzingen en moedigen aan. In verschillende rondes kunnen de aspirant para-atleten kennismaken met sporten zoals parafeltennis, boccia - vergelijkbaar met jeux de boules -, pararoeien (op machines) en parawielrennen.

Eerlijk speelveld

Het parabasketbal is populair. Achterin de zaal zoeven de rolstoelen onder de baskets langs elkaar heen. In een ervan zit de 20-jarige Fee Lentze, die vier jaar terug ook op een talentdag kwam aanwaaien. Ze deed aan rolstoeltennis en was dus al behendig op twee wielen. Het parabasketbal greep haar direct. Lentze woont nu op Papendal, zodat ze naast een studie bij het Nederlands team kan trainen. Ze vindt het leuk om de dag te begeleiden die zelf voor haar het begin van een sportcarrière betekende. Over twee jaar hoopt ze in Los Angeles aan de Paralympische Spelen deel te nemen. „Vorig jaar wonden we het EK dus we zijn op de goede weg, ik hoop dat ik erbij ben”.

Donna Schunselaar maakt bij het basketbal een goede indruk, ze kan vanwege haar lengte makke-

Boven: Bij het parabasketbal geldt: hoe groter de handicap, hoe minder punten. **Onder:** Op de jaarlijkse paralympische talentdag op sportcentrum Papendal kwamen ruim vijftig jonge sporters af. FOTO'S ERIC BRINKHORST

lijk scoren. Als gevolg van een verkeersongeluk kan ze haar linker onderbeen niet goed buigen. Daar komt 'classificatie' om de hoek kijken. Daar zit een systematiek achter die voor zo eerlijk mogelijk speelveld moet zorgen. Verschillende classificatoren lopen rond om advies te geven over welke sport bij welk handicap geschikt is, of om testjes te doen. Hoe belemmerend is het handicap? En voor welke sport is dat meer of minder geschikt? Als Schunselaar zou gaan basketballen

zou ze waarschijnlijk de hoogste handicap-classificatie van 4,5 krijgen. Een team mag in totaal 14 punten hebben, waardoor er onder de overige vier spelers nog maar 9,5 'handicap-punten' te verdelen zouden zijn. In elke sport werkt het anders. Bij het parasnowboarden wordt met tijdverrekening gewerkt, legt revalidatiearts Sandra Titulaer uit. Sporters met meer mobiliteit hebben een voordeel en starten dus met een tijdsachterstand. Veel sporten werken met verschillende

klassen. Bij het parabasketbal geldt: hoe groter de handicap, hoe minder punten. Sporters met veel punten moeten dus ook echt wat extra's brengen. **Elektrische skateboards** Voor haar ongeluk voetbalde Schunselaar in Portugal, maar vanwege haar competitiedrang vindt ze instromen in valide sport lastig. „Ik kan niet echt op hoog niveau meer meedoen en als ik op lager niveau meedoe raak ik gefrustreerd, dus ik wil nu kijken wat er

hier mogelijk is.” Ze is vooral benieuwd naar het snowboarden, wat ze vanwege gebrek aan sneeuw en bergen in de sporthal op elektrische skateboards moet doen.

Hoeveel nadruk er ook op plezier wordt gelegd, voor veel van de deelnemers aan de talentdag zijn de Paralympische Spelen een droom. „De Invictus Games zou ook heel mooi zijn, maar daar moet je voor uitgezonden zijn geweest”, ze de 25-jarige ex-militair Jacobus van den Bosch. Dat is hij niet. Bij een arbeidsongeval vijf jaar terug raakte zijn rechtervoet bekneld en liep hij chronische zenuwpijn op. Uiteindelijk werd zijn rechteronderbeen in februari geamputeerd. Nu wil hij nieuwe doelen stellen.

Met zijn wilskracht zit het wel goed, zien ook de coaches. Bij het basketbal is hij zo fanatiek dat hij met rolstoel en al op de grond belandt, ook bij het zitvolleybal maakt hij een smak als hij een bal wil verwerken en even vergeet dat hij z'n prothese niet aan heeft.

Je moet niet bang zijn voor je handicap, maar je handicap moet bang zijn voor jou

Jacobus van den Bosch
oud-militair

„Mijn vrienden zeggen wel eens: jij moet niet bang zijn voor je handicap, maar je handicap moet bang zijn voor jou”, lacht Van den Bosch. Hij hoopt bij een sport aan te kunnen sluiten waarbij hij in aanmerking komt voor een sportprothese, die kost hem anders zo duizenden euro's.

Verspringen en sprints

Van den Bosch gaat kijken op de atletiekbaan, maar omdat daar geen sportprothese voor hem is, kan hij alleen met het kogelstoten meedoen. Na het rolstoelbasketbal, parasnowboarden en parawielrennen gaat Donna Schunselaar ook nog even bij para-atletiek kijken. Daar gaat het verspringen en ook het sprinten haar goed af.

Na afloop straalt ze, en ze is niet de enige. Na vier rondes vertrekken atleten met een glimlach van oor tot oor uit Papendal, en een TeamNL-tas met informatiefolders. In een app kunnen ze de sport aangeven die het best beviel en waar ze mee verder zouden willen. Van den Bosch heeft al een uitnodiging om later deze maand nog een keer te komen basketballen in Papendal. En Schunselaar gaat binnenkort naar een andere paraday in Zoetermeer om in de echte sneeuw snowboarden.

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant vanaf 299,-
139,-

In verschillende hoogtes verkrijgbaar

BATAVIA
Telescoopladder Professional

- › Ingebouwde hoekindicator: groen = veilig (65°-75°), rood = bijstellen
- › Uniek intrekmechanisme met luchtbuffer voor gecontroleerd inschuiven
- › Antislip treden voor veilige werkhouding

Deze ingeklapte telescoopladder is zeer compact op te ruimen en eenvoudig te vervoeren in bijvoorbeeld de kofferbak van de auto. De ladders zijn uit te schuiven en te gebruiken tot diverse lengtes.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/ladder

Mensen nemen foto's bij een standbeeld van John Harvard op de campus van Harvard University in Cambridge, Massachusetts. FOTO STEVEN SENNE / AP

IDEOLOGIE

Harvard wil diversiteit, maar nu in standpunten van hoogleraren

Na een hard gevecht met Trump werft Harvard fondsen om 'andere' hoogleraren aan te stellen

Sjoerd de Jong
AMSTERDAM

Harvard University wil nieuwe hoogleraren aantrekken voor meer 'diversiteit aan standpunten' aan de instelling. De Ivy League-universiteit, die al een jaar een slijtageslag levert met de regering-Trump, speelt daarmee in op de kritiek dat de instelling eenzijdig 'links' zou zijn.

Volgens campuskant *The Harvard Crimson* is de universiteit stiltejes bij particulieren donaties van 10 miljoen dollar aan het werven. Dat zou in totaal enkele honderden miljoenen dollars moeten opleveren om een 'diverse' reeks nieuwe hoogleraren aan te trekken.

Harvard-bestuursvoorzitter Alan Garber maakte vorig jaar al bekend dat de universiteit meer „diversiteit in standpunten“ wil. Sinds zijn aantreden verzet Garber zich tegen sancties van de regering-Trump die de universiteit wil dwingen zich te schikken naar de ideologische wensen van de president. Maar de bestuursvoorzitter toonde zich wel gevoelig voor de kritiek dat de instelling eenzijdig *liberal* zou zijn.

Die komt niet alleen van de overheid en rechtse media maar ook van sommige voormalige bestuurders en rijke donateurs van de particuliere elite-universiteit. Om aan de kritiek tegemoet te komen speelde Harvard volgens berichten in Amerikaanse media eerder met het idee een conserva-

tief onderzoeksinstituut op te richten. Nu zoekt de leiding donaties om nieuwe hoogleraren aan te trekken, niet in een apart instituut maar verspreid over de instelling.

Meer 'standpuntdiversiteit' in de wetenschap is een vaste wens van de regering-Trump, ook over onderwerpen als klimaat of vaccinatie waar brede consensus over bestaat. Maatregelen voor diversiteit in etnische afkomst of gender moet daarentegen juist worden uitgebannen als een vorm van 'discriminatie', studies naar racisme of gender wil de regering niet langer laten financieren met overheidsgeld.

Critici zien in het streven van Harvard een knieval voor de regering, die al sinds het aantreden van Trump campagne voert te-

Linkse auteurs beheersen de sociale en geesteswetenschappen, menen rechtse activisten

gen met name elite-universiteiten. Inhoudelijke diversiteit mag volgens hen niet betekenen dat overtuigingen die breed leven in de samenleving daarom een plek moeten krijgen in het curriculum. „Ruim een derde van de Amerikanen gelooft niet in de evolutie“, aldus een hoogleraar in de campuskant. Creativisme kan dan bestudeerd aan de universiteit, schrijft hij, maar hoeft daarom nog niet te worden onderwezen.

Cosmetische ingreep

Hoe het plan van Harvard in de praktijk zal uitpakken, is de vraag. In een commentaar bekritiseert *The Harvard Crimson* het

als een overwegend cosmetische ingreep. De krant pleit opmerkelijk genoeg juist wél voor een apart, „streng-academisch conservatief“ instituut. Dat zou helpen voorkomen dat studenten die „heterodoxe ideeën“ zoeken belanden bij radicaal-rechtse sites en groeperingen.

Dat de meeste Harvard-docenten *liberal* overtuigingen hebben, blijkt uit een jaarlijkse peiling van de campuskant (zo'n 60 procent). Dat betekent niet per se dat het onderwijs daardoor wordt gekleurd. Maar rechtse activisten houden vol dat linkse auteurs en theorieën overheersen in met name de sociale en geesteswetenschappen. Volgens *Salient*, een blad van conservatieve Harvard-studenten, domineren „marxistische“ bronnen de humaniora.

De regering-Trump heeft die aanval tot beleid gemaakt. Universiteiten worden sinds een jaar bedreigd met financiële en justitiële sancties om hun personeelsbeleid te herzien, minder buitenlandse studenten aan te nemen en het curriculum bij te stellen.

Met Harvard leeft de regering al ruim een jaar op voet van oorlog, al is die door Trumps buitenlandse avonturen de afgelopen tijd uit de aandacht verdwenen. In april vorig jaar bevroor de federale overheid ruim 2,5 miljard dollar aan contractfinanciering voor de universiteit, ook zetten de ministeries van onderwijs en justitie onderzoeken in gang tegen de instelling, die niet genoeg zou optreden tegen antisemitisme op de campus bij protesten tegen de oorlog in Gaza.

Een federale rechter oordeelde in september dat het bezieven van de gelden ongrondwettig. De regering tekende hoger beroep aan.

INTERVIEW OLABISI ATOFARATI ZOETWATERBIOLOOG

'Water woman' wil de Nigeriaanse kogelvis redden. 'Het is nu of nooit'

De Nigeriaanse Atofarati doet onderzoek naar kogelvissen en killivissen en beschermt ze tegen de aquariumhandel.

Anne Broeksma

AMSTERDAM

Het is inmiddels een vertrouwd gezicht voor de mensen die in het zuiden van Nigeria langs de vele rivieren, poelen en watervallen van Cross River wonen: bioloog Olabisi Atofarati (33) die op Crocs en in skinny jeans („de beste bescherming tegen bloedzuigers“) door een ondiepe poel in het oerwoud waadt. Kleurrijke vissen schieten weg terwijl ze buigt en met handschoenen aan kleine monsters van het water neemt, om later in een lab te onderzoeken. Het leverde haar lokaal de bijnaam 'water woman' op.

Atofarati is de eerste vrouwelijke zoetwaterbioloog van Nigeria. De watermonsters stellen haar in staat het genoom van nauwelijks bestudeerde vissen in kaart te brengen. Via omgevings-dna kan ze informatie over die vissen aan het water aflezen, zonder ze te vangen. Ze bestudeert alleen het materiaal - zoals huidcellen en afvalstoffen - dat ze in het water achterlaten. Een van de soorten die ze onderzocht is de crossriverkogelvis (*Tetraodon pustulatus*), die alleen leeft in een deel van het oerwoudrijke stroomgebied van Cross River, zowel de naam van een rivier als van de staat waar de rivier doorheen stroomt.

700 euro voor een kogelvis

Deze vis is een intelligente roofvis met felrode vlekken, zo'n dertig tot veertig centimeter groot, die zich bij gevaar opblaast tot een kogelronde, stekelige bal. Door hun populariteit als siervis staan ze nu als bedreigd op de Rode Lijst van natuurorganisatie de IUCN. Op internationale aquariumwebsites kost één crossriverkogelvis tot wel 800 dollar (een kleine 700 euro). Atofarati: „Eerst wilde ik vooral begrijpen waarom ze endemisch zijn [nergens anders levend] en hun taxonomische stamboom in kaart brengen. Maar toen ik erachter kwam dat ze bijna waren uitgestorven, ben ik naast wetenschapper ook activist geworden.“

Ze ontdekte dat er aan het begin van de handelsketen, bij de inheemse gemeenschappen in het regenwoud, aanzienlijk minder voor zeldzame zoetwatervissen wordt betaald. „Er komen tussenhandelaren naar zo'n dorp. Vooral jongeren zijn daar gevoelig voor en vangen vissen in ruil voor wat cash. Om de crossriverkogelvis te redden wist ik dat ik daar moest beginnen: in die dorpen. Het was nu of nooit.“

Nigeria is een grote, groeiende exporteur van tropische siervissen en de handel is nauwelijks gereguleerd. De omvang van de markt werd vorig jaar geschat op zo'n 45 miljoen dollar. Populaire soorten

Olabisi Atofarati: „Lokale gemeenschappen moeten gewoon trots worden op hún vis.“ FOTO LARS VAN DEN BRINK

naast kogelvissen zijn kersenbuikcichliden, Afrikaanse vliedervissen en wimpelalen. Veruit de meeste vissen worden wild gevangen, al kweken boeren ook steeds vaker siervissen in kleine aarde-werken tanks.

Atofarati: „Ik ben gewoon naar die inheemse gemeenschappen gegaan om te praten, want ik wist dat een landelijk verbod weleens lang zou kunnen duren.“ Ze speelde in op hun - zoals ze zelf zegt - emotionele bewustzijn. „Ze moesten gewoon trots worden op hún vis, die alleen daar voorkomt.“

En dat gebeurde: uiteindelijk regelde de hoogste traditionele leider van Cross River - Chief Matthew Bissong - een lokaal handelsverbod op de kogelvissen, gekoppeld aan een flinke boete. Natuurbeschermers kwamen naar haar toe om te vragen hoe ze dat had

klaargespeeld. En altijd vertelt ze dan over de samenwerking met vrouwengroepen, jongerenclubs en traditionele leiders. „Ik leg mijn ideeën niet op; ik bleef gewoon terugkomen, net zolang tot de mensen

„Toen ik ontdekte dat deze kogelvis bijna was uitgestorven, ben ik naast wetenschapper ook activist geworden

zelen zelf in actie kwamen.“

In het sterk patriarchale Nigeria is het niet vanzelfsprekend dat een vrouw bioloog wordt en veldwerk doet. De oerwoudrivieren die ze onderzoekt liggen in Cross River

National Park, een van de vijftiengrootste hotspots voor biodiversiteit op aarde, maar zeer afgelegen. Ze kende het gebied al een beetje via mede-biologiestudenten die daar landdieren onderzoeken, zoals gorilla's en bosolifanten. Dat ze zich uiteindelijk op de zoetwatervissen stortte kwam vooral door een hydrobioloog, zo ongeveer de enige vrouw aan de biologiefaculteit van de Universiteit van Abuja: „Een heel stoere, hardwerkende vrouw, die me veel adviezen gaf, ook op persoonlijk vlak. Maar zoetwatervissen zijn ook gewoon heel mooi en interessant, juist omdat ze nog nauwelijks bestudeerd zijn.“

In de begintijd van haar veldwerk, vooral als ze traditionele leiders moest overtuigen, had ze altijd twee mannelijke collega's aan haar zijde. Die werken nu voor haar

Natuurbeschermers Nature Awards

De Future for Nature Awards worden jaarlijks in Burger's Zoo uitgereikt aan drie natuurbeschermers onder de 35. Naast Olabisi Atofarati zijn de winnaars dit jaar Dayana Blanco (27), een inheemse Aymara-vrouw uit Bolivia die flamingo's beschermt in het Uru Uru-meer, en Marina Kameni (35), die bedreigde kikkersoorten beschermt in Kameroen en als eerste vrouw in haar land een organisatie voor herpetologie leidt.

eigen stichting Aquatic System Conservation, waarmee ze het beschermingswerk voor de zoetwatervissen van Cross River voortzet.

Daarnaast doet ze nu een PhD aan Howard University in Washington DC. Ze brengt via het microbioom van verschillende zoetwatervissen ecologische veranderingen in kaart. Dat is hard nodig, want de vissen worden niet alleen bedreigd door de internationale aquariumhandel. Pesticiden die gebruikt worden op palmolie- en mangoplantages langs de rivieren komen in de waterlichamen terecht. Voor haar werk kreeg ze onlangs in Burger's Zoo de Future for Nature Award. Ze wil het prijzengeld, 50.000 euro, mede aanwenden om boeren aan alternatieve inkomstenbronnen te helpen, zodat ze de mogelijk lagere opbrengst van hun producten als ze stoppen met de bestrijdingsmiddelen, kunnen compenseren.

Schuw

De endemische vis waarvoor ze nu het hardst campagne voert is de scheeli-killivis (*Fundulopanchax scheeli*), een kleurrijk visje dat eveneens populair is bij aquariumhouders en nu wordt bedreigd. Killivissen zijn zo schuw dat ze vaak al wegschieten wanneer Atofarati op haar Crocs door de oerwoudstromen ploegt en in de buurt komt. Gelukkig kan ze dankzij omgevings-dna het 'geheugen' van water inzetten om ze te onderzoeken. Maar zoals het water de vissen onthoudt via de kleine sporen die ze achterlaten, zo onthouden de vissen het water: als dat vervuild is, komt die vervuiling ook in de vissen terecht. „Het is allemaal met elkaar verbonden. Daarom leg ik een database aan met genetische informatie over de vissen zelf, maar ook over het ecosysteem waar ze doorheen bewegen.“

Ze hoopt dat toekomstige zoetwaterbiologen hierop zullen voortbouwen en zo hun voorstellen voor bescherming kunnen onderbouwen met data. Atofarati: „We kunnen uiteindelijk alleen beschermen wat we kennen.“

Overleden

'Time to die.' (Blade Runner, 1982)**Karin Spaink**

20 december 1957 – 8 mei 2026

Ik heb het goed gehad, mede dankzij mijn ouders en mijn vrienden.
Mijn gedachten zijn bij jullie – *the world is rapidly becoming a tough place.*

Christiane Hardy-Spaink †
Mary Spaink-Stolk † en Arnold Spaink

Tanja van Bergen, Peter Rinkema, Eric Smit,
Caroline Nevejan, Luuk van der Sterren,
Ruud Douma

Tekst & uitleg:
www.spaink.net/2026/05/08/exit-spaink
Correspondentie: exit@spaink.net
De begrafenis zal in besloten kring plaatsvinden.

Dankjewel, lieve Karin

Caroline, Eric, Luuk, Peter, Ruud en Tanja

Financieel bericht

Overdracht van rechten en verplichtingen uit overeenkomsten van levensverzekering ingevolge Afdeling 3.5.1a van de Wet op het financieel toezicht (artikel 3:119, eerste lid, van de Wet op het financieel toezicht)

1. AEGON Levensverzekering N.V., KvK nummer 27095315, gevestigd te 's-Gravenhage en kantoorhoudend te Archimedeslaan 10, 3584 BA Utrecht deelt hierbij aan polishouders mee dat zij in het kader van een juridische fusie in de zin van artikel 309 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek als verdwijnende rechtspersoon haar rechten en verplichtingen uit na te noemen overeenkomsten van levensverzekering met ingang van 2 juli 2026 wenst over te doen aan ASR Levensverzekering N.V., KvK nummer 30000847, gevestigd te Utrecht en kantoorhoudend te Archimedeslaan 10, 3584 BA Utrecht als verkrijgende rechtspersoon in het kader van diens bedrijfsuitoefening vanuit een vestiging in Nederland.
2. De Nederlandsche Bank N.V. heeft op 27 april 2026 vastgesteld dat de gegevens overgelegd bij de aanvraag tot instemming met de overdracht, voldoende zijn voor de voorbereiding van haar beschikking. De Nederlandsche Bank N.V. heeft op grond van artikel 3:119, eerste lid, van de Wet op het financieel toezicht AEGON Levensverzekering N.V. vervolgens opdracht gegeven om van het voornemen tot overdracht van rechten en verplichtingen mededeling te doen in de Staatscourant.
3. De in alinea 1 bedoelde overdracht heeft betrekking op alle overeenkomsten van levensverzekering die behoren of behoord hebben tot de portefeuille van AEGON Levensverzekering N.V. gesloten in de branche(s) L01, L03 en L07. De voorgenomen overdracht brengt geen enkele wijziging in de voorwaarden waaronder de overeenkomsten van levensverzekering zijn aangegaan. De polissen blijven dus onverminderd en ongewijzigd van kracht.
4. Polishouders kunnen zich schriftelijk verzetten tegen de overdracht tot 16 juni 2026 bij De Nederlandsche Bank N.V., per post onder vermelding van AEGON Leven en polisnummer(s) naar Postbus 98, 1000 AB Amsterdam of de website: dnb.nl/verzet-aantekenen-tegen-portefeuilleoverdracht. Indien een vierde of meer van de polishouders zich binnen de gestelde termijn tegen de overdracht heeft verzet, zal de overdracht niet volgen. Dat geldt dan ook voor hen die zich niet tegen de overdracht hebben verzet.
5. De Nederlandsche Bank N.V. verleent schriftelijk instemming met de overdracht als zich niet binnen de gestelde termijn een vierde of meer van de polishouders tegen de voorgenomen overdracht heeft verzet. Verder mogen er bij De Nederlandsche Bank N.V. geen bedenkingen tegen de overdracht bestaan of moet aan deze bedenkingen tegemoet gekomen zijn. De overdracht zal dan volgen en is van kracht voor alle betrokkenen.

Commentaar

VENETIË

De Biënnale kan wel een politieke bijsluiter gebruiken

Kunst is altijd al politiek, maar in de onstuimige openingsweek van de Biënnale van Venetië viel dat onmogelijk te negeren. Voor de deelname van Israël en Rusland leidde begrijpelijk tot protesten. Woensdag organiseerden Pussy Riot en het Oekraïense FEMEN een luidruchtige protestperformance bij het Russische paviljoen. En gedurende de week vonden meerdere demonstraties plaats tegen de Israëlische deelname. Vrijdag sloot de week af met een staking, waarbij van de honderd deelnemende landen een ruim tiental paviljoens (waaronder Nederland) de deur dicht-hield. Er was een protestmars met een paar honderd deelnemers tegen het Israëlische paviljoen.

De jury van de Gouden Leeuw - de prijs voor het beste paviljoen - was eerder al opgestapt. Die wilde niet in de situatie komen een prijs te moeten uitreiken aan landen wier leiders door het Internationaal Strafhof worden beschuldigd van misdaden tegen de menselijkheid. Dat was een heldere stellingname. De organisatie stelde daarop haastig een publieksprijs in. Zaterdag gaven tal van kunstenaars en landen aan die prijs niet te zullen aannemen.

De Biënnale van Venetië is een unieke plek voor internationale artistieke uitwisseling: nergens anders vind je zo veel kunst uit zo veel verschillende landen bij

elkaar. De opzet met nationale afvaardigingen is imperfect - er liggen ongelijke machtsverhoudingen aan ten grondslag - maar biedt landen en kunstenaars wel de kans om op een artistieke manier uit te drukken wie ze zijn of willen zijn. De politieke laag maakt de Biënnale spannend en relevant.

Gebruik het internationaal recht als maatstaf, ook voor deelname aan internationale kunstevenementen

Tegelijkertijd oogt de Biënnale als een niet-bestaande droomwereld waarin landen gemoedelijk naast elkaar liggen en ontspannen aan culturele uitwisseling doen, ook wanneer ze een genocidale oorlog voeren of hun kunstenaars of bevolking onderdrukken. Het kunstfestival kan landen de mogelijkheid bieden hun misdaden te verbloemen. Het opnieuw toelaten van Rusland (hoewel beperkt tot de previewdagen) geeft de indruk dat, in het vijfde jaar van de grootschalige inval in Oekraïne, de relaties met Moskou genormaliseerd zouden kunnen worden. Dat is niet het geval.

Ook bij een kunstevenement mag je een morele on-

dergrens verwachten. Een culturele boycot kan een effectief middel zijn om verandering teweeg te brengen, zoals die tegen Zuid-Afrika tijdens de apartheid liet zien. Maar waar ligt die grens? De opgestapte jury, nog aangesteld door de vorig jaar overleden curator Koyo Kouoh, hanteerde een werkbaar criterium. Gebruik het internationaal recht als maatstaf, ook voor internationale kunstevenementen. Die lat mag best wat hoger liggen, en niet alleen gelden voor de prijzen, maar ook voor deelname überhaupt.

Dan zijn er nog altijd autocratische regimes of andere landen waarin het slecht gesteld is met de artistieke vrijheid. Zo werd Gabrielle Goliath uit het Zuid-Afrikaanse paviljoen geweerd vanwege een verwijzing naar Gaza in haar werk die botste met particuliere opvattingen van de cultuurminister van dat land. Wie in Venetië van paviljoen naar paviljoen loopt, krijgt geen idee van de mate waarin en de wijze waarop er staatsinmenging is geweest.

In 2013 introduceerde kunstenaar Jonas Staal eenmalig een digitale 'Ideological Guide to the Venice Biennale' - met informatie over de politieke, economische en ideologische achtergronden van de verschillende paviljoens. Dat idee is voor herhaling vatbaar. Zo'n bijsluiter bij het programmaboekje zou landen moeten aansporen om de artistieke vrijheid te verbeteren.

Advertentie

RADIO VERONICA

EKKDOM IN DE MORGEN

ELKE OCHTEND VAN 06:00-10:00

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

Het gaat niet goed met het Amsterdamse filmmuseum Eye, en dat komt omdat dit nationale instituut zijn belangrijkste publieke taak verzaakt, ziet *Gawie Keyser*. Kom op! Koester en stimuleer cinema als kunstvorm voor iedereen.

Op de oever van het IJ in Amsterdam staat de parel van de Nederlandse filmcultuur: het Eye Filmmuseum. Het witte gebouw, schitterend in het zonlicht, straalt de eigen functie uit. Het is een heilige plek. Hier kun je je onderdompelen in de cinematografische verbeelding.

Maar schijn bedriegt. Tegenwoordig is het alsof je een grafombe betreedt. Media meten de malaise breed uit. *Het Parool*, waarin we konden lezen dat Eye technisch failliet is, met in 2025 een recordverlies van 3,2 miljoen euro, en *NRC*, waarin columnist Joyce Roodnat het artistieke beleid van het filmmuseum hekelt. In plaats van exposities, zoals de meest recente over de actrice Tilda Swinton, betoogt Roodnat, zou Eye veel meer aan film moeten doen.

Hiermee slaat Roodnat de spijker op z'n kop. Eye is te veel 'museum' of expo-ruimte en te weinig film. Zo verzaakt dit met belastinggeld gefinancierde, nationale instituut zijn belangrijkste publieke taak: het koesteren en uitbouwen van een bewustzijn van cinema als kunstvorm waar iedereen profijt zou moeten hebben, van prille filmkijkers tot ervaren makers van cinema.

Vergis je niet: zo'n gezonde, nationale filmcultuur is van levensbelang. Om te beginnen kan er anders geen

Eye: te veel museum, te weinig film

sprake zijn van een bruisende filmindustrie. Simpel gezegd: zolang aanstormende filmmakers geen toegang hebben tot alle facetten van de filmhistorie, of - dat hangt met elkaar samen - zolang ze hiervan geen kennis hebben, zullen ze zelf geen goede films maken. Nog belangrijker: filmcultuur is essentieel voor onze nationale *state of mind*. Zoals de recent overleden cineast Ramón Gieling, regisseur van films zoals *Johan Cruijff: En un momento dado* (2004), het stelde in een nooit gepubli-

Een filmmuseum waar Eye een voorbeeld aan kan nemen: de zachtheid, de intelligentie en de filmliefde die je aan alles kunt aflezen

ceerd essay dat hij me kort voor zijn dood toestuurde: „De verbeelding aan het werk zetten brengt licht, genot en humor, omdat de verbeelding alles mogelijk maakt, en in de verbeelding alles mogelijk is... Ze opent de deur naar de vrijheid.”

Kille sfeer

Verbeelding en vrijheid. Dan is het pijnlijk dat Eye in de afgelopen jaren bezig was met irrelevante zaken, zoals het uitbaten van de horecagelegenheid in het pand, wat uiteindelijk goed was voor een verlies van bijna een miljoen euro. Of wat te denken van de 'lening'

de Eye volgens *Het Parool* in 2022 verstrekte aan de 'broedplaats Moving Arts Centre Amsterdam' op het NDSM-terrein? Inmiddels is de 'broedplaats' failliet en is het geld weg.

Eye faalt, terwijl het zo simpel kan zijn. Zo simpel als het cureren van cinema. Beginnen door ons simpelweg te vertellen wat er zoal te zien is. Onlangs vroeg iemand me of ik op een zondagavond met hem mee wilde naar *The Wild Bunch*. Nou, duh... Maar wacht eens even: hoezo draait *The Wild Bunch*? Jazeker, zei hij, gewoon in Eye. Voor de goede orde: iedere dag stroomt mijn mailbox vol met persberichten over welke films waar draaien. Maar dat Sam Peckinpah's meesterlijke western - over verbeelding en vrijheid gesproken - in Eye te zien was, kon je blijkbaar alleen weten als je dat toeval hoorde. Hoe dan ook, ik ging *The Wild Bunch* kijken en dat was fantastisch.

Maar ai, Eye. Hoe doods. Die kille sfeer die over het gebouw heen hangt. Dan mis ik die andere heilige plek: het British Film Institute aan de South Bank in Londen. Een filmmuseum waar Eye een voorbeeld aan kan nemen: de zachtheid, de intelligentie en

de filmliefde die je aan alles kunt aflezen. Het is een van de fijnste plekken op aarde, niet alleen omdat de omgeving bruisd dankzij allerlei culturele centra, stalletjes met street food en boekwinkeltjes, maar vooral vanwege die tempel van filmliefde: het gebouw met vier zalen, vooral zaal één, met zijn roodfluwelen stoelen en het schitterende scherm, natuurlijk mét gordijn.

Ook niet te versmaden: geen snobistisch restaurant met haute cuisine, maar een eettent met pizza, *fish and chips*, hamburgers en veel bier, Pimm's en gin-tonic (ik zei het al: ik kom er graag). En dan kun je zomaar op een zondagochtend om half twaalf meemaken dat de grote zaal vol zit als een gerestoreerde versie van *Dr. Who and the Daleks* (1965) draait, terwijl de avond daarvoor dezelfde zaal tot de nok toe gevuld was tijdens een vertoning van zomaar een *Pink Panther*-film.

'Filmcultuur' is het toverwoord bij het BFI. Ga maar na: tussen nu en juni draaien er drie slim bedachte programmeerreeksen rondom respectievelijk de thema's *Cinema and Sound*, *Lights, Camera, Acting!* en *Like Riding a Bike: Cycling on film*. Even creatief is de invulling van de programma's. Je kunt er dagelijks films zien daterend uit de hele filmgeschiedenis, van Hollywood-musicals tot werk van de Franse cineast Robert Bresson of de Japanse meester Yasujiro Ozu. Wat je niet bij het BFI zal aantreffen - anders dan bij Eye - is het eindeloos programmeren van nieuwe 'arthouse'-titels, vaak ontzettend saaie films die toch al elders te zien zijn.

Zo moeilijk is het ook weer niet. Het BFI leert: *it's the movies, stupid!* Dat doet ook La Cinémathèque française in Parijs, met deze zomer: *retrospectives* te over. Robert Altman, Greta Garbo, Harold Lloyd, Marilyn Monroe en ga zo maar door...

Wat graag zou ik de nieuwe Eye-directie toewensen dat ze ons een op-

windend, nationaal filmmuseum kan geven waar film weer centraal staat. Mijn advies hierover: doe eens gek als het gaat om het aanstellen van een nieuwe directeur. Zoek geen cultuurmanager, maar iemand die film ademt. Geen kantoortijger, maar een *cinemaleeuw*. Vind een dromer. Iemand die doordrongen is van één ding: het belang van de filmculturele verbeelding. Want de unieke vergezichten die de filmkunst ons biedt, hebben we nodig zoals we zuurstof nodig hebben. Alleen dan kunnen we vrij zijn, vrij in ons denken.

Gawie Keyser is filmcriticus, essayist en programmamaker. Zijn nieuwe boek, *101 films voor het leven*, verschijnt half mei bij Uitgeverij Luitingh-Sijthoff.

FOTO PEPLIN KOUWENBERG, BEWERKING NRC FOTODIENST

COLUMN
CAROLINA TRUJILLO

Ponymeisjes vs. politieagenten

In mijn jeugd was ik ponymeisje. Ieder zijn eigen duistere verleden. Daarbij hoorde ik tot de ponymeisjes uit de sociale huursector. Wij konden ons geen paardrijles op een manege veroorloven dus hielpen we op boerderijen, meestal met de pony's, om als de kans zich voordeed daarop te kunnen rijden. Moesten we die mensschuwe knollen wel vooraf zelf temmen.

Zo komt het dat ik als tiener regelmatig paarden, pony's, schapen en koeien heb gedreven. Van het ene naar het andere weiland of stallen en trailers in. Een prooidier drijven in je eentje is niet te doen, maar met drie of vier ponymeisjes krijg je zelfs de meest verwilderde hengst van A naar B zonder dat hij onderweg over de snelweg draaft. Een seizoen later loopt die hengst met een hals vol vlechtjes aan een halstertouw, maar dat terzijde.

Door dit verleden kon ik niet be-grijpen waarom de halve Groningse politiemacht, in samenwerking met de NVWA én een dierenarts, niet in staat bleek een uit het slachthuis gevluchte stier, toch een prooidier, bij een snelweg vandaan te houden zonder inzet van dodelijk scherpschuttersgeweld. Met vijf geweerkogels en een pistoolschot executeerden ze de stier op klaarlichte dag, waarna een dierenarts zijn halsslagader kwam doorsnijden.

Hadden ze een peloton ponymeisjes erbij gehaald dan dreven die de snelwegstier als het moest een politiecel in. Als je een tam prooidier niet bij een weg vandaan kunt houden, wat doe je dan bij de politie? Wat wilde je dan klaarspe-len als Defend-groepen je dorp komen vernielen? Afschieten? Of toch maar drijven? En wat als er een labradoodle bij een snelweg ontsnapt? Dat is van oorsprong een roofdier. Gooi je er dan napalm op?

Toen de waas voor mijn ogen wegtrok, zag ik een mogelijk positief flintertje aan dit zinloze geweld. Zoals die stier in de openbaarheid gedood werd, gaat het er ongeveer aan toe in het slachthuis, maar dan uit het zicht. Ook daar worden deze zachtmoedige dieren eerst afgeschoten met een soort pistool. Niet van politieafstand, maar van dichtbij. Daarvoor worden ze een krappe box ingedreven.

Ook dan proberen ze te ontsnappen. Die beelden halen het nieuws honderden keren per dag niet. Het wapen in het slachthuis schiet een pin af. Die gaat óf hard tegen het schedelbot of daardoorheen. In theorie zijn de dieren daarna bewusteloos. Dat heet dan verdooving. Prettig bijverschijnsel daarvan is dat ze in die weerloze toestand makkelijker op te hangen zijn. Ook dan wordt de hals door-gesneden. Niet door een hoogopgeleide dierenarts die zijn bezwaren in de media mag ventileren, maar door een slachthuismedewerker die niet één halsslagader per dag doorsnijdt, maar tientallen, zo niet honderden.

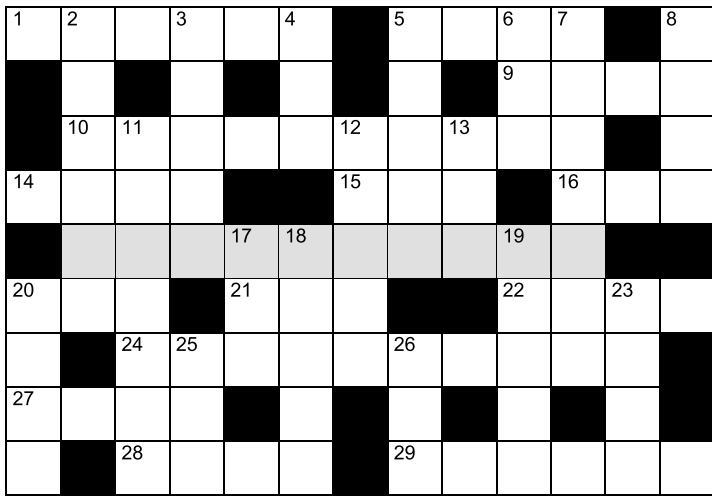
De meeste diereneters zullen hun wreedheid met een snerteruucius verdedigen

De stier aan de N7 toonde dierenconsumenten welke levens ze opeisen voor een paar minuten smaakplezier: die van dappere dieren die intelligent genoeg zijn om een twee uur durende kloppacht lang uit handen van de politie te blijven. Dat zie ik de meeste vleeseters niet voor elkaar krijgen. Misschien kon deze stier die consumenten eraan herinneren dat steeds wanneer zij een stuk dierenlijf afrekenen, dat impliceert dat er verderop een wapen wordt doorgeladen. De meeste diereneters zullen hun wreedheid met een snerteruucius verdedigen: gewoonte, eiwitten, gewoon lekker, maar misschien dat iemand bij het zien van die openbare executie dacht: 'En nu is het klaar. Ik wil hier geen deel meer van zijn. Nooit geef ik weer bevel tot het overhalen van die trekker.'

In dat geval was de dood van die mooie snelwegstier misschien niet helemaal voor niets.

Carolina Trujillo is schrijfster.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: **1.** Wordt niet altijd verfilmd **5.** Onregelmatig **9.** Griekse drank **10.** Wordt nogal eens verstoord **14.** Wijk in Londen of New York **15.** Exclub van vader en zoon Van Hooijdonk **16.** ___ Markus, schilder **20.** Zetelloze partij **21.** In-___ headphones **22.** Earl of Christian **24.** Niet te zeggen **27.** Casa van Gaudí in Barcelona **28.** Past voor kelen of sjokken **29.** Past voor blauw of kwartierje

Verticaal: **2.** Heeft een grote piramide **3.** Staat op een voetstuk **4.** ___ Story, film **5.** Snaarinstrument **6.** Uitgeput familie-lid **7.** Daarop liggen Padang en Palembang **8.** Wandelmaatje van Sam **11.** Kan je soms niet van iets maken **12.** Drumstelonderdeel **13.** Gemma van ___ , zong in *Babe* **17.** Japanse munt **18.** Nieuw-Zeelander **19.** Ongeprofileerd **20.** Vis, kapitein of museum **23.** De nachtmerrie van een hoogsensitieve prinses **25.** Lolbroek **26.** Bewoog zich door *Swinging London*

Oplossing puzzel 8 mei. Horizontaal: 1. KOS 7. EBENEZER 11. BIËNNALE 13. DARE 14. AÏDA 16. AEG 20. OLA 21. VSOP 22. COEN 24. CASSATIE 25. HONOLULU 26. TIJD **Verticaal:** 1. KRINGLOOP 2. SONAR 3. MEAD 4. ZEE 5. TED 6. GEREINIGD 8. BLADVAL 9. ZAAL 10. REGA 12. NIOD 15. ETOS 17. IAEN 18. ISSUE 19. APART 20. OCH 23. NOK 24. CUP **In het midden:** GIRO D'ITALIA

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
MARCEL

Mank paard

Bij het Grachtenmuseum in Amsterdam, we benutten de Museum- jaarkaarten tot het uiterste, troffen we een echtpaar uit Boston waarvan de man de verplichte virtuele rondleiding te lang vond duren. Hij trok al aan klink, wilde eerder een kamer uit, terwijl we dat groepsgewijs pas twee minuten later mochten. Zijn vrouw verontschuldigde zich. Ze waren de dag ervoor nog in Florence, een prachtige Italiaanse stad waar „niets” goed geregeld was. Haar man had er het geduld met Europa verloren, maar zei ze erbij, het was bedoeld als groot compliment: Amsterdam was anders dan Italië.

„Well organized.”
Ze waren hier voor de cultuur en historische gebouwen, ik ging er klakkeloos vanuit dat ze Democraten waren, dat ze een hekel zouden hebben aan Trump, maar het tegenovergestelde was waar. De vrouw trok een parallel met een paard dat elke dag met de vlakke hand wat lekkers kreeg gevoerd, maar dat nu ook weer eens door dezelfde hand met de zweep kreeg omdat het vergeten was hoe het moest rennen.

„Who is the horse?”, vroeg ik.
„Europe”, zei de vrouw.
Haar man vulde aan dat het ene paard het andere niet was, dat hadden ze tijdens hun expeditie door het oudecontinent dan toch ook ontdekt: het ene paard pakt het sneller op dan het andere.

De man: „Italië is een mank paard.”
Daarna maakte hij een ondefinieerbaar geluid. Ik moet hem

vreemd hebben aangekeken, het was onduidelijk of het uit zijn mond of buik kwam. Ze hadden de avond ervoor tagliatelle carbonara gegeten, het was vooral bij hem slecht gevallen.

„Italian food”, zei ik, waarschijnlijk om mee te praten.
Zij: „No, Rembrandtplein.”

Hij voegde eraan toe dat hij diarree had en dat hij tijdens de rondleiding al twee keer naar de wc was geweest. Hij vond de toiletten in grachtenpanden niet goed, maar wel beter dan in Florence waar helemaal niets goed was geregeld, maar toen had hij nog geen diarree.

Europa was een paard dat met de ene hand lekkers kreeg en met de andere de zweep

Ze gingen nog naar het Rijksmuseum, naar *the windmills* aan de Zaanse Schans, naar Rotterdam en naar *the flowers*, waar ze waarschijnlijk de Keukenhof mee bedoelden hoewel ik niet zeker wist of die nog open was. Had ik nog een tip voor de vrije dinsdagmiddag? Ik begon natuurlijk over Arnhem, kenden ze de film *A bridge too far?*, maar trok halverwege mijn keutel in.

„Loosdrecht”, hoorde ik mezelf zeggen.
Loosdrecht, voor de totale *Dutch experience*.

Marcel van Roosmalen schrijft elke maandag en donderdag een column.

DIERENHOTEL

„Later koop ik een manege”, zegt mijn dochter. „En daar zet ik heel veel leuke dieren in. En dan ga ik een dierenhotel bedenken voor mensen die weinig tijd hebben. Het wordt niet duur. Er zijn grote kamers voor pony’s en kleine kamers voor puppy’s. De poezen mogen overal komen, vooral de hele schattige. De zolder wordt een speeltuin met een doolhof speciaal voor dieren die zielig zijn.”
„En hoe gaat je opvang heten?”, vraag ik geïnteresseerd. „Ja zeg, dát hoef ik nog niet te weten! Ik ben pas zéven, papa. Ze-ven.”

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Oscar Tops

FOKKE & SUKKE
BELLEN HET LAKS

JA MET SUKKE,
NEE FOKKE...

IS DIT NOU DE
KLACHTENLIJN OF
DE STRESSLIJN???

RGVT

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

	7							
	9				8	4		3
		2				9		7
		3	8					
		8			4			
5		6					2	1
					5			
								9
			6		1		8	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter RitmeesterPZZL.com
Rechts: de oplossing van vrijdag.

8	3	2	9	7	5	4	1	6
5	6	9	1	4	8	3	7	2
1	7	4	2	3	6	9	5	8
9	8	3	5	6	4	1	2	7
2	4	7	8	1	3	6	9	5
6	5	1	7	2	9	8	4	3
4	2	8	3	5	1	7	6	9
7	9	6	4	8	2	5	3	1
3	1	5	6	9	7	2	8	4

Lichaamstaal

DANS REIKT DIEPER DAN TEKST,
VINDT DE KOREAANSE CHOREOGRAAF
SUNG IM HER

PAGINA C6

FOTO GEUN WOO CHOI

Cultuur

CULTUUR & MEDIA

‘Nederland blijft achter bij bescherming tegen juridische intimidatie’

PERSVRIJHEID Nederland moet in mei een Europese richtlijn aannemen die beschermt tegen ongegronde rechtszaken en juridische intimidatie van journalisten, wetenschappers en maatschappelijke organisaties. Volgens critici is de Nederlandse uitwerking van de wetgeving ontoereikend.

Marisa Gubbels
AMSTERDAM

‘Dit is het dumpen van afvalstoffen’, zei oud-officier van justitie in milieuzaken Gustaaf Biezeveld in een uitzending van het onderzoeksjournalistieke programma *Zembla* in 2020. „Een economisch delict van de hoogste categorie. Daarbij kun je denken aan een celstraf van zes jaar.” De conclusie van de officier leidde niet tot een proces tegen het bedrijf dat betrokken was bij de dump, maar tot een lawine aan juridische procedures tegen de boodschappers zelf.

Zowel de redactie van *Zembla* als de voormalig milieuofficier werd door het bedrijf Granuliet Import Benelux aangeklaagd, omdat de reputatie van het bedrijf geschaad zou zijn doordat het werd gelinkt aan mogelijke milieuvervuiling in natuurplas Over de Maas. De rechtszaken duurden vijf jaar en hadden, volgens de onafhankelijke organisatie Free Press Unlimited (FPU) en de advocaat Jens van den Brink, eigenschappen van een zogeheten SLAPP: *Strategic Lawsuit Against Public Participation*. Dit zijn zaken die niet gewonnen hoeven te worden; de tegenpartij afschrikken met juridische intimidatie en hoge proceskosten is voldoende.

Granuliet Import Benelux werd in 2022 deels in het gelijk gesteld, maar in hoger beroep draaide dat vonnis volledig. Het gerechtshof oordeelde dat de uitlatingen voldoende steun vonden in het feitenmateriaal en binnen de grenzen van de vrijheid van meningsuiting vielen, een oordeel dat in 2025 door de Hoge Raad werd bevestigd.

Maar toen was de schade al aangericht. „We waren geen journalisten meer, maar juristen”, zegt Roelof Bosma, destijds onderzoeksjournalist en nu eindredacteur van *Zembla*. „Het kostte zeeën van tijd.” Nog altijd weegt hij zijn woorden zorgvuldig. „De zaken

gingen over komma’s en punten. Ook nu lezen ze waarschijnlijk mee.”

Journalisten, activisten en wetenschappers worden steeds vaker geconfronteerd met intimiderende rechtszaken, blijkt uit een rapport van FPU. „Het heersende beeld is dat het niet in Nederland voorkomt”, zegt Jasmijn de Zeeuw, jurist en onderzoeker voor de ngo. „Maar dat klopt niet. Het speelt wél en heeft grote gevolgen.”

Juridische druk

Volgens FPU neemt het aantal SLAPP-achtige zaken in heel Europa toe. Vooral dossiers rond milieu, vastgoed en bestuurlijke besluitvorming blijken gevoelig. Rond de publicatie van zijn rapport werd FPU benaderd door verschillende advocatenkantoren omdat hun cliënten in het rapport ervan werden beschuldigd van SLAPP-zaken te voeren of journalisten juridisch te intimideren. „Dat ze ons ook benaderden, illustreert het probleem wel zo’n beetje”, zegt Ruth Kronenburg, directeur van FPU.

SLAPP-zaken komen overwaaien uit de Verenigde Staten, waar hoge schadevergoedingen geëist kunnen worden en bedrijven sneller naar de rechtbank stappen. „Greenpeace werd onlangs in de VS aangeklaagd voor het tekenen van een petitie”, zegt mediarechtadvocaat Jens van den Brink, die voor media als BNNVARA en NRC werkt. Hij verwijst naar een rechtszaak in april waarin de milieuroorganisatie verantwoordelijk werd gehouden voor het steunen van protesten tegen een oliepijpleiding. De boete liep op tot 345 miljoen dollar. Van den Brink: „Dat soort extreme zaken, die helemaal nergens over gaan, hebben we hier niet.”

Maar dat betekent niet dat het probleem in Nederland ontbreekt. „Rechtszaken zoals die tegen *Zembla*, met een afschrikkend effect en de technieken van een SLAPP, hebben we wel”, meent Van den Brink. „Ze pakken iedereen aan: experts, hoogleraren, bronnen. Dat creëert een klimaat waarin

mensen zich wel drie keer bedenken voordat ze iets zeggen.”

Zelfcensuur

Het effect van Slapp-zaken is volgens Jasmijn de Zeeuw van FPU vaak groter dan het vonnis zelf: zelfcensuur, terughoudende bronnen en een verschraling van het publieke debat. De Zeeuw: „We hebben honderden artikelen in onze mailbox die jij nooit hebt gelezen omdat de journalisten ze niet durfden te publiceren uit angst voor een proces. Dat raakt de hele samenleving.”

Dat merkte *Zembla* ook. „We hebben stukken gehad waarvan onze advocaat zei: het klopt, maar publiceer het nu niet, want dat kan je er niet bij hebben,” zegt Bosma. De rechtszaken hebben volgens hem tonnen gekost. Ook werden bronnen voorzichtig. „Deskundigen dachten wel drie keer na voordat ze met ons praatten, uit angst voor de gevolgen.” Volgens Bosma berichtten zelfs andere journalisten niet meer over het onderwerp. „Collega-journalisten vertelden dat ze wel wilden, maar dat de hoofdredactie of chef ervan afzag. We raakten geïsoleerd.”

Vanwege de hoge proceskosten zijn vooral freelancers kwetsbaar. „De kosten van een SLAPP kunnen al snel oplopen tot tienduizenden euro’s”, zegt Thomas Bruning van de Nederlandse Vereniging van Journalisten, een vakbond. „Dat is voor veel journalisten simpelweg niet op te brengen.”

Europese bescherming

Om deze juridische druk tegen te gaan, nam de Europese Unie in 2024 een anti-SLAPP-richtlijn aan. Die verplicht lidstaten om journalisten en maatschappelijke organisaties beter te beschermen tegen ongegronde en intimiderende rechtszaken. De richtlijn bevat concrete maatregelen. Zo moeten rechters de mogelijkheid krijgen om SLAPP-zaken in een vroeg stadium af te wijzen. Ook kunnen eisers verplicht worden de volledige proceskosten van de gedaagde te vergoeden.

Een reportage die journalist Roelof Bosma maakte voor *Zembla* leidde tot jarenlange rechtszaken tegen het programma. „We waren geen journalisten meer, maar juristen.” FOTO DUCO DE VRIES/LUMEN

Rechtszaken zoals die tegen *Zembla*, met het afschrikkende effect van een SLAPP, hebben we hier wél

Jen van den Brink, mediarecht-advocaat

Nederland moet de richtlijn uiterlijk op 7 mei implementeren, maar de regering kiest ervoor om slechts delen ervan over te nemen. Volgens de Tweede Kamer voldoet de bestaande wetgeving grotendeels al, omdat er een wetsartikel is waarmee rechters vorderingen kunnen afwijzen, als zij oordelen dat er misbruik wordt gemaakt van het procesrecht. Volgens juristen en belangenorganisaties is ‘misbruik van procesrecht’ echter niet voldoende, omdat het moeilijk te bewijzen is. „Negen van de tien keer past de rechter het niet toe”, zegt De Zeeuw van FPU.

Ook universitair docent internationaal privaatrecht Birgit van Houtert ziet dat rechters terughoudend zijn. „Juist daarom vraagt de Europese richtlijn om een expliciet mechanisme waarmee een ongegronde intimidatiezaak zo vroeg mogelijk kan worden afgewezen.” Maar Nederland neemt dat niet over, waarmee een belangrijk hulpmiddel voor rechters ontbreekt om dit type

procedures te herkennen en effectief aan te pakken. „Terwijl je juist ziet dat rechters meer handvatten nodig hebben om een SLAPP-zaak af te wijzen”, zegt advocaat Van den Brink.

Bovendien ligt de bewijslast bij ‘misbruik van procesrecht’ bij de partij die wordt aangeklaagd en niet bij de eiser. De Europese richtlijn wil dat omgekeerd draaien, maar dat neemt Nederland ook niet over. Daarbij geeft de Europese richtlijn rechters de mogelijkheid om een hele zaak af te wijzen om eindeloze procedures te voorkomen. Dat kan in Nederland nu niet, omdat ‘misbruik van recht’ alleen geldt voor één specifieke vordering. Je kan dan één eis van de procederende partij afwijzen, maar niet alles, terwijl SLAPP-zaken juist bestaan uit veel verschillende eisen.

Geen kostenvergoeding

Een ander belangrijk punt is de proceskostenveroordeling. De Europese richtlijn stelt dat slachtoffers van SLAPP-za-

ken hun volledige proceskosten vergoed moeten kunnen krijgen als zij winnen. Nederland kiest ervoor om dit onderdeel niet over te nemen, opnieuw omdat de huidige wetgeving zou volstaan. „Daar ben ik het absoluut mee oneens”, zegt Van Houtert. „Zelfs als je een SLAPP-zaak wint, krijg je je kosten bijna nooit volledig terug. Dat betekent dat het financiële risico blijft bestaan. Het is juist belangrijk om dit wettelijk vast te leggen, zodat er rechtszekerheid ontstaat en een afschrikkend effect richting eisers.”

De Zeeuw van FPU benadrukt dat ook. „Zelfs als je kan bewijzen dat er misbruik wordt gemaakt van het procesrecht, bepaalt de rechter in veel gevallen alsnog dat de eiser de proceskosten niet volledig hoeft te vergoeden.” Zonder die zekerheid blijven vooral kleinere spelers kwetsbaar, benadrukt de organisatie. Journalisten zonder vaste aanstelling, lokale activisten of wetenschappers lopen het risico op

hoge kosten, zelfs als zij uiteindelijk in het gelijk worden gesteld.

Alleen internationaal

Een ander kritiekpunt is dat de Europese richtlijn alleen bescherming biedt tegen grensoverschrijdende zaken, terwijl het merendeel van de SLAPP-zaken juist binnenlands wordt gevoerd. Bij minder dan 9 procent van de Europese SLAPP-zaken zijn volgens FPU verschillende landen betrokken. „De EU heeft niet de bevoegdheid de lidstaten te verplichten om de richtlijn ook voor nationale SLAPP-zaken in te voeren, maar het wordt wel aangemoedigd. Nu is dat niet gebeurd”, zegt Van Houtert.

Van Houtert vreest bovendien dat Nederland aantrekkelijk wordt voor partijen die kritische journalisten, activisten of onderzoekers juridisch onder druk willen zetten. Sommige landen, zoals België en Spanje, zijn volgens haar voornemens om de Europese anti-SLAPP-richtlijn steviger te implemen-

teren. „Als de bescherming in Nederland zwakker is dan elders, kunnen eisers bewust voor de Nederlandse rechter kiezen”, waarschuwt ze.

Van Houtert sluit dan ook niet uit dat de Europese Commissie Nederland uiteindelijk zal aanspreken op de beperkte invoering van de richtlijn. Want lidstaten zijn in principe verplicht om Europese regels effectief om te zetten in nationale wetgeving. „Als blijkt dat de bescherming in de praktijk tekortschiet, kan Nederland alsnog worden gedwongen de wet aan te passen.”

Volgens FPU laat Nederland met de richtlijn kansen liggen om het publieke debat beter te beschermen. „SLAPP-zaken raken niet alleen individuele journalisten of organisaties, maar ook de samenleving als geheel”, zegt De Zeeuw.

Eind mei is er een Kamerdebat gepland over de reikwijdte van de richtlijn. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap kon voor publicatiet niet reageren op vragen van NRC.

POPmuziek

Olivia Dean glittert en overtuigt, maar haar sound kan live veel luxer klinken

De Britse zangeres heeft met de frisse retropop van 'Man I Need' een van de allergrootste hits van de laatste paar jaren in handen en is in noodtempo doorgestoomd naar de grootste podia.

Ralph-Hermen Huiskamp

AMSTERDAM

Nog voor er een noot gespeeld is, is het al een goed beeld. Een crewlid in pak is geconcentreerd met een stofzuiger in de weer. Er blijkt zelfs een vierogen-principe ingebouwd: een andere roadie loopt met een zaklamp achter hem aan en vindt nog zeker drie oneffenheden. Twee jaar geleden stond Olivia Dean nog in Paradiso, vlak daarvoor nog in veel kleinere zaaltjes. Nu verkoopt ze met gemak twee avonden de Ziggo Dome stijf uit en heeft ze zelfs voor dit soort taken mensen in dienst.

Ze schiet vol gas uit de startblokken. Omringd door negen muzikanten, waaronder een blazerssectie en twee achtergrondzangeressen, knalt ze er direct in met 'Nice to Each Other', een van haar grootste hits. Zwiërend in een glitterende cocktailjurk zingt ze over een droge drum een lentebries de zaal in. De band staat op een wit retropodium, dat is opgebouwd uit een paar brede trap treden. Net geen echte showtrap, maar wel met precies genoeg treden om theatraal per nummer een stap omlaag te kunnen zetten en in een climax weer naar boven te rennen. Of om

aan de rand van het podium slim geplaatste ventilatoren door haar krullen te laten blazen. Het past goed bij haar retrogeluid. Net zoals haar kleine armbewegingen expliciet knipogen naar de Motown-girlgroups uit de jaren zestig, zit haar muziek vol blinkende blazers, luchtig uitwaaiende harmonieën en zacht groovende baslijnen uit de gouden jaren van r&b. Ze tapt uit het zelfde vaatje als Amy Winehouse, maar vertaalt het in een luchtiger geluid.

Eredivisie

Dit is op veel manieren het jaar van Olivia Dean. Haar vorig jaar verschenen album *The Art Of Loving* heeft haar naar de eredivisie van de popwereld gepromoveerd. Ze won een Grammy voor beste nieuwkomer, won bij de Brit Awards de prijzen voor artiest van het jaar, album van het jaar, song van het jaar en beste popact. Ze was de eerste zangeres sinds Adele die met drie nummers tegelijk in de Britse singletoptien stond, haar internationale megahit 'Man I Need' is zo'n nummer dat zelfs als je hem niet denkt te kennen, opeens blijkt te kunnen meezingen. En toch heeft ze de ongeremdheid van een artiest waarvoor het allemaal nog echt moet gaan gebeuren.

Ze aarzelt ook niet zich uit te spre-

Ze tapt uit hetzelfde vaatje als Winehouse, maar vertaalt het in een luchtiger geluid

ken. Als ze ter introductie van 'Car-men' vertelt over haar oma, die als achttienjarige uit Guyana op een vliegtuig naar een betere toekomst stapte, draagt ze het nummer op aan alle migranten die een vergelijkbare dappere stap hebben moeten maken.

Er zit veel herkenning in de comfortabele show van de Britse. In de uithalen van 'Let Alone the One You Love' klinkt vanavond Whitney Houston door. In de doorbraakhit 'Messy' duiken live onverwacht Miami Vice-synthesizers in het gerekte outro op. De cover van Curtis Mayfields 'Move on Up' is een vrolijk eerbetoon. Maar als ze in het midden van de zaal met 'Loud' haar open sollicitatie naar een James Bond-soundtrack zingt, klinkt de ballad met tokkelende Spaanse gita-

ren en langzaam aanzwellende strijkers wel heel erg veel als Adeles 'Skyfall'.

Juist door de rijke muziek waar de band naar verwijst, valt op hoe het de avond bij momenten nog aan wat fluwelen weelderigheid ontbreekt. De baslijnen leunen geregeld mooi tegen de liedjes aan, maar door een ongelukkige geluidsmix duwen ze die vaak ook bijna omver. De ellenlange saxofoon-solo waarmee Deans wandeling naar het middenpodium gevuld moet worden, krijgt maar geen richting. Een blokje in kleine bezetting op drie barokken voelt, de prachtige vocoder in 'UFO' ten spijt, eerder plichtmatig dan intiem.

Deans goudglitterende banaanvormige percussieshaker is dan misschien

wel een vorm van luxe, maar de arrangementen zouden met zo veel muzikanten op het podium nog veel luxer kunnen klinken. Wat losser ook en minder aangeharkt. Olivia Dean zingt achteloos goed en is een zeldzaam ongedwongen en frisse podiumpersoonlijkheid. Daarmee vangt ze flink wat liedjes op die minder indruk maken. Als ze zich zo stormachtig blijft ontwikkelen, zal het vast niet lang duren voordat een concertavond het niet alleen van haar grote hits hoeft te hebben.

Recensie Pop

Gezien 9 mei, Ziggo Dome, Amsterdam. ●●●○○

Olivia Dean tijdens een concert op North Sea Jazz in Rotterdam, in 2024.

FOTO ANDREAS TERLAAK

Hitsige rijken en snorrende wasmachines: overdadigheid zit deze 'Nozze' in de weg

Recensie Opera

W.A. Mozart, *Le nozze di Figaro*.

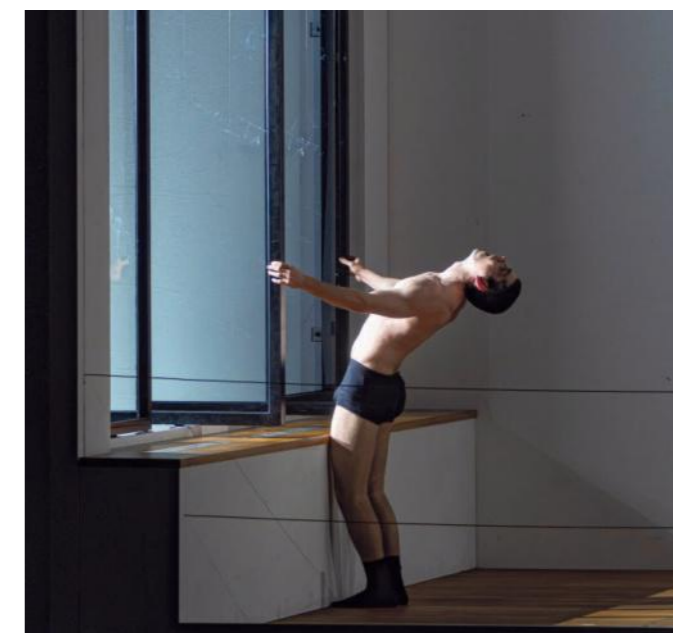
Door De Nat. Opera, Ned. Kamerorkest o.l.v. Francesco Corti. Regie: Kirill Serebrennikov. Gezien: 8/5, aldaar t/m 28/5. Info: operaballet.nl ●●●○○

Mischa Spel

AMSTERDAM

En letterlichtkunstwerk trekt direct je aandacht. 'Capitalism kills love!' Ervoor: sensuele, Jeff Koons-achtige zilveren reuzensculpturen. Hier leven rijken met een matig ontwikkelde smaak, dat zie je meteen. In de kelder snorren zes wasmachines naast de lockers van het bedienend personeel. Zo weet je al in de eerste maat dat deze nieuwe productie van Mozarts *Le nozze di Figaro* (1786) in onze tijd speelt. Verleiding en bedrog? Die gaan per selfie en per slordig getypt appje. De proleterige graaf Almaviva en zijn vrouw zouden niet misstaan in realityshow *De Almavivaatjes*.

De Russische regisseur Kirill Serebrennikov, in Amsterdam eerder te gast voor fantasierijke eigentijdse encenseringen van *Der Freischütz* (2022) en *Boris Goedenov* (2025), zal niet alle handen op elkaar krijgen voor zijn benadering van Mozarts *Le nozze di Figaro*, eerder te zien bij de Komische Oper in Berlijn. De Amsterdamse première oogste vrijdagavond bravo's en boe's. Veel operaliefhebbers, onder wie een meerderheid van de professionele operazangers, vinden Mozarts *Nozze* de mooiste opera die er is. Sprankelende noten, geestige maatschappijkritiek, weemoedige schoonheid -

Georgey Kudrenko als Cherubino in 'Le nozze di Figaro' door De Nationale Opera. FOTO BEN VAN DUIN/DNO

de *Nozze* heeft het allemaal. Maar Serebrennikov wil niet behagen, hij wil raken.

Postmoderne wijsheid

Zijn eerste Mozart-opera (*Così fan tutte*, 2018) regisseerde Serebrennikov tijdens een twee jaar durend huisarrest, wegens vermeende verduistering van subsidiegelden. Met een enkelband om via iPad vanuit zijn appartement in Moskou. Deze *Nozze* is soms doelbewust lelijk en overprikkelend. Druk, intens, overvol beelden en details. Je bent nog nauwelijks gekomen van een met messen zwiepende, halfnaakte adonis of een beamer voert je alweer een postmoderne wijsheid van de socioloog Jean Baudrillard, waar je met je verstand nauwelijks bij kan. Toch: om de inventiviteit en de humor van de regie kun je

Woest fysieke Cherubino

Waarmee deze productie wél operageschiedenis schrijft, is de dubbele invulling van de rol van de jonge page Cherubino. Cherubino is hier een doofstomme jongen, stuijterend van testosteron en lekker woest fysiek gespeeld door acteur Georgy Kudrenko. Zijn doventolk Cherubina (Cecilia Molinari) flankeert hem en zingt prachtig al zijn aria's.

Digent Francesco Corti, van huis uit klavecijnist, heeft volop muzikale ideeën én dit is zijn eerste *Nozze*. Beide hoor je. Het Nederlands Kamerorkest speelt fraai en contrastrijk, maar soms wat rechtdoorzee. Juist erg avontuurlijk is het aandeel van klavecijnist Pedro Beriso, die losjes moderne ringtones door de recitatieven mixt. Maar voor een Mozart-stijl met fijnere krulletjes zet je toch thuis even Currentzis, Gardiner of Pichon op.

De cast is bevredigend, al zijn de mannenrollen net een fractie minder sterk bezet dan de vrouwenrollen. Bariton Michael Nagl is een Figaro vol charme. Hij heeft een fijne, stevige bariton, maar het duurt even voor die is warmgedraaid. Björn Bürger (Almaviva) mist net de verleidingkracht die zijn rol extra reliëf had gegeven. Naast de karaktervolle Véronique Gens (Marianina) en de meer volkrachtige dan kwetsbare Olga Kulchynska (gravin) is de Amerikaanse sopraan Emily Pogorelec een geweldige Susanna: pittig, wulps, lief én goed acterend.

De Nationale Opera heeft een rijk verleden vol geslaagde moderne Mozart-encenseringen. Er waren magische bij, zoals *La Clemenza di Tito* (2018) onder leiding van wonderdirigent Teodor Currentzis en regie van Peter Sellars. En vaak herkomen publieksfavorieten, zoals de in een autoshowroom gesitueerde *Nozze* (2006) van regieduo Wierler/Morabito, en de fantasievolle *Die Zauberflöte* (2012) in regie van Simon McBurney. Gaat deze nieuwe *Nozze* het ook schoppen tot publieksleveling? Je vraagt het je af, Serebrennikovs benadering is er waarschijnlijk toch te weerbarstig voor.

Componist Marianna Martines eindelijk weer in de schijnwerpers

Recensie Klassiek

By Her Absence, met werken van Joseph Haydn, Marianna Martines en Kate Moore door Elisabeth Hetherington (sopraan) en het Orkest van de Achttiende Eeuw o.l.v. Benjamin Perry Wenzelberg. Geheard: 7 mei, Stadsgehoorzaal Leiden. Herhaling t/m 10 mei. Info: orchestra18c.com ●●●○○

Loni Verweij

AMSTERDAM

De naam Nannerl Mozart, de componerende zus van, is bekend. En misschien zag u de film *Mademoiselle Paradis* (2017), over

Elisabeth Hetherington. FOTO JANKO DUINKER

de blinde Weense musicus en componiste Maria Theresia van Paradis. Zo herbergt de muziekgeschiedenis wel meer componerende vrouwen, alleen wachten die vaak nog om (terug) op hun voetstuk te worden gehesen. Sopraan Elisabeth Hetherington, in 2024 winnares van de Nederlandse Muziekprijs en dit jaar de internationale Borletti-Buitoni Trust Award, hengelde zo'n vergeten naam op uit het Wenen van Haydn en Mozart: Marianna Martines.

Dat het de moeite waard was, bewees ze samen met het Orkest van de Achttiende Eeuw onder energieke leiding van Benjamin Perry Wenzelberg, donderdagavond in Stadsgehoorzaal Leiden. Het is

voor Hetherington overduidelijk een persoonlijk project en dat straalde voelbaar van het podium. Bovendien kan de klassieke muziek wel meer licht geënceneerde voorstellingen gebruiken, waarin het repertoire via subtiele storytelling - met of zonder woorden - aan elkaar wordt geregen. Een welkome afwisseling voor het standaardrijtje stukken van bekende namen.

De muzikale geest van Marianna Martines verscheen in verscheidene gedaanten: een korte symfonie, delen uit klaviersonates, de cantates *La Tempesta* en *Berenice, ah che fai* (allebei een hoogtepunt) en een psalmfragment. Met levendige mimiek onderstreepte Elisabeth Hetherington de dramatische teksten

en ze toonde een opvallend vermogen tot bliksemsnelle emotiewisselingen. In de rol van Berenice liet ze haar almaar groeiende wanhooop over haar verloren geliefde los in vlammende coloraturen.

Opdrachtwerk van Kate Moore

„Ik heb me zo verdiept in haar dat ik me Marianna Martines zelf voel”, zei Hetherington deze week in *Het Parool*. Wie haar op het podium zag luisteren naar Wenzelbergs uitvoering van de intieme andantes uit Martines' klaviersonates, had weinig fantasie nodig om zich even in te beelden dat het de reïncarnatie van de componiste zelf was die daar naar haar eigen noten zat te luisteren.

Het lijntje naar vrouwelijke componisten van nu werd getrokken met een opdrachtwerk van de Australisch-Nederlandse Kate Moore (1979). Haar vierdelige *Misericordia* (een sonnet van Metastasio, twee 'Misereres' en een 'Magnificat') echode de kwetsbare sfeer van Martines' *Psalms 151*. Met religieus-aandoende lamentaties voor Hetherington ontvouwde de uit sober notenmaterieel opgebouwde orkesttextuur zich tot een pulserende klankstroom, die gaandeweg uitdijde in timbre, dynamiek en ritmische intensiteit. Alles mondde uit in een emotionele piek in het *Magnificat*, waarin Hetherington schitterde met fonkelende hoge uithalen.

Het Weense wonderkind Wie was Marianna Martines?

Het levensverhaal van Marianna Martines (1744-1812) leest als een sitcom in het achttiende-eeuwse Wenen. Terwijl de kunstzinnige bewoners van een statig appartementencomplex de sociale ladder beklimmen, raken hun verhalen met elkaar vervlochten: op de bel-etage vertoefte een Esterházy-prinses. Op zolder bivakkeert een piepjonge freelancer die later de muziekgeschiedenis zou herschrijven: Joseph Haydn. In de tussensliggende appartementen wonen de Italiaanse

componist Nicola Porpora, koordirigent Johann Michael Spangler van de kerk om de hoek, de gevierde hofdichter en librettist Metastasio én de welgestelde familie Martines. Dankzij muzieklessen van haar buurmannen groeit Marianna Martines uit tot een gewaardeerd musicus en componist. Ze hoeft het plein maar over te steken of ze staat aan de poorten van de Hofburg, waar keizerin Maria Theresia haar uitnodigt om te zingen of klavecimbel te spelen. Door de erfenis van familie-vriend Metastasio hoeft

FOTO GETTY IMAGES

Martines niet te trouwen en kan ze een goedbezochte muziek salon opzetten, waar ze klavieren en met Mozart speelt. Ook richt ze een succesvolle zangschool op. Martines' 65 overgeleverde composities zijn vol-

gens musicologen minder dan een derde van haar oeuvre. Ze schreef bepaald geen niemandaljetjes: oratoria, religieuze koorwerken en wereldlijke cantates, drie missen, klaviersonates, en muziek voor orkest; in een galante, laatbarok getinte muziektaal, waar ze haar leven lang trouw aan bleef, maar waardoor ze ook steeds ouderwets werd beschouwd. Een snoei-hard postuum oordeel van haar rivaliserende tijdgenote Caroline Pichler hielp haar nalatenschap verder de schaduw in.

Francine van der Wiel
AMSTERDAM

Het is een opmerkelijke keuze. Spring, het internationale theaterfestival waarin de laatste jaren sterk theaterle voorstellingen de overhand hadden, opent met een double-bill van pure, abstracte dans. Een genre waarvan sommigen al jaren beweren dat het passé is, die exclusieve focus op het bewegende lichaam.

Die opvatting deelt Sung Im Her (49) nadrukkelijk niet. Zij vindt het lichaam en zijn communicatieve kracht geweldig. De Koreaanse is bovendien lyrisch over abstractie en, in haar eigen woorden, „geobsedeerd door herhaling.” Toch zijn het bijna altijd politieke thema's die haar inspireren: feminisme, discriminatie, migratie, machtsmechanismen.

Aan het begin van haar persoonlijke dansgeschiedenis was dat wel anders. Her, van jongs af aan een beweger, kon pas op 'hoge leeftijd' - 19 jaar wordt in de danswereld als oud gezien - beginnen aan haar formele dansopleiding. „In Korea heb je veel financiële support van je familie nodig. Die had ik niet”, vertelt ze vanuit Londen, waar ze woont en werkt. „Pas laat lukte het me genoeg bijeen te krijgen. Het eerste wat ik op de academie hoorde was dat ik te dik was, mijn armen en benen te kort en mijn hoofd te groot. 'Jij wordt nooit een echte danser.' Ik ben toen in een maand twintig kilo afgevallen, stond zes jaar lang vanaf 's morgens zeven uur in de studio en heb eindeloos mijn benen gerekt. Meedogenloos, ik zou het niemand aanraden.”

De openbaring

Dans betekende voor haar technische perfectie en ze was totaal toegewijd. Tot ze *Drumming* van Anne Teresa De Keersmaecker zag en niet meer kon ophouden met huilen - een bijzondere reactie op een abstract werk. „De vrijheid en het plezier van *Drumming* waren een openbaring. Ineens vroeg ik me af waar ik eigenlijk mee bezig was. Ik zag de vreugde die ik zelf vergeten was. Toen móest ik natuurlijk naar België.”

Bij P.A.R.T.S., de door De Keersmaecker opgerichte opleiding, kwam ze in een andere wereld. De nadruk lag vooral op onderzoek en „uren praten”, over ideeën en intenties, over creatieve concepten. „Een totale deconstructie van alles wat ik had geleerd.”

In België danste ze bij Troubleyn/Jan Fabre („Typisch Fabre: bij de auditie moest iedereen natuurlijk uit de kleren en dan vervolgens een uur glibberen door de olijfolie”), Les Ballets C de la B en Needcompany. Theatrale dansvoorstellingen, waarin ze telkens meer leerde over de expressiviteit van het lichaam.

De choreografieën waarmee zij zichzelf profileerde, waren opmerkelijk genoeg juist abstract en minimalistisch. In 2021 werd ze opgenomen in de felbegeerde lijst van nieuwe 'stemmen' in de hedendaagse dans van Aerowaves (de Twenty Twenty-One) en in 2023 door dagblad *The Guardian* werd ze ge-

Sung Im Her. FOTO BAKI

'Ik heb eindeloos mijn benen gerekt. Ik zou het niemand aanraden'

Je zal geen concrete theatrale onderwerpen aantreffen in de abstracte, minimalistische choreografieën van Sung Im Her. Dans reikt dieper dan tekst, vindt de Koreaanse.

INTERVIEW CHOREOGRAAF SUNG IM HER

signaleerd als een „stage sensation to watch”. Her had zichzelf in de kijker gespeeld met *Nutcrusher* (2019). Een repetitieve dans voor drie vrouwen (inclusief Her), één en al lang haar en heupen, aldus Her. In metallic glanzende skinny pants wiegen, twerken en headbangen ze erop los, en geselen zichzelf met hun lange lokken. Het was haar reactie op de #MeToo-beweging, die in Korea vooral een oorverdovende stilte veroorzaakte. „Met een lichter accent in de voorstelling leg ik de vraag voor of we niet zelfbewust met dat stereotiepe beeld kunnen spelen. *Why not own this?* Het kan heel empowerend zijn om er zelf de controle over te nemen.”

'Dans reikt dieper dan tekst'

Een politiek thema dus, maar in een minimalistische, abstracte vorm, net als veel van haar andere werk. Het mooie van abstractie, vindt Her, is dat die ruimte biedt aan zowel een helder vormgegeven 'boodschap' als aan vele verschillende interpretatiemogelijkheden. „Ieder kan er zijn eigen perspectief op loslaten en dat is voor mij het mooist. Ik probeer als maker door middel van concept, structuur en bewegingsreferenties het publiek natuurlijk wel degelijk in een bepaalde richting te laten denken, maar ik ga het niet uitspellen. Soms zie ik voorstellingen die mij te narratief zijn. Dan vind ik het gewoon niet meer interessant.”

In *Everything falls dramatic* (2022) veroorzaken enkel de bewegingloze lichamen op de vloer, de trage bewegingen, het vallen, rollen en opstaan en de herhaling gaandeweg een indruk van tragiek, van vergeefsheid en verlies. De choreografie, deel van de double-bill in Spring, is opgedragen aan haar vader, vertelt Her, wiens veerkracht, zijn vermogen om na een val weer op te staan, steeds verder afnam.

Het tweede werk van de openingsvoorstelling, *Tomorrow is now, today is yesterday* (2024), heeft weer een veel maatschappelijker achtergrond, een die Her bij uitzondering in het stuk zelf (ze danst nog steeds) uit de doeken doet met een ironische tutorial over hoe je jezelf online op je voordeligst presenteert. „*The best story of you!*” Hierdoor heeft het repetitieve karakter van de choreografie, met hier en daar aan TikTok en K-pop ontleende bewegingen, een andere uitwerking. Onvermijdelijk dringen associaties zich op met hypes op 'de socials', de smartphoneverslaving en de vervreemding van het lichaam, die paradoxaal genoeg parallel loopt met het massaal en neurotisch streven naar hetzelfde, ideaal geachte uiterlijk. „Daarom is de focus op het lichaam in de dans juist in deze tijd zo belangrijk. Dans reikt uiteindelijk dieper dan tekst. De kracht van dans is dat je mensen een uur lang samen kan laten nadenken over één ding, zonder dat er ook maar een woord voor nodig is.”

Everything falls dramatic/ Tomorrow is now, today is yesterday van Sung Im Her zijn 14 mei te zien in Stadsschouwburg Utrecht. Spring performing arts festival, 14 t/m 23 mei op diverse locaties in Utrecht. Info: springutrecht.nl

ALBUMS VAN DE WEEK

Een nieuwe Merol zet haar tanden in alle aspecten van vrouw-zijn

Pop

Merol
Leve de Feeks
●●●●○

Repertoire met flair, een nieuw eigen geluid en een provocerende maar afgewogen boodschap - zangeres Merol heeft haar tanden gezet in haar leven en dat van vele andere vrouwen. Ze koos het moment om bijna alle aspecten van het vrouw-zijn op *Leve de Feeks*, haar derde album, vrijmoedig aan te snijden. De good time girl van weleer, in 2018 bekend geworden met het enthousiast ontvangen 'Lekker met de meiden', heeft zich ontwikkeld tot een helleveeg met scherpe nagels.

De maatschappij, relatiepartners, de media, de politiek, iedereen krijgt

ervan langs in explosieve liedjes waarin de man een rat is, terwijl de vrouwen dansen op schurende hoesklanken en een pulserend tapijt aan veelkleurige synths. De stijl van de muziek is uitgewerkter. De drum-sound die eerder soms hol klonk, is nu vol en weelderig. Zo spant alles samen tot een dansbaar, uitbundig en punky-boos geheel.

Het boeket liedjes zou samen een roman kunnen vormen: een grappig en gedetailleerd verhaal over het leven van een vrouw van 35 die, als op een scharnierpunt, terugziet en vooruitkijkt. Ze heeft de damp van het maatschappelijk en persoonlijk slagveld geïnhaald, en teruggepauzeerd in twaalf lenige nummers, met niet mist te verstane titels als 'Rode Seks Feeks', 'Jij Laat Me Komen', en 'Skinroutine Bikinilijn'.

Dit is een nieuwe gedaante van Merol, in meer opzichten. Van de rui-

gere 'look' (bijna naakt, met volgroeiende clitoris op de hoesfoto) tot de nijldige ondertoon over man-vrouw-ongelijkheid. Ze benoemt seksistische taal ('We zeggen vrouwenvoetbal'), en de opmerking „Je kent toch wel smurfin/ Zoveel soorten smurfin/ Maar er is maar één smurfin" (in 'Rode Seks Feeks'), is een van de onschuldiger formuleringen.

Hier horen we Merol met minder electro-fun, en meer opstandige ideeën. Muzikaal klinkt ze opwindend: rijke synthetische instrumentaties die om elkaar heen wentelen en opbloeien en ook nog ruimte bieden aan grappige intermezzo's. Zoals het in twee nummers terugkomende babystemmetje dat 'mommy mommy' kirt. Verleidelijk of zeurderig?

Soepel rijgt ze de beledigingen aan elkaar in 'Jij Laat Me Komen': „Ze

deden ook maar wat/ Dachten pik in gat/ En dat was dat". De volzinnen worden steeds verstaanbaar uitgesproken, maar de duidelijke dictie gaat niet ten koste van de swing. Of het nu gaat over problemen rond zwangerschap en bevalling, of de gesel der bikinilijn, ze klinkt gladharig charmant als ze de vreselijkste dingen zegt: „Ik heb me uitgehongerd, uitgekots/ gelaserd en geharst/ gladgestreken, afgevlakt/ tot er niets meer over was". Alleen in een van de hoogtepunten, 'Een Uitstekende Kut', is haar stem vervormd - toepasselijk schor, alsof ze het van de daken schreeuwt.

Van roodkapje tot de smurfen, en hete hangijzers als femicide en het onzekere zzzp-bestaan, ze komen langs. De nieuwe Merol is een feeks voor alle leeftijden.

Hester Carvalho

Klassiek/rock

ORBI
The Age of Greed
●●●●○

De 'achtergrondinstrumenten' namen in 2019 verrukkelijk wraak met het debuutalbum van ORBI. Oftewel: The Oscillating Revenge of the Background Instruments. Fagot, contrabas, Hammond-orgel en slagwerk. Het kwartet verraste als een rauw-fijnzinnige groovemachine die rock en metal speelde op klassieke instrumenten. Nu is ORBI terug met een ijzersterk, sliem geprogrammeerd conceptalbum over de zelfvernietiging van de mensheid. Grooves en complexe prog zijn er nog steeds (Muse, Dream Theater), maar het palet is uitgebreid met vernuftige arrangementen van onder anderen Prokofjev, Wagner en Mahler. Fagottist Bram van Sambeek en contrabassist Rick Stojtijn zijn een zeldzaamheid: klassieke topmusici die écht geloofwaardig kunnen rocken.

Met alleskunster Marijn Korff de Gidts op slagwerk en Hammond-virtuoos Sven Figuee (bekend van zijn bigband) vormen ze een hechte all-star-band met een geraffineerd eigen geluid, of ze nu Ennio Morricone, Radiohead of Vivaldi's trionsonate *La Follia* naar hun hand zetten. Op 13 mei speelt ORBI een releaseconcert in het Amsterdamse Muziekgebouw: dat wordt vuurwerk.

Joep Stapel

Bij Seefeel heeft elke noot en elk geluidje een reden

Elektronisch

Seefeel
Sol.Hz
●●●●○

Het spijt me. Ik wil u geen abstracte beschrijving van een muziekalbum geven. Ik vind dat u een concrete analyse verdient, zodat u weet waar u aan toe bent en zelf kunt bepalen of u wil gaan luisteren. Helemaal schiet die aanpak hier te kort. Seefeel, de Britse band die in 1993 debuteerde en tegenwoordig draait om Mark Clifford en Sarah Peacock, vraagt om een ander soort lezing. Zeker op *Sol.Hz*, hun eerste album na vijftien jaar stilte.

In de culinaire wereld heet een gerecht 'deconstructed' als de chef-kok de ingrediënten uit elkaar haalt en het geheel op een andere manier opnieuw opbouwt. In de filosofie hoort deconstructie bij Jacques Derrida, die stelde dat niets één vaste betekenis heeft: zodra je iets definitief probeert te begrijpen, blijkt er meer in te zitten dan je kunt vastpinnen. In de bouw is deconstructie het beheerste

broertje van sloop. In de muziek is deconstructie de kunst van Seefeel.

Ooit werden ze als eerste gitaarband getekend bij het elektronische muzieklabel Warp Records, maar al vanaf hun debuut *Quique* uit 1993 is dat een omschrijving waar niemand veel mee kan. Seefeel is, zoals dat wordt genoemd, post-genre: dub, shoegaze, ambient, techno en ja, gitaar, maar altijd anders dan je denkt. Deconstructed.

Op *Sol.Hz* glippen de klanken uit je oren zodra je ze probeert vast te houden. Ze verdampen tot interpretatie, tot nevel. Haal je het woord 'nevel' uit elkaar en zet je de letters opnieuw in elkaar, dan krijg je 'leven'. Dat zit in alle hoeken van dit album. Want hoewel stilte overheerst, zeker in openingsnummer 'Brazen Haze', giert het van de energie. Ingetogen energie, een stilte.

De outro's van 'AM Flares' en 'Everydays' zijn eveneens stil, maar ze ademen uit, laten een afdruf achter. Bij Seefeel heeft niet alleen elke noot een reden, maar ook elk geluidje, elke echo, elke fade-out. In iedere

Jonasz Dekkers

Joep Stapel

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact. Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: 020 - 755 3000 (algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar **opinie@nrc.nl**. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: 020 - 755 3049,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: 020 - 755 3052
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: 088-572 0572 (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Almelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○● goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Verdiep je kennis en ontdek nieuwe perspectieven

Deze collegereeksen laten zien hoe kunst, filosofie, architectuur en taal de wereld hebben gevormd – en inspireren je om er vandaag met een frisse blik naar te kijken.

Colleges Flora Batava

Adviesprijs aanbieder 217,-
182,-

Leer over Nederlandse planten en hun kenmerken onder begeleiding van Kees Boele, met de rijk geïllustreerde Flora Batava als gids. Mis deze bijzondere collegereeks niet.

- > 6 hoorcolleges
- > Start in december 2026 of februari 2027
- > Online of op locatie

Colleges Kracht van woorden

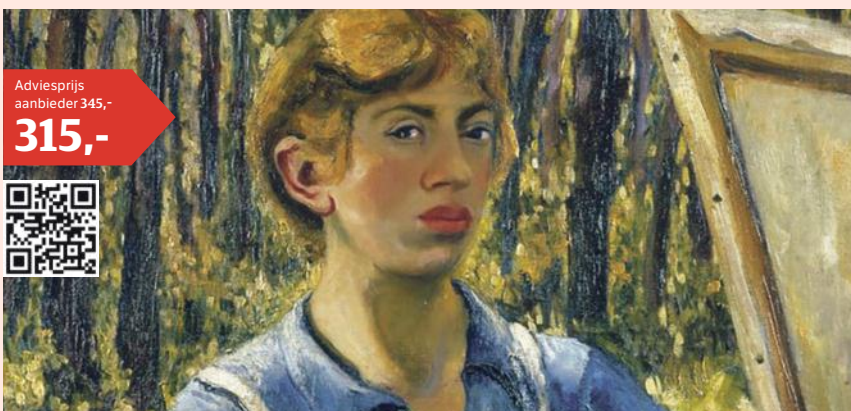
Adviesprijs aanbieder 217,-
182,-

Ontdek hoe woorden geschiedenis maken: David Rijser laat zien waarom toespraken inspireren, verbinden of manipuleren. Analyseer taal, timing en publiek en ervaar de retorische kracht achter enkele van de meest legendarische speeches ooit.

- > 6 colleges
- > Start in november 2026
- > Online of in Amsterdam

Colleges The Great Women Artists

Adviesprijs aanbieder 345,-
315,-

Ontdek de vrouwen die de kunstgeschiedenis écht vormgaven. Van Judith Leyster tot Lee Krasner: 10 colleges vol nieuwe perspectieven en verhalen. Laat je verrassen door hun kracht, visie en invloed – en natuurlijk hun indrukwekkende kunstwerken!

- > 10 colleges
- > Start in september 2026
- > Online of op locatie

Colleges Rome: de Eeuwige stad

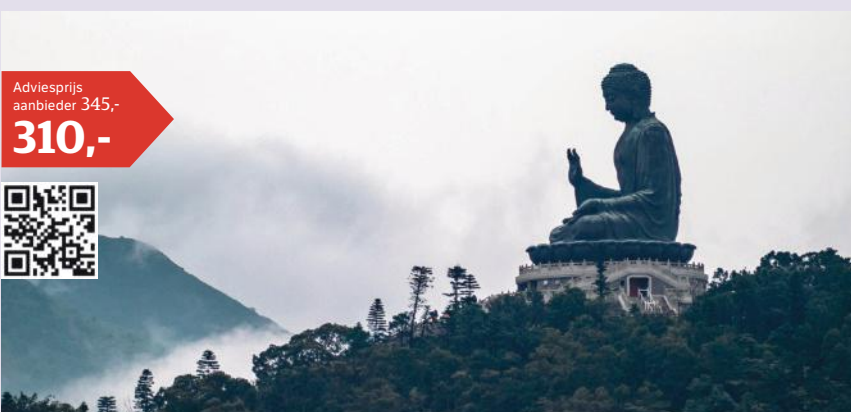
Adviesprijs aanbieder 189,-
164,-

Frederike Upmeijer ontrafelt Rome als stad van macht, geloof en kunst, en biedt een scherp en inspirerend overzicht van haar rijke cultuurgeschiedenis. Van de oudheid tot de twintigste eeuw.

- > 5 colleges
- > Start in mei 2026
- > Online of in Amersfoort

Colleges Wijsheid uit het oosten

Adviesprijs aanbieder 345,-
310,-

Ontdek hoe oosterse filosofie je kan helpen bewuster in het leven te staan. Edward van der Tuuk laat zien hoe boeddhisme, taoïsme en hindoeïsme praktische inzichten bieden voor dagelijks handelen en denken.

- > 10 colleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Online

Colleges Kunstgeschiedenis

Adviesprijs aanbieder 189,-
164,-

Ontdek hoe kunst zich door de eeuwen heen ontwikkelde. Arianne Deligianis combineert overzicht, verrassende anekdotes en inzicht in iconische werken, zodat kunstgeschiedenis zowel begrijpelijk als meeslepend wordt.

- > 5 colleges
- > Start in mei of september 2026 of januari 2027
- > Online